

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Київський університет права НАН України
Львівський торговельно-економічний університет
Полтавський регіональний центр
підвищення кваліфікації**

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ОСВІТНІЙ ВИМІР

**Матеріали XI Всеукраїнської
науково-практичної конференції**

(м. Полтава, 8 червня 2022 року)

**Полтава
ПУЕТ
2022**

УДК 341.9(477):37
ББК 67.9(4Укр)301.12
Т65

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» заборонено

Редакційна колегія

Г. В. Лаврик, д. ю. н., професор, завідувач кафедри правознавства Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

О. О. Кульчий, к. ю. н., доцент, доцент кафедри правознавства Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Т65 **Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір** : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 червня 2022 р.). – Полтава : ПУЕТ, 2022. – 118 с.

У збірнику містяться матеріали наукових праць учених, студентів вищих навчальних закладів, присвячені відродженню приватного права в Україні в загальнотеоретичному, галузевому (цивільстичному) та педагогічному вимірах цього процесу.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, науковців, державних службовців та фахівців гуманітарного профілю.

УДК 341.9(477):37
ББК 67.9(4Укр)301.12

*Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРИВАТНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Короєд С. О. Тенденції впливу судової практики на розвиток приватного права в Україні	6
Лаврик Г. В. Запобігання владному свавілляю (свавільності): виклад методологічних аспектів дослідження.....	9
Гладкий С. О. Жаргонізми: правові аспекти в українському контексті	12
Дір І. Ю. Поняття та основні елементи нормативної системи захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом	15
Козаченко А. І. Особливості кодифікації права України у першій половині XIX ст.	17
Терела Г. В. Політико-правові детермінанти розвитку інституту нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю в Україні.....	20
Мамедова А. Ф., Пархоменко М. М. Право на мирні зібрання: приватнотеоретична характеристика.....	24
Троян І. В. Правосвідомість громадян України як чинник демократичної трансформації українського суспільства.....	26

СЕКЦІЯ 2. РОЗВИТОК ПРИВАТНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ГАЛУЗЕВИЙ (ЦИВІЛІСТИЧНИЙ) РАКУРС

Котковський В. С. Особливості передачі та примусового відчуження приватного майна в умовах правового режиму воєнного стану	30
Деревянко Б. В. Потреба в легітимації операцій із криптовалютою під час воєнного стану	32
Дудченко О. С. Міжнародно-правове забезпечення трудової міграції.....	35
Волошина Я. Л. Медіація у захисті приватноправових інтересів	38
Брюховецька М. С. Медичне право у системі приватного права	41

Біланов О. С. Правові питання транснаціонального сурогатного материнства	43
Орел В. А. Використання юридичної аргументації Європейським судом з прав людини	46
Кророва А. С. Поняття «міжнародного інвестиційного права»	49
Дуброва А. М. Захист приватного життя в міжнародному праві і національному законодавстві України	52
Кульчій О. О. Відшкодування шкоди, спричиненої державою, у міжнародному приватному праві	55
Сорокіна В. Д. Міжнародний досвід цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань	57
Кучеренко В. С. Використання електронного підпису громадянами України і юридичними особами України у договорі купівлі-продажу	60
Пашко С. М. Договірно-правова база співробітництва України та ЄС	64
Бойко В. Ю. Правова природа адміністративно-господарських санкцій	66

СЕКЦІЯ 3. ВЗАЄМОДІЯ ТА ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО

Червякова О. В. Державне регулювання пам'ятко-охоронної діяльності та збереження культурної спадщини у взаємодії приватного та публічного права.....	70
Солдатенко О. В. Право на охорону здоров'я як поєднання приватного та публічного інтересів	74
Атаманюк О. А., Кротова О. Г., Боровиков О. В. Розвиток соціального партнерства та соціального діалогу як засобів попередження соціально-трудових конфліктів.....	76
Горбань О. В. Баланс приватного і публічного права: міждисциплінарний підхід до розв'язання проблеми	80
Білокінь Р. М. Актуальні питання процесуальної відповідальності в умовах реформування правоохоронної та судової системи	83

Запорожець А. В. Імпічмент глави держави як засіб правової охорони та захисту конституції України у сфері публічного права.....	92
Керпань А. М. Механізм взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування та його вдосконалення	95
Сахно І. І. Заборона політичних партій і об'єднань громадян в Україні та країнах-членах Європейського союзу	98
Осіпенко І. С. Щодо необхідності вдосконалення національного законодавства в сфері адміністративної процедури ..	104
Кобеляцький А. В. Європейські стандарти застосування люстрації (очищення влади): передумови формування та перспективи впровадження для України	107
СЕКЦІЯ 4. ВИВЧЕННЯ (ВИКЛАДАННЯ) ПРИВАТНОГО ПРАВА У ЗВО УКРАЇНИ	
Яремчук В. Д. Приватне право: традиції та реалії підходів до викладання в Україні	112
Гринь Н. О. Важливість знання англійської мови студентами-правниками.....	115

СЕКЦІЯ 1. ПРИВАТНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

ТЕНДЕНЦІЇ ВПЛИВУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ НА РОЗВИТОК ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Короєд С. О., д.ю.н., проф.,

в.о. президента, Науково-дослідний інститут публічного права

Виникнення нових видів суспільних (приватноправових) відносин вимагає їх правового регулювання. Проте не завжди вдається швидко внести відповідні зміни в законодавство та забезпечити правове регулювання вже існуючих суспільних відносин. А в багатьох випадках запровадження відповідного правового регулювання є недоцільним (передчасним) без аналізу тенденцій розвитку нових відносин з точки зору ефективності правового регулювання. На допомогу тут приходять судова практика, яка намагається швидко реагувати на зміни суспільних відносин ще до запровадження їх законодавчого регулювання, адже законом забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності чи неповноти законодавства, що регулює спірні відносини (ч. 10 ст. 10 ЦПК).

Приватне право, як відомо, знаходить свій зовнішній вираз в основних кодексах України: Цивільному, Сімейному, Житловому, Земельному, Господарському кодексах, Кодексі законів про працю тощо, які регулюють відносини, що належать до юрисдикції цивільних (та господарських) судів.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Звісно ж це дало підстави науковцям і практикам визнати судову практику судовим прецедентом і називати її джерелом права [1, с. 252-253]. Проте судова практика може змінюватись, що не сприяє стабільності і передбачуваності правового регулювання та позбавляє учасників цивільних відносин можливості передбачати наслідки застосування норм приватного права. Варто погодитись, що судові прецеденти не ідеальні джерела права; їм властива певна суперечливість, оскільки бувають випадки, коли суди по-різному вирішують однакові питання [2, с. 87]. Для такої ситуації навіть передбачено

процесуальний механізм відступлення від існуючих висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах.

Тому для розвитку цивільного законодавства та інших галузей приватного права важливе значення має питання використання відповідних висновків і правових позицій, сформульованих вищими судами, у законотворчому процесі.

Яскравим прикладом впливу судової практики на приватноправове (передусім цивільно-правове) регулювання суспільних відносин є внесені у 2018 році до Цивільного кодексу України 2003 р., як основного регулятора приватноправових відносин, зміни на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» від 3 липня 2018 року № 2478-VIII (законопроект № 6027-д від 31.07.2017) в частині регулювання припинення поруки і застави. Більша частина цих змін є відтворенням тих висновків і правових позицій, сформульованих за останні десять років Верховним Судом України та Вищим господарським судом України, а також спрямовані на заповнення виявлених судовою практикою прогалин (зокрема це зміни до ст. 559 про те, що якщо строк закінчення поруки не встановлено, то порука припиняється у разі виконання основного зобов'язання у повному обсязі або якщо кредитор протягом трьох років з дня настання строку (терміну) виконання основного зобов'язання не пред'явить саме позову (а не будь-якої вимоги) до поручителя [3], а також про те, що ліквідація боржника – юридичної особи не припиняє поруку, якщо до дня внесення до ЄДРПОУ запису про його виключення кредитор звернувся до суду з позовом до поручителя у зв'язку з порушенням таким боржником зобов'язання [4].

В тексті Цивільного кодексу України 2003 р. (на етапі його розробки) також були враховані і закріплені положення, раніше викладені у роз'ясненнях постанов Пленуму Верховного Суду України і які були відсутні в тексті Цивільного кодексу Української РСР 1963 р., зокрема: від 28.04.1978 № 3 «Про судову практику в справах про визнання угод недійсними» (наприклад, п. 11 при формулюванні правових наслідків правочину, який вчинено під впливом помилки у ст. 229 ЦК в частині помилки щодо мотивів вчинення правочину), від 22.12.1995 № 20 «Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності» (наприклад, п.п. «г» п. 12 при формулюванні умов пред'явлення співвласником до суду позову про переведення на нього прав та обов'язків покупця у ст. 364 ЦК в частині необхідності внесення на депозитний рахунок суду грошової суми, яку за договором повинен

сплатити покупець), від 04.10.1991 № 7 «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок» (наприклад, п. 6 при формулюванні правил виділу частки із майна, що є у спільній частковій власності у ст. 364 ЦК в частині надання компенсації співвласнику, який виділяється, лише за його згодою, а також закріплення підстав припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників у ст. 365; п. 12 при формулюванні правил визначення часток у праві спільної часткової власності у ст. 357 ЦК в частині закріплення права на збільшення співвласником своєї частки у праві спільної часткової власності, якщо поліпшення спільного майна, які не можна відокремити, зроблені ним своїм коштом за згодою всіх співвласників); роз'ясненнях Вищого арбітражного суду України від 12.03.1999 № 02-5/111 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними» (наприклад, п. 9.1, 9.3 при формулюванні умов дійсності правочину, вчиненого представником юридичної особи із обмеженням повноважень у ст. 92 ЦК).

Отже, на зазначених та інших неодиначних прикладах можна простежити тенденції впливу судової практики на розвиток приватного (цивільного) права. Адже, як слушно звертається увага, якщо закон не адаптований до зміни суспільних відносин, то у судовій практиці згодом накопичується інформація про поступове зростання протиріч між статикою норми й динамікою життя. Судова практика дозволяє законодавцеві звернути увагу на ті сфери суспільних відносин, які безпосередньо не відображені в законодавстві [5, с. 140, 147].

Як можна було побачити, завдяки судовій практиці підвищується ефективність правового регулювання приватноправових відносин, адже в цивільне законодавство включаються ті норми, які випробувані часом і апробовані на практиці. А це є переконливим аргументом на користь того, що зміни до цивільного законодавства, зокрема його оновлення, мають готуватись або з урахуванням вже сформульованих судовою практикою правових позицій або ж впливати із виявлених судовою практикою проблем правового регулювання (прогалин в законодавстві).

Насамкінець варто визнати, що вивчення в освітньому процесі судової практики, розуміння змісту цивільно-правових норм та особливостей їх застосування на практиці щодо конкретних життєвих випадків дозволить поєднати знання і практичні уміння в сфері права та підготує майбутнього юриста до потреб сучасного ринку праці, надасть можливість виявляти прогалини в правовому регулюванні приватноправових відносин і визначати тенденції розвитку цивільного законодавства та практики в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Дрішлюк А. І. Вплив судової практики Верховного Суду України на систему джерел цивільного та цивільно-процесуального права України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 12. С. 245-256.
2. Кізлова О. С. Категорії «судовий прецедент» і «судова практика» в системі джерел цивільного права України. *Право і суспільство*. 2015. № 6, частина 3. С. 83-88.
3. Постанова Судової палати у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 20.04.2016 № 6-2662цс15. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/57515152>.
4. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25.11.2015 у справі № 6-172цс15. URL: <https://zib.com.ua/ua/121634.html>.
5. Слотвінська Н. Д. Судова практика як джерело права: дис. ... канд.. юрид. наук. Львів, 2016. 203 с.

ЗАПОБІГАННЯ ВЛАДНОМУ СВАВІЛЛЮ (СВАВІЛЬНОСТІ): ВИКЛАД МЕТОДОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Лаєрик Г. В., д.ю.н., проф.

кафедра правознавства, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (далі – ПУЕТ)

Дослідження запобігання свавіллю (свавільності) з метою його контекстуалізації як концепту прикладного інструментального призначення, у край необхідного для приведення верховенства права (правовладдя) до такого стану, який дозволить перешкоджати надмірному втручання органів публічної влади при здійсненні ними дискреційних повноважень у певні сфери життєдіяльності людини, відкриває простір для пошуку алгоритму його використання в сукупності з іншими вимогами-стандартами для потреб узагальнення та оцінювання реальної повсякденної практики існування верховенства права в багатьох сучасних суспільствах і державах. Чи не найактуальнішим при цьому є ретельний огляд функціонального призначення запобігання свавіллю (свавільності) як обов'язкової умови і гарантії досягнення дієвості верховенства права, його ефективності.

Підґрунтям контекстуалізації запобігання свавіллю (свавільності) слугує означення верховенство права (правовладдя) з позицій

діалектичного взаємозв'язку природно-правового і позитивістсько-правового підходів та у спосіб, в який виявляється його (верховенства права (правовладдя)) вимір як юридичного обмеження влади і повної протилежності свавільному деспотичному правлінню [1, р. 21]. Засади історико-герменевтичного, системно-структурного, ціннісного (аксіологічного), інструментального підходів сприяють відведенню запобіганню свавільному корисливому чи необґрунтованому здійсненню влади ролі тієї окремої своєрідної ідеї (ідеалу), що увібрала в себе досягнення суспільно-правової думки і практики функціонування публічної влади. При цьому цілком можливим стає піднесення цієї ідеї над специфічним соціальним регулятором (неправовим і ненормативним) – державною сваволею [2, с. 308], і тим перспективнішим – поступове розгортання теоретичної конструкції запобігання владному свавіллю (свавільності), як такому, що перебуває на рівні постійно діючої чіткої вимоги, настанови, концептуального компоненту, принципового правила (підправила), спільно сформованого стандарту, а також її характеристика як однієї із незаперечних умов, а відтак і гарантій підвищення дієвості верховенства права (правовладдя).

У результаті теоретико-компаративного узагальнення традицій сприйняття верховенства права у різних правових системах, уваги до конституційних положень*, конкретних судових рішень досягається узгодженість інтерпретаційних позицій, що встановлюють, окрім усього іншого, відповідність змістовного наповнення верховенства права реальній повсякденній практиці достатнього обмеження публічної влади та незалежного контролю за її здійсненням. Відколи в інтерпретації верховенства права в тому чи іншому вимірі («ключі», ракурсі (розрізі)) чи сенсі дістає відображення констатація істотно важливих якостей (за інакшими висловлюваннями – ключові складові елементи, позитивні аспекти (чесноти [3]), стрижневі властивості, ознаки) своєрідного значення набуває аргументація на користь відповідного контрольного (моніторингового) інструментарію за тієї лише умови, що саме верховенство права розглядається як процесуальне. Стверджується, що в очах звичайних людей, а не теоретиків, формальні елементи верховенства права підпорядковані процесуальним елементам, які включають незалежність судів і процесуальні права [4, р. 9]. В умовах воєнного стану на території України набагато більше уваги приділяється процесуальним елементам запобігання обмеженню конституційного права кожного на судовий захист [3], аніж вимогам верховенства права щодо обмеження верховенства влади (свавілля).

Загалом дослідження обмеження верховенства влади (свавілля) потребує зосередження на впровадженні вже існуючого механізму забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади і не суперечить аргументам на користь охоплення цього механізму вимогою запобігання свавіллю (свавільності) в контексті сприйняття верховенства права як нормативного ідеалу, до якого має прагнути кожна система права, і як універсального та інтегрального принципу права (за інакшими міркуваннями – як конституційної синтагми). У визначенні одного зі складників української формули правовладдя як засади національного конституційного ладу, Конституційний Суд України, з огляду на імператив дієвості принципу правовладдя, його ефективність, звертається до сукупності національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб).

Список використаних джерел:

1. Charles Howard McIlwain. *Constitutionalism: ancient and modern*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1947 [Great Seal Books, 1958]. 180 p. URL: https://constitution-org.translate.goog/1-Constitution/cmt/mcilw/mcilw.htm?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=op,sc
2. Смородинський В. Конституційна юстиція у системі координат верховенства права. Взаємні здобутки Європейської Комісії «За демократію через право» і органів конституційної юстиції та проблеми тлумачення у конституційному судочинстві: збірник матеріалів і тез Міжнародної онлайн-конференції (м. Київ, 25 червня 2020 р.). Київ, ВАІТЕ, 2020. С. 303-312.
3. Raz Joseph The law's own virtue. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2019. 39(1): 1-15. URL: https://academic-oup-com.translate.goog/ojls/article-abstract/39/1/1/5288143?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc#no-access-message
4. Waldron, Jeremy The Concept and the Rule of Law. *Georgia Law Review*. September 24, 2008. 43. 1-61 URL: https://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1028&context=lectures_pre_arch_lectures_sibley
5. Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/>

ЖАРГОНІЗМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

*Гладкий С. О., д.ю.н., проф.
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Розвиток правової культури суспільства – багатомірний процес, що спирається на складний соціальний механізм і перебуває під впливом багатьох чинників. Майбутнє української нації значною мірою залежить від успішності цього процесу, адже кандидат на членство в ЄС в очах представників європейської політичної еліти не може мати вочевидь дефектну суспільну правосвідомість, визначальною рисою якої є всеохоплюючий правовий нігілізм.

Війна мобілізує соціальну енергію, необхідну для самозміни (особливо якщо остання осмислюється національною елітою як умова одержання країною повномасштабної допомоги від партнерів, а відтак – і виживання). Проте реальна самозміна правосвідомості суспільства – це зміна відповідних компонентів суспільного договору, що передбачає, зокрема, гостро негативну оцінку широкими верствами населення тих явищ, які юридична наука ідентифікує як дефекти правосвідомості. Чинний суспільний договір, будуючись за принципом «взаємної амністії», передбачає, наприклад, що українці загалом доволі терпляче ставляться до проявів корупції влади, а влада не вдається до рішучої боротьби з недосплатою українцями податків. Змінити цей «status quo ante bellum» лише теоретизуванням неможливо.

Як видається, однією з ознак (передумов) готовності суспільства до позитивної трансформації є поширеність і активне вживання жаргонізмів, що позначають негативні соціальні явища, від яких культурно-психологічно дистанціюється мовець та соціальна група, з якою він себе ідентифікує.

Жаргоном мовознавці називають один з різновидів соціальних діалектів, який відрізняється від літературної мови використанням специфічної, експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, а також фразеології. Жаргонізмами називають слова, вживання яких обмежене нормами спілкування, прийнятими в певному соціальному середовищі. Жаргонізми – це переважно такі специфічні, емоційно забарвлені назви понять і предметів, які мають нормативні відповідники в літературній мові та, відступаючи від неї, надають процесу спілкування атмосфери невимушеності, іронічності чи саркастичності та певної експресивності тощо [1].

Для психіки масової людини жаргонізми зазвичай є більш органічними явищами, ніж академічна лексика, адже така людина є носієм повсякденної, побутової, а не науково-теоретичної правосвідомості. Принципово важливою рисою жаргонізмів, що відрізняють їх від наукових термінів, є експресивне забарвлення, а відтак – здатність виконувати функцію концентратора емоційної енергії, яка є необхідною для психологічної трансформації індивіда.

Так, для соціально-політичного сьогодення України з очевидних причин став гостро актуальним жаргонізм-неологізм «ватник». Ватник або вата (від назви теплового одягу, «куфайки») – це збірний образ людини із радянською за своїм походженням ментальністю, яка принципово і безнадійно не здатна зрозуміти цінність державної незалежності України та її національної культури, а також міжнародного права і права як такого. Ватник щиро любить тоталітарну владу та її вождів, пишається ними, психологічно потребує підпорядкування такій владі, ностальгує за СРСР і пропагує соціальну «зрівнялівку», закоханий у російський спосіб життя і все російське (починаючи з горілки), ненавидить все неросійське (насамперед, США і НАТО, а також всіх їх «прислужників»). Нарочитий, агресивний і низькопробний патріотизм поєднується з нерозвиненим інтелектом і такою ж саморефлексією, цілковитою залежністю від державної пропаганди і, відповідно, нездатністю бути повноцінним членом громадянського суспільства в ліберально-демократичному його розумінні. В умовах російсько-української війни «ватники» – найліпший контингент для поповнення лав зрадників і колаборантів.

Значно давнішим за походженням і складнішим за значенням є жаргонізм «жлоб», що, як вважається, походить від польск. *źłób* – «олух, чурбан», у прямому значенні – «жолоб, годівниця» [2]. Систематизованих наукових досліджень «жлобства» ще не здійснено, однак у 2013 р. у рамках проекту «Жлоб. Жлобство. Жлобізм» вийшла книжка «Жлобологія», в якій згаданий феномен описаний у формі есе різними діячами української культури.

«Жлобом» називають людину грубу, нахабну, малоосвічену, малокультурну, невиховану, патологічно корисливу, жадібну, хитрувато-недалеку, позбавлену духовних запитів і цілей, нездатну до саморозвитку і при цьому активну в царині накопичення матеріальних благ, зосереджену на важливості своєї персони. На відміну від «ватника», який має регіональне походження, «жлоб» – це психологічний тип особистості, що існує ледве не у всіх культурах світу.

У психологічному портреті «жлоба» легко впізнати масову людину, яка поводиться розкуто, бо у той чи інший спосіб звільнилася від жорсткого впливу звичаєвих, релігійних і моральних норм, усвідомлює себе «найвищою соціальною цінністю» безвідносно до поведінкових програм, які нерозривно пов'язані з цим соціально-правовим і культурним статусом. Історично «жлобство» – це ментальний, культурний і антропологічний феномен цивілізованих суспільств, що зазнали прискореної модернізації, процесів дестратифікації та міграції великих мас сільського населення до міст. Отже, «жлоба» характеризує соціальна незрілість, маргінальність, етичний і правовий нігілізм. «Жлоб» паразитично ставиться до надбань цивілізації, в тому числі до права. Стосовно правової культури – він руйнівник.

Разом з тим, «жлоба» не варто демонізувати, адже це лише різновид масової, «простої» людини, спосіб її соціального існування. Ліна Костенко зазначала: «Шкірою чую, як тотальне жлобство свідомо прищеплюється людям, перетворюючи їх на масу» [3]. З такого погляду риси «жлоба» можна знайти в кожному. Відповідно, почуття зверхності над «жлобом» та демонстрація переваги над ним також може розглядатися як прояв «жлобства».

Соціально-культурні реалії т. зв. «пострадянського простору» виявилися особливо сприятливим ґрунтом для зростання і поширення «жлобства». Воно комфортно почувається не лише в побутовій сфері чи маргінальному середовищі, а й у владних кабінетах, ЗМІ, бізнесі. Можна навести широкий перелік типових проявів «жлобства» у царині права, політики, громадського життя: відверте порушення правил перебування у громадських місцях (паління; викидання сміття під ноги перехожих; ігнорування вимог носіння масок під час пандемії; гучний сміх і спілкування в громадському транспорті тощо); стиль водіння автомобіля з зухвалим порушенням правил дорожнього руху; цинічне порушення прав перехожих при паркуванні автомобілів; систематичне невиконання обов'язків платника податків, що нерідко поєднане з показним споживанням; безпідставне й корупційне одержання привілеїв, переваг, звань (зокрема, субсидій і допомог, наукових ступенів, учених звань); вперта боротьба за відновлення на державній посаді всупереч громадській думці і моральним нормам; формально законне, але безсоромне чиновницьке «елітне» споживання за рахунок бюджетних коштів; «кумівство» в реалізації державно-владних повноважень (насамперед, у кадровій політиці, використанні ресурсів); хабарництво і корупція загалом; в умовах війни – мародерство. Студентська молодь іноді «готується»

поповнити лави дорослих «жлобів», вдаючись до різноманітних практик порушення академічної доброчесності.

Таким чином, жаргонізми можуть розглядатися як неакадемічний (притаманний повсякденній, побутовій правосвідомості, емоційно насичений, оціночний за своєю основною функцією) маркер стану правової культури суспільства. Це свого роду продукт самопізнання й самооцінки суспільства, здатний виконувати соціально конструктивну роль. Усвідомлення у собі «жлоба» – перший крок на шляху витіснення його із себе.

Список використаних джерел:

1. Жаргон. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. С. 367-368.
2. Жлоб. Вікіпедія. URL: <https://ru.wiktionary.org/wiki/жлоб>
3. Загальне українознавство. URL: <https://www.facebook.com/604483103061873/posts/1172966389546872/>

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ НОРМАТИВНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У РАМКАХ РАДИ ЄВРОПИ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Дір І.Ю., к.ю.н.,

*професор кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства, Київський університет права НАН України;*

Надзвичайний і Повноважний Посол України; Заслужений юрист України

Одним із важливих чинників подальшого розвитку України як незалежної та демократичної держави – належне закріплення та забезпечення захисту громадянських прав людини. Після вступу України у 1995 році до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання захищати права людини у рамках цієї організації.

Юридична наука досі чітко не визначила термін «нормативна система захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом». Проте, Велика українська юридична енциклопедія дає трактування терміну «права людини і міжнародне приватне право» як дві самостійні і незалежні сфери регулювання, які між собою взаємодіють, впливають одна на одну, але не збігаються [1, с. 607].

У загальному ж нормативну систему захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом можна охарактеризувати як систему норм і принципів міжнародних договорів та інших актів органів Ради Європи як обов'язкового, так і рекомендаційного характеру, судова прецедентна практика Європейського Суду з прав людини, що спрямовані на забезпечення належної реалізації, запобігання порушенню і відновлення порушення громадянських прав людини в Україні [2, с. 99].

Відповідно до даного визначення ми можемо визначити основні елементи, що формують нормативну систему захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом. Вони означені за окремими різновидами громадянських прав людини, серед яких:

1. Нормативна система захисту прав на життя в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
2. Нормативна система захисту прав на честь і гідність в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
3. Нормативна система захисту прав на свободу та особисту недоторканість в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
4. Нормативна система захисту прав на недоторканість житла в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
5. Нормативна система захисту прав на свободу віросповідання в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
6. Нормативна система захисту прав на свободу пересування в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
7. Нормативна система захисту прав на невтручання в особисте та сімейне життя в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
8. Нормативна система захисту прав на таємницю кореспонденції в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
9. Нормативна система захисту прав на використання рідної мови в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
10. Нормативна система захисту прав на таємницю кореспонденції в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
11. Нормативна система захисту прав на недопущення примусової асиміляції в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.
12. Нормативна система захисту прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом [3, с. 634-639].

Ці елементи формують нормативну систему захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом.

У межах Ради Європи було утворено систему захисту прав людини, що складається з ряду правових інструментів і механізмів, одним із яких є Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 1950 року, яка регулює механізм захисту прав людини у рамках даної організації. Для України дана Конвенція набрала чинності у 1997 році [4].

Отже, вітчизняна юридична наука не дає чіткого визначення поняття «нормативна система захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за міжнародним правом». Проте, проаналізувавши основні елементи можна охарактеризувати її як сукупність норм і принципів міжнародних договорів та інших актів, прийнятих Радою Європи.

Список використаних джерел:

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.13: Міжнародне приватне право / редколог/: А. С. Довгерт (голова) та ін. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. К., 2021. 864 с.
2. Дір І. Ю., Палінчак М. М., Цебер Р. І., Несзмері Ш., Брочкова К. Система захисту прав людини в Україні у рамках Ради Європи : Монографія / Дір І. Ю., Палінчак М. М., Цебер Р. І., Несзмері Ш., Брочкова. К. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2018. 372 с.
3. Піляєв І. С. Актуальні проблеми розвитку правової системи Ради Європи. *Держава і право: Збірник наукових праць*. 2003. Випуск 21. С. 634-639.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 30.05.2022)

ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

*Козаченко А. І., д.ю.н., доц.,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін,
Полтавський юридичний інститут Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Історико-правові дослідження кодифікації українського права першої половини ХІХ ст. розпочалися на початку ХХ ст. У 60-ті роки

XX ст. були опубліковані фундаментальні праці із зазначеної проблеми Дубровіної А. Б., Месяца В. Д., Ткача А. П. [1]. Особливим чином дослідницькі роботи активізувалися за пострадянської доби. З огляду на актуальність цієї проблематики науковий інтерес до неї не зменшується і у наш час.

На початку XIX ст. у Російській імперії розпочалися роботи по кодифікації законодавства. У складі кодифікаційної комісії царським урядом було створено два окремі підрозділи для кодифікації українського права. Група під керівництвом А. Р. Повстанського здійснила систематизацію права, що діяло на території Київської, Волинської та Подільської губерній і працювала над збірником, що отримав назву робочу «Звід законів губерній і областей, приєднаних від Польщі». Група Ф. І. Давидовича провела систематизацію права Лівобережних губерній – Харківської, Полтавської та Чернігівської. В результаті проведеної нею роботи було підготовлено «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. [2, с. 8-9].

Царський уряд санкціонував кодифікацію українського права за умов коли Україна втратила національну державність і на правах колонії входила до складу Російської імперії з метою уніфікації – наближення українського права до російського законодавства та подальшого поширення чинності російського законодавства на етнічній території України. Окрім цього, частина російських урядовців обґрунтовувала необхідність підготовки партикулярних кодексів для Правобережних губерній України, Польщі, Прибалтики і Білорусії особливостями соціально-економічного та національного розвитку цих територій [3, с. 47].

Джерелами для розробки зазначених збірників стало місцеве звичаєве право, гетьманські універсали та інструкції XVII-XVIII ст., Литовський статут редакції 1744 р., «Зерцало саксонів, або право сакське та магдебургське» переклад 1733 р., «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р., декрети судової практики українських судів. Робота над правовими збірниками полягала у компіляції правових норм та систематизації відповідно до затвердженої урядом структури. Важливою складовою роботи комісії був переклад правових норм із латини, давньоукраїнської і польської мов на російську [2, с. 8-9].

Підготовлений Ф. І. Давидовичем збірник цивільного права України «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. царським урядом санкціонований не був. Роботу над розробкою «Зводу законів губерній і областей, приєднаних від Польщі» завершено не було. Проте група А. Р. Повстанського та сформовані пізніше особлива експедиція і губернські комітети зібрали значний масив матеріалів з

українського права, що діяло на території Київської, Волинської та Подільської губерній.

У 1826 р. роботу по кодифікації російського законодавства продовжило друге відділення імператорської канцелярії на чолі із М. М. Сперанським. У його складі працювала група І. М. Даниловича, яка розробила «Звід місцевих законів західних губерній Російської імперії» 1837 р. Правовими джерелами для Зводу місцевих законів 1837 р. стало «Зібрання малоросійських прав» 1807 р., матеріали напрацьовані групою А. Р. Повстанського, а також Литовський статут редакції 1811 р. Окрім цього розробники Зводу місцевих законів 1837 р., користувалися російським законодавством і, зокрема, «Зводом законів Російської імперії» 1832 р. Робота над збірником здебільшого полягала у компіляції правових норм у поєднанні із нормотворчим процесом [3, с. 49-50]. Підготовлений проєкт Зводу місцевих законів 1837 р. було надруковано та опубліковано з метою залучення до його удосконалення широкого кола юристів і державних чиновників. Проте у 1838 р. царський уряд ухвалив рішення про запровадження у провінціях Російської імперії загальноросійського законодавства. З огляду на це, Звід місцевих законів 1837 р. не набув чинності [4, с. 61].

Звід місцевих законів 1837 р. це збірник цивільного, муніципального та процесуального права України. Свідченням формального визнання і практичного застосування, досконалості та прогресивності Зводу місцевих законів 1837 р., є те, що окремі його норми увійшли до 10 тому «Зводу законів Російської імперії редакції» 1842 р. та до 9 тому «Зводу законів Російської імперії редакції» 1857 р. Звід місцевих законів 1837 р. став джерелом при розробці «Положення про громадське управління міста Одеси» 1863 р. [3, с. 50].

Таким чином, кодифікація права України першої половини ХІХ ст. стала підсумком розвитку українського права ХVІ-ХVІІІ ст. Основними особливостями цієї кодифікації є те, що вона проводилася як складова частина систематизації законодавства Російської імперії. Робота над правовими збірниками полягала у компіляції правових норм у поєднанні із нормотворчим процесом. Кодифікаційні роботи передбачали адаптацію українських правових джерел до російського законодавства. Проєкти правових збірників не були санкціоновані царським урядом і не набули чинності, але вони є свідченням високого рівня розвитку національного права України.

Список використаних джерел:

1. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ : Наукова думка, 1968. 356 с.

2. Собрание малороссийских прав 1807 г. Сост. Вислобоков К. А. и др. Киев : Наукова думка, 1992. 368 с.
3. Вовк О. Й. Звід місцевих законів західних губерній 1837 року – пам'ятка муніципального права України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 47-51.
4. Блажівська О. Є. Звід місцевих законів західних губерній як пам'ятка цивільного законодавства на українських землях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 60-68.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

*Терела Г. В., к.і.н., доц.
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Історія становлення і розвитку інституту нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю в Україні засвідчила існування різних організаційно-правових моделей його реалізації. Питання вибору такої моделі завжди співвідносилося із питаннями, по-перше, ступеню втручання держави у регулювання відносин у сфері найманої праці, що зумовлювалося необхідністю забезпечити соціальну стабільність, та, по-друге, ролі профспілок у здійсненні контролю, що було, так чи інакше, показником розвиненості відповідного інституту громадянського суспільства.

Першу модель організації нагляду і контролю можна умовно назвати імперською з огляду на її становлення у період входження наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. етнічних українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій. Період, започаткований буржуазними революціями, супроводжувався пошуками ідеологічного обґрунтування подальшого розвитку суспільних відносин у сфері вільнонайманої праці. Надбанням ліберальної ідеології стало обґрунтування ознак правової держави, що у сфері трудових відносин втілювалося у вимогу юридичної рівності працівників і роботодавців та свободі договору. Натомість надбанням консервативної ідеології, хоча й під тиском соціалістів та загрози революційних рухів, стало обґрунтування соціальної держави з необхідністю впливу останньої на підтримку робітника як економічно слабшої сторони договору, виокремленням «соціальної ідеї

управління». Це був період формального закріплення прав першого покоління. Водночас уже в той час право на гідне існування, яке асоціювалося із позитивним розумінням виконання державою функції по його забезпеченню, стало широко обговорюватися правознавцями, насамперед, представниками школи «відродженого природнього права», закладаючи ідеологічні засади обґрунтування прав другого покоління, до якого належить і право на працю. Такі процеси обумовлювали необхідність розробки фабричного законодавства із закріпленням норм щодо охорони праці малолітніх, жінок, безпеки й гігієни праці та організаційно-правового механізму їх дотримання, що знайшло відображення в інституті фабричних інспекцій. Створені за англійською моделлю фабричні інспекції як Російської, так і Австро-Угорської імперій характеризувалися можливістю здійснення нагляду не лише за дотриманням законодавства, але й правил внутрішнього трудового розпорядку та ведення робітничих книжок, що розцінювалося як втручання у свободу договорів та засвідчувало опікунський характер впроваджуваної політики поліцейської держави, ознаками якої була детальна регламентація суспільних відносин у сфері найманої праці. На відміну від ряду європейських країн, де представники робітників брали участь у складанні правил внутрішнього розпорядку, у Російській імперії це були односторонні акти, які видавалися під наглядом держави. Лише Постановою Тимчасового уряду від 23 квітня 2017 р. «Про робітничі комітети в промислових підприємствах» була передбачена участь робітників у складанні правил, продемонструвавши спробу запровадження елементів громадського контролю.

У роки Української революції проводилася активна нормотворча діяльність по підготовці статусних законопроектів, які мали визначити повноваження органів управління у сфері найманої праці, в тому числі й щодо здійснення нагляду і контролю. Під впливом революційних подій набула розвитку ідея наповнення права соціальним змістом (соціалізації права), одним із виразників якої був член Малої Ради, правознавець О. О. Гольденвейзер. Розвиваючи теорію солідаризму Леона Дюгі основним чинником соціального життя він вбачав співробітництво людей та суспільних груп у вирішенні спільних питань [3, с. 153]. Так, розроблені урядовцями Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР проекти законів про ради (палати) праці як колегіальні органи управління, уповноважені з-поміж іншого здійснювати нагляд за додержанням трудового законодавства, передбачали включення до їх складу представників від уряду, роботодавців та працівників. Законопроект Української

Держави, окрім того, передбачав включення до складу палат праці ще й представників від органів земського та міського самоврядування.

Радянський період засвідчив поетапний процес делегування державою функцій здійснення державного нагляду і контролю громадській організації та, як результат, одержавлення профспілок. Це яскраво демонструвало вплив ідеології політичної на сферу правового регулювання праці та науку (доктрину) трудового права, підтверджуючи розуміння контролю у широкому значенні як особливого виду державної діяльності, що включає «...систему політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів...» [2, р. 19].

Період воєнного комунізму (1917-1921 р. р.) позначився активним залученням фабрично-заводських комітетів та місцевих комітетів службовців як первинних осередків ВЦРПС до здійснення державного нагляду та контролю у тісній співпраці з інспекціями праці. Така політика базувалася на ідеї використання профспілок у якості політико-правового інструменту мінімізації протиставлення інтересів робітничого класу та держави диктатури пролетаріату, а також на розрахунку більшовицької партії використати підтримку членів профспілок.

У період нової економічної політики (1929-1929 р. р.) профспілки здійснювали громадський контроль під наглядом органів НКП, демонструючи реалізацію ідеології «радянського тред-юніонізму». В умовах відносної свободи наукових пошуків вченими акцентувалася увага на реалізації профспілками захисної функції на приватних підприємствах та виробничій – на державних.

Упродовж реконструктивного періоду (1929-1937 р. р.) на фоні ідеологічної боротьби з трьоцькізмом та запереченням теорії соціалізації трудового права в наукових колах стверджується позиція щодо заперечення одержавлення профспілок та одночасного визнання виконання ними державних функцій.

Починаючи з 50-х р. р. ХХ ст. на фоні певної демократизації суспільних процесів розвивається теорія «радянського управління», під впливом якої відбувається нормативне закріплення контрольно-наглядових повноважень профспілок у процесі кодифікації союзного та республіканського законодавства 1970-1971 р. р.

Період «перебудови» (1985-1991 р. р.) започаткував зміни світоглядних засад юридичної науки, що було відображено у перших спробах обґрунтувати необхідність балансу інтересів працівників, роботодавців та держави, соціальне призначення трудового права, закладаючи ідеологічні основи нового розуміння галузі та її інститутів. Проведений у 1990 р. з'їзд профспілок СРСР декларував

відмову останніх від здійснення державного контролю за трудовим законодавством.

Формування системи органів нагляду і контролю в сучасній Україні відбувається з урахуванням відповідності законодавства міжнародним та європейським стандартам. У свою чергу, основним трендом та завданням розвитку останніх з огляду на глобалізацію, інформатизацію, поширення «...антропоцентричних теорій гуманізації праці, людського капіталу, людських відносин, виробничої демократії, соціального партнерства, якості трудового життя, концепції людського розвитку» [5, с. 10-11] є забезпечення гідної праці в умовах розвитку соціальної та солідарної економіки, що засвідчує, зокрема, порядок денний 110-ї сесії Міжнародної конференції праці (27 травня – 11 червня 2022 р.) [1]. Декларація Міжнародної організації праці (далі – МОП) про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації (2008 р.) одним із чотирьох стратегічних завдань концепції гідної праці визначає «дотримання, сприяння, реалізація основоположних принципів та прав у сфері праці, які мають особливу важливість і як основоположні права, і як сприятливі умови» [4, с. 14]. При цьому тенденцією організаційно-правового забезпечення державного нагляду (контролю), спроможного забезпечити його ефективність, за висновком німецького вченого, головного спеціаліста цільової програми МОП з питань безпеки, здоров'я і навколишнього середовища В. Ріхтховена, є функціональна інтеграція, чи то концентрація функцій в єдиній державній службі інспекції праці [6, с. 44].

Загалом, досвід реалізації організаційно-правових моделей нагляду і контролю в Україні засвідчує необхідність розвитку як державного нагляду (контролю), так і громадського контролю, які мають відрізнятися за суб'єктами, формами та методами реалізації контрольних повноважень. Разом з тим подальшого розвитку має набувати контроль, що здійснюється сторонами соціального діалогу, та є оптимальним інструментом забезпечення задоволення інтересів та захисту прав усіх сторін соціально-трудова відносин – як працівників, так і роботодавців та держави.

Список використаних джерел:

1. General Discussion Committee: Decent work and the social and solidarity economy. URL: <https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/110/committees/sse/lang--en/index.htm>
2. Onishchenko N., Suniehin S. Effective control over ensuring human rights and freedoms as a dimension of a democratic society: social

context. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 3, P. 15-26.

3. Гольденвейзер А. А. В защиту права: Статьи и речи. Нью-Йорк: Издательство имени Чехова, 1952. 267 с.
4. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации: принята Международной конференцией труда на ее 97-й сессии, Женева, 10 июня 2008 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/fair_globalization.pdf
5. Жадан О. В. Концепція гідної праці як основа соціально-економічного розвитку держави. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 2. С. 8-15.
6. Рихтхофен фон В. Инспекция труда: Введение в профессию. Женева: МОТ, 2004. 352 с.

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ: ПРИВАТНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Мамедова А. Ф.,

студентка 2-го курсу спеціальності «Право»,

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»;

Пархоменко М. М., к.ю.н., доц.,

кафедра історії та права,

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Українська держава століттями чекала свого визнання, тому ідея об'єднання всієї України не покидала її народ, а її витoki сягають епохи Київської Русі. Однією з таких подій було здобуття незалежності в 1991 році. Цікаво, що вперше День Незалежності України відзначали 16 липня 1991 року в цей же день, але в 1990 році Верховна Рада, Комуністична партія України, прийняла документ історичного значення – Декларацію про державний суверенітет України.

Право на мирні зібрання можна розглядати у двох аспектах: як природне соціальне явище і як суб'єктивне юридичне право. Як природне право розглянута можливість людини не залежить від держави має загально-соціальний характер.

Право на мирні зібрання як суб'єктивне юридичне право визнається і проголошується державою. Держава також встановлює правові гарантії її реалізації захисту та оборони.

Важливим кроком у відновленні історичної справедливості стало прийняття 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України. Декларація незалежності України відкрила новий етап в українській історії та поклала початок перехідному періоду, суть якого полягала у становленні власної державності та зміцненні свого справжнього суверенітету [3].

У Конституції України від 28 червня 1996 р. проголошено що, «громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування» (ч. 1 ст. 39) [1].

Про це свідчить українське законодавство, а саме Конституція України, який є особливим інститутом правової системи держави. Це не просто закон, а основний закон країни. Конституція оформляє національну правову систему, а також закріплює діючі закони визначає основи правової держави.

Ухвалення Конституції, яка проголосувала Україну суверенною, демократичною і правовою державою і закріплювала головні права та свободи людей, закріпило юридичний фундамент молодій держави [2].

Згідно зі ст. 1 КУ «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1].

Важливою ознакою мирного зібрання є його організованість. Сама наявність двох і більше особи, навіть якщо вони висловлюють певні протести, це не означає, що має місце зібрання.

Важливим є питання суб'єктів права на мирні зібрання. У Керівних принципах зі свободи мирних зібрань стверджує, що «кожен має право на свободу мирних зібрань. Під час мирних зібрань відповідні органи влади зобов'язані не допускати дискримінації за жодною ознакою по відношенню до будь-якої особи чи групи осіб.

З наукових джерел можна зазначити, що право на зібрання та брати участь у мирних зібрань мають як фізичні, так і юридичні особи, а також інші види організацій; громадяни та негромадяни країни; особи, які не володіють повною право- та дієздатністю тощо.

Під час здійснення права на мирне зібрання, суб'єкти можуть, крім поглядів, виражати і думки, переконання, уявлення, віру (особливо під час релігійних зібрань).

Отже, основною метою мирних зібрань полягає у висловленні різноманітних, а не лише політичних поглядів або їх формування. Проведення громадянами, громадськими або релігійними організаціями, іншими суб'єктами права публічних мирних зібрань

релігійного та нерелігійного характеру, а також право людини або спільноти людей вільно висловлювати свої ідеї – це природне приватне право громадян України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. 30 подій, що сформували і зміцнили Незалежність України / Радіо Свобода, 23 серпня 2021. Процитовано 18 грудня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/podii-shcho-sformuvaly-i-zmitsnyly-nezalezhnist%CA%B9/31405953.html>
3. Декларація про державний суверенітет України / Верховна Рада УРСР від 16.07.1990 № 55-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Троян І. В.,

*магістрантка 1-го курсу спеціальності «Право», ПУЕТ;
науковий керівник – д.ю.н., проф. Гладкий С. О.*

Демократичні перетворення, що відбуваються в Україні на початку ХХ ст., є початком масштабних інноваційних трансформацій в усіх сферах українського суспільства. Ці зміни наочно демонструють не тільки пріоритети майбутнього поступу, але й недоліки та проблеми, що заважають динаміці розвитку згаданого процесу. Серед таких проблем – стан розвитку громадянського суспільства, однією з найважливіших характеристик якого є рівень розвитку його правової свідомості та правової культури. Можна стверджувати, що актуальною проблемою у розвитку сучасних демократичних процесів української державності є зростання якості правосвідомості громадян України, бо саме вона є основою всього економічного, політичного та ідеологічного поступу української нації.

Варто зазначити, що окремі питання визначення правової природи, видів, ознак і стану розвитку правосвідомості розглядалися такими вченими, як О. Данильян, І. Ільїн, Б. Кістяківський,

Г. Клімова, М. Ковалевський, М. Коркунов, П. Новгородцев, М. Палієнко, О. Петришин, С. Погребняк, Б. Чичерін та ін.

Метою нашого дослідження виступає огляд проблем і перспектив розвитку правосвідомості громадян України в умовах сьогодення.

Вагомий внесок у розбудову теорії правосвідомості зробив І. Ільїн, який зазначав, що передумова нормального, «здорового» права закладена в самій людині, її правосвідомості [2, с. 22-23]. Ця думка є цінною для розуміння діалектики суспільної та індивідуальної правосвідомості й відіграє роль вихідної методологічної тези для подальшого викладу.

Слід повністю погодитись з Е. Соловйовим, який виходить із того, що «правосвідомість – це не просто відображення в індивідуальній свідомості духу й характеру законів, що вже діють у суспільстві. У правосвідомості «активний темперамент», і найбільш адекватно вона виявляє себе, коли критикує й коригує чинні закони з позицій ідеальної справедливості, яка набула непорушного значення для достатньо великої маси людей» [3, с. 189].

Варто зауважити, що в сучасній правовій теорії під правосвідомістю зазвичай розуміють сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій, за посередництвом яких відображається права дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи [4, с. 147]. Хоча наведена дефініція й побудована на методологічно застарілій теорії відображення, вона ще є вельми типовою.

Зазначимо слушну думку М. Черкас, яка вважає, що становлення правової, соціальної держави та громадянського суспільства в Україні вимагає підвищення рівня правосвідомості громадян нашої держави. Саме на сучасному етапі свого розвитку правосвідомість українського суспільства показує досить високий рівень динаміки її трансформаційних процесів. Фактично можна схематично собі уявити шлях її розвитку у вигляді синусоїди, оскільки вона то вбирає найкращі цінності попередніх епох та розвиває їх до ідеального стану, то відображає усі можливі негативні прояви її деформації [1, с. 172].

Завданням українського сьогодення є формування демократичної правосвідомості суспільства. Доречно наголосити, що серед чинників, які впливають на процес становлення демократичної правосвідомості, можна виокремити, з одного боку, наявність та схвалення тих фундаментальних положень, які закріплюють мету та принципи демократизації суспільства (політико-правові

передумови), а з другого – сутнісні умови можливості існування демократичної правосвідомості як явища правової реальності. О. Данильян, зазначає, що не менш важливою передумовою становлення правосвідомості демократичного напрямку є високий загальний рівень суспільної свідомості та культури, оскільки механізми дотримання законодавчих приписів ще не створює сприятливого ґрунту в суспільстві для впровадження демократичних інститутів, принаймні успіх таких нововведень, не укорінених у суспільній свідомості, не буде тривалим. Також одним із необхідних факторів формування демократичної правосвідомості є висока духовність суспільства, вкорінена в історичних, цивілізаційних та ментальних особливостях соціуму [5, с. 298-301].

Необхідно акцентувати увагу на тому, що на рівень правосвідомості громадян впливає ціла низка різноманітних факторів, зокрема, відсутність єдиної вискоєфективної системи правового виховання, а також популяризація антиправової поведінки через ЗМІ, зокрема, прямі заклики до насильства через соціальні мережі в Інтернеті тощо. Саме тому, крім детального аналізу поширених та непоширених форм деформації правової свідомості, до основних завдань, що ставить сам час перед науковцями, а у перспективі – й керманічами нашої держави, слід додати деталізацію причин виникнення різноманітних деформацій правової свідомості, а також шляхів їх подолання [1, с. 174].

Не менш важливим теоретичним і практичним питанням є вплив на правосвідомість сучасного суспільства досягнень постіндустріальної та інформаційної цивілізацій: кардинально змінилися кількість, якість та засоби передачі інформації, розширився спектр відносин, які не «встигає» регулювати законодавство, і тому вони опосередковані перш за все правосвідомістю суб'єктів конкретної правової ситуації, а також традиціями громадянської культури [6, с. 110].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що побудова правової держави як стратегічна конституційна мета українського суспільства безпосередньо пов'язана з формуванням правосвідомості громадян, високий рівень якої є соціальною гарантією верховенства права та закону в суспільстві, ефективним засобом регулювання суспільних відносин, розбудови демократичної держави. Правосвідомість українського суспільства – це правосвідомість всіх громадян країни, які вступають у численні й різноманітні соціальні взаємодії та здійснюють різноманітні соціальні практики. Подальше вивчення чинників розвитку правосвідомості українців та особливо чинників її деформації є необхідною умовою науково-юридичного

забезпечення трансформаційних процесів і важливим завданням юридичної науки.

Список використаних джерел:

1. Черкас М. Є. Чинники, що впливають на формування правосвідомості в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 172-182.
2. Ильин И. А. О сущности правосознания. Рагорт, 1993. 225 с.
3. Соловйов Е. Ю. И. Кант: взаимодополнительность морали и права. Москва : Наука, 1992. 216 с.
4. Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. та ін. Теорія держави і права. Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків : Право, 2014. 368 с.
5. Данильян О. Г., Герасіна Л. М., Требін М. П. та ін. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні. Харків : Право, 2009. 352 с.
6. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність. Харків : Право, 2008. 352 с.

СЕКЦІЯ 2.
РОЗВИТОК ПРИВАТНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ:
ГАЛУЗЕВИЙ (ЦИВІЛІСТИЧНИЙ) РАКУРС

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ТА ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ
ПРИВАТНОГО МАЙНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ

*Котковський В. С., д.е.н., доцент,
в.о. завідувача кафедри соціально-політичних та економічних
дисциплін, Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»*

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану та бойовими діями чи не щодня у громадян та суб'єктів господарювання виникають питання щодо передачі та примусового відчуження приватного майна в умовах правового режиму воєнного стану. Виникає ситуація, коли об'єкти приватного майна у добровільно-примусовому порядку мають тимчасово перейти на потреби збройних сил України чи територіальної оборони.

Розглянемо конституційно-правові та цивільно-правові аспекти даного питання. Приписи ч. 5 ст. 41 Конституції України передбачають, що «примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток» [1]:

- з мотивів суспільної необхідності,
- на підставі і в порядку, встановлених законом,
- за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Приписи ч. 2 ст. 353 Цивільного кодексу України передбачають, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості» [2].

Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02. 2022 р. № 2102-ІХ затверджено Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3].

Відповідно до приписів п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де запроваджено воєнний стан, можна запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і

свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про запровадження воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: «примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку, видавати про це відповідні документи встановленого зразка» [4].

Так, відповідно до пп. 1 і 2 ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»: «примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості» [5].

З наведеного вище випливає, що «вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється без відшкодування вартості такого майна» [6]. Крім того майно, яке перебуває у приватній власності, може бути об'єктом примусового відчуження, тобто відчуження з повним відшкодуванням його вартості (попереднє чи наступне відшкодування вартості).

Отже, стосовно приватної власності, в умовах воєнного стану, може бути застосована виключно процедура примусового відчуження майна з подальшою компенсацією вартості. Рішення про примусове відчуження майна може прийняти виключно військове командування з погодженням/без погодження з органом місцевого самоврядування в залежності від проведення бойових дій на цій території.

Вказана дія потребує документального оформлення, а саме:

- а) складання акту про примусове відчуження майна;
- б) проведення відповідної оцінки, згідно з вимогами діючого законодавства України – суб'єктами оціночної діяльності або органами державної/місцевої влади (за відсутності суб'єктів оцінки).

Таким чином, підсумовуючи зазначене вбачається, що ані сили територіальної оборони, ані поліція, ані окремі військові не можуть примусово, без відповідного рішення Військового командування, без належного документарного оформлення вилучити приватне майно громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 41.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 353.
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02. 2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. ст. 250.
5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. ст. 99.
6. Видавництво ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА: Офіційний сайт. URL: <https://pravo.ua/prymusove-vidchuzhennia-ta-vyluchennia-maina-dlia-potreb-derzhavy-v-umovakh-voiennoho-stanu>.

ПОТРЕБА В ЛЕГІТИМАЦІЇ ОПЕРАЦІЙ ІЗ КРИПТОВАЛЮТОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Деревянко Б. В., д.ю.н., проф.,

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України;

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»

Правове забезпечення обігу криптовалюти якщо не нарівні із національною валютою, то хоча б як альтернатива останній, уже давно повинно було стати реальністю. У багатьох державах Європи та світу такі відносини кілька років легітимізовані, а придбати, видобути («намайнити») чи продати одиниці криптовалюти, рівно як і купити за них певну продукцію матеріального світу може ледь не кожен громадянин (підданий). Особливо важливим це є у сучасних військових умовах. Окремі особи, які є громадянами російської федерації чи республіки беларусь, або мають на їх території бізнес чи корпоративні права у суб'єктах господарювання, не можуть відкрито фінансово підтримувати українську армію та державу. Інші особи

також можуть мати причини не афішувати свої статки або факт своєї допомоги Україні. Можливо з цієї причини в Україну заходить значна кількість анонімних пожертв у криптовалюті.

Законодавство кожної країни Європи і світу, яким врегульовується обіг криптовалюти, має свої особливості. Не кожна із таких особливостей може бути запозичена українським законодавцем. Проте вивчати й аналізувати позитивне іноземне законодавство потрібно максимально. Для прикладу можна навести інформацію португальських дослідників, які вказують, що в окремих європейських державах запроваджено спеціальну комп'ютерну систему, яка відслідковує та підтверджує права приватних осіб та суб'єктів господарювання володіти, користуватися і розпоряджатися одиницями криптовалюти [1]. А отже, у багатьох країнах Європи зникла одна із перших і найважливіших ознак операцій із криптовалютою – анонімність, через наявність якої такі операції набули максимального поширення на попередніх етапах розвитку відповідних відносин [2, с. 36-37]. Для самих держав це є позитивом. Однак у цьому випадку втрачаються переваги для самих власників криптовалюти, на яких наголошувалося на початку тез доповіді. Тому у таких країнах чи не єдиною перевагою криптовалюти перед класичними валютами є можливість швидко заробити на операціях із криптовалютою через значну волатильність її курсу. Але після відкритого нападу російської федерації на Україну у лютому 2022 року вартість криптовалюти в усьому світі стрімко знизилася. А отже, заробити можна було хіба що тим власникам, хто встиг швидко обміняти свої одиниці криптовалюти на класичні євро або долари США.

Викладене вище підтверджує необхідність адекватного оцінювання норм законодавства різних країн. Важливими є норми про оподаткування відносин із криптовалютою. Приклади з країн Східної Європи свідчать про невисокі ставки податків на прибуток та на приріст капіталу. Цим стимулюється збільшення кількості операцій із криптовалютою [3]. Вважаємо, що в Україні варто продовжувати наукові дослідження та практичні обговорення пропозицій щодо внесення доповнень до Податкового кодексу України в частині запровадження податку на прибуток з операцій із криптовалютою. Логічним виглядає встановлення невисоких у порівнянні із загальними ставок податків та розробка і надання пропозицій в частині підвищення кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Сьогодні податок на приріст капіталу (податок на виведений капітал) в Україні відсутній.

Доцільність або недоцільність його запровадження має бути визначена шляхом серйозних фахових обговорень.

У Франції здійснення операцій із криптовалютою дозволені, а в 2019 році було прийнято відповідний закон, який передбачив здійснення процедур реєстрації посередниками, які займаються такою діяльністю, та отримання ліцензії на здійснення діяльності із криптовалютою [4]. У цьому зв'язку дослідження французького досвіду настановує на варіанти із внесення доповнень до законів України «Про віртуальні активи», «Про ліцензування видів господарської діяльності», Господарського і Цивільного кодексів України в частині уможливлення повноцінної легітимації операцій із криптовалютою, запровадження ліцензування принаймні операцій із «майнінгу», тобто вирахування, видобутку, генерування одиниць криптовалюти, оподаткування принаймні доходів або прибутків, одержаних від здійснення операцій із криптовалютою. Усе це потребує термінових розробок, оскільки потреба держави у фінансових ресурсах в умовах війни є надвисокою. Тому уже сьогодні має діяти законодавство, яке прямо дозволить і визначить способи отримання криптовалюти органами виконавчої влади, громадськими організаціями (зокрема благодійними фондами), суб'єктами господарювання і громадянами України.

Список використаних джерел:

1. Carreira, R., Pinto, P., Pinto, A. (2020). A Framework for On-Demand Reporting of Cryptocurrency Ownership and Provenance. In: Prieto, J., Pinto, A., Das, A., Ferretti, S. (eds) *Blockchain and Applications. BLOCKCHAIN 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing*, vol 1238. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52535-4_14
2. Derevianko B. V. Ryzyky zdiisnennia operatsii z kryptovaliutoiu (bitkoinamy) hromadian i subiektiv hospodariuvannia Ukrainy [Risks of transactions with cryptocurrency (Bitcoins) by citizens and business entities of Ukraine]. *Forum prava*. 2017. № 3. S. 33-39. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_8.pdf (in Ukrainian).
3. Solodan K. (2019). Legal Regulation Of Cryptocurrency Taxation in European Countries. *European Journal of Law and Public Administration*. 6/2019. № 1. P. 64-74. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=795370>
4. Barsan I. M. (2019). Regulating the Crypto World – New Developments from France. *SSRN*. 2019. RTDF 4/2019, pp. 9-30. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=3484391

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

*Дудченко О. С., д.ю.н., доц.,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Упродовж усієї історії людства трудова міграція, або міграція робочої сили, відігравала значну роль у суспільному розвитку. Загалом, варто зазначити, що на початок ХХІ ст. міграційні процеси досягли справді глобальних масштабів, охопивши всі континенти, різні верстви населення та сфери суспільної життєдіяльності. Однак сьогодні вона ввійшла в якісно новий етап свого становлення, взагалі змінивши міграційну трудову карту світу [1, с. 4].

Окремі аспекти міжнародно-правового захисту трудових прав мігрантів досліджували українські та зарубіжні вчені А. Гайдуцький, Є. Киян, О. Малиновськ, Е. Лібанова, О. Позняк, З. Смутчак, Н. Тиндик, Б. Юськів, С. Чехович та ін. Серед зарубіжних науковців на особливу увагу заслуговують дослідження Г. Беккера, В. Зомбарт, Г. Лоурі, Р. Макензі, Д. Массей, У. Томаса та інших.

Статтею 23 Загальної декларації прав людини 1948 р. кожній людині гарантується право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі умови праці та на захист від безробіття [2].

Під поняттям «трудова міграція» в юридичній науковій літературі розуміють особливий вид міграції, економічного характеру, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця проживання [3, с. 375]. Іншими словами, це переміщення в іншу країну з метою працевлаштування із збереженням постійного зв'язку з своєю країною, родиною як в економічному, так і в інформаційному просторі. О. В. Журба зазначає, що трудова міграція є ширшим поняттям і являє собою переміщення працездатної особи на територію держави, громадянином якої вона не є та в якій постійно не проживає, з метою зайняття оплачуваною трудовою діяльністю; у той час, як праця за кордоном – це оплачувана трудова діяльність працівника-мігранта за кордоном, заради якої він, власне, і виїжджає за межі своєї країни [4, с. 130].

Міжнародно-правові акти, що визначають правові засади трудової міграції, умовно можна класифікувати на дві групи. По-перше, це міжнародні нормативно-правові акти, що закріплюють основні права та свободи людини, зокрема, Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 червня 1945 р.

(редакція від 16 вересня 2005 р.), Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (редакція від 02 жовтня 2013 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права й Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. та інші. По-друге, це міжнародні акти, що визначають принципи і стандарти захисту трудящих-мігрантів, зокрема, Міжнародна конвенція ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей, Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів, Конвенція МОП «Про працівників-мігрантів» (переглянута 1949 р.) № 97 та інші [5, с. 219].

Міжнародні організації, пов'язані з регулюванням міграційних процесів, поділяє на дві групи: 1) інституції, які вирішують міграційні проблеми в аспектах своєї основної функціональної компетенції: Міжнародна організація торгівлі, Програма розвитку ООН, ЮНЕСКО, Всесвітня організація охорони здоров'я та ін.; 2) міжнародні органи, пов'язані метою міжурядової кооперації з упорядкування саме міграційних процесів та статусу мігранта: Міжнародна організація міграції, Управління Верховного Комісара ООН з справ біженців та ін. Особливе місце в питаннях міжнародно-правового регулювання трудової міграції належить Міжнародній організації праці (далі – МОП).

Відповідно до ст. 2 Міжнародної конвенції про захист прав всіх трудящих та членів їхніх сімей 1990 р. «трудоий мігрант» – це особа, яка буде займатися, займається або займалася оплачуваною діяльністю в державі, громадянином якої він/чи вона не є [6]. Згідно зі ст. 11 Конвенції про працівників-мігрантів (переглянутої 1949 р.) № 97 МОП «працівник-мігрант» – це особа, яка мігрує з однієї країни в іншу з наміром отримати роботу інакше, ніж за власний рахунок, і охоплює будь-яку особу, яка визнається згідно з законом як працівник-мігрант [7]. Статтею 1 Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р. (ратифікована Україною 16 березня 2007 р.) термін «трудоий-мігрант» означає громадянина Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи [8].

Варто зазначити, що кожна держава має право встановлювати власні критерії щодо прав трудових мігрантів та членів їх сімей. Зокрема, Міжнародною Конвенцією ООН «Про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей» від 18 грудня 1990 р. дозволяється обмежувати трудящих-мігрантів у виборі виду їхньої діяльності, якщо це стосується професійної кваліфікації працівника-мігранта, здійснення політики надання пріоритету своїм громадянам,

асимільованим особам або пов'язане з інтересами держави чи передбачено національним законодавством [6].

Таким чином, міжнародно-правові акти у сфері трудової міграції, в першу чергу, закріплюють забезпечення працівникам-мігрантам загальнолюдських та соціально-економічних прав, надання їм належних умов праці, медичне забезпечення, соціальну допомогу, а також право на судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Пелех О. Б., Юськів Б. М. Міжнародна трудова міграція в Чеській Республіці : Монографія. Рівне: Перспектива, 2006. 200 с.
2. Загальна декларація прав людини 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.05.2022).
3. Кравченко В. Г. Визначення поняття трудової міграції. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63919/80-Kravchenko.pdf> (дата звернення: 28.05.2022).
4. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції. *Форум права*. 2008. № 1. С. 130-133. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08govutm.pdf>. (дата звернення: 28.05.2022).
5. Гнатюк Т. Правове забезпечення працівників-мігрантів на міжнародному та національному рівнях. *Наукові записки: збірник. Серія «Політологія і етнологія»*. 2006. Вип. 29. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. С. 219-236.
6. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих та членів їхніх сімей 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text (дата звернення: 28.05.2022).
7. Конвенції про працівників-мігрантів (переглянутої 1949 р.) № 97 МОП. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_159#Text (дата звернення: 28.05.2022).
8. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307#Text (дата звернення: 28.05.2022).

МЕДІАЦІЯ У ЗАХИСТІ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ

*Волошина Я. Л., к.ю.н.,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Сучасний стан законодавства та правозастосовчої практики викликає колізії у приватному праві, неоднозначність сприйняття його основних ідей, у зв'язку з чим виникають проблеми в сфері забезпечення реалізації приватноправових інтересів громадян. Відсутність уніфікації правового регулювання приватноправових відносин спричиняє виникнення різноманітних протиріч і конфліктів у різних сферах життєдіяльності людини (цивільні, сімейні, спадкові, трудові, житлові, земельні тощо).

Наразі одним із засобів врегулювання спору є медіація, яка має великий потенціал для розвитку правової сфери. Ця перспективна альтернатива вирішення спору дозволяє уникнути неприємних емоцій, які у багатьох випадках є залишковим явищем після розгляду справи в судовому порядку. Окрім цього, процедура медіації спрямована на вичерпання конфлікту шляхом прийняття сторонами спільного рішення, спираючись на інтереси та потреби один одного.

Проблематика медіації як альтернативного ефективного засобу вирішення спорів у позасудовому порядку, правових перспектив її розвитку в Україні та практики застосування цієї процедури за кордоном є предметом досліджень таких науковців, як: Н. М. Білик, Т. В. Білик, Р. М. Гаврилюк, І. О. Городиський, Р. О. Денисова, А. А. Дмитренко, В. В. Землянська, О. О. Кармаза, О. М. Козакевич, Н. А. Мазаракі, Л. Г. Матвєєва, Я. В. Мачужак, Л. О. Махова, В. Ю. Приходько, В. В. Ровенська, О. А. Явор та ін.

Визначний давньоримський юрист Д. Ульпіан обґрунтував поділ права на публічне і приватне, що вплинуло на формування сучасної юриспруденції. Публічне право стосується відносин щодо реалізації публічних (суспільних, державних) інтересів, а приватне право – приватних (майнових чи немайнових особистих) інтересів окремих осіб і є корисним саме для них. Тож інтереси у праві поділяються на публічні та приватні [1, с. 77].

Інтерес є фундаментальною характеристикою життя людини, що по суті, висвітлює бажання особи задовольнити свої потреби.

У Законі України «Про запобігання корупції» (ст. 1) зазначено, що «приватний інтерес – будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами ...» [5].

Слід погодитись з думкою науковців, які наголошують, що приватні інтереси однієї особи можуть суперечити інтересам іншої, тобто кардинально відрізнятись [3, с. 29]. Це стає причиною виникнення конфліктної ситуації, яка характеризується відсутністю згоди між двома або більше сторонами.

У правовій літературі виокремлюють судові та позасудові способи врегулювання спорів. Альтернативними способами вирішення конфліктів є: переговори як процес висловлення сторонами спору власних пропозицій щодо умов досягнення компромісу [2, с. 97-98]; медіація – структурована, добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання конфліктної ситуації, що здійснюється медіатором (нейтральним посередником), який допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та досягненні консенсусу [4, с. 101-102]; третейський розгляд, під яким слід розуміти процес вирішення спору та прийняття рішення недержавним незалежним органом – третейським судом, у справах, що стосуються цивільних і господарських правовідносин [7].

Медіація – це можливість відновити порозуміння між сторонами, які мають протилежні інтереси, наміри, бажання. Вона ґрунтується на засадах: добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [6].

Оскільки медіація є процедурою, то вона здійснюється за чітко визначеним порядком: 1) підготовка до медіації; 2) безпосередньо сам процес медіації (вступне слово медіатора, збір інформації від обох сторін, оголошення посередником правил проведення процедури, окреслення позицій сторін спору, переговори); 3) завершення медіації (пошук взаємоприйнятної угоди, тобто угоди про примирення). Це і є бажаним результатом медіаційної процедури – узгодження сторонами конфлікту взаємних зобов'язань, способів і строків їх виконання, наслідків їх невиконання або неналежного виконання.

Як говорить давня мудрість: «У суперечці народжується істина» і задача медіатора її віднайти, тобто допомогти сторонам конфлікту побудувати діалог і добровільно прийняти взаємовигідне для обох рішення. Залучений до цього процесу посередник не приймає рішення за сторін конфлікту, не схиляє їх до цього, але він на підставі діагностики їх очікувань і побажань допомагає встановити довірчі відносини між ними та знайти взаємоприйнятний вихід із ситуації, яка склалась. Медіація передбачає співпрацю всіх учасників процедури (сторін і посередника) задля відновлення здатності людей розуміти один одного та домовлятися.

Таким чином, медіація є структурованим процесом мирного вирішення спору між конфліктуючими сторонами із залученням незалежного посередника (нейтральної сторони) та інструментом захисту їх приватноправових інтересів. Медіація широко застосовується у більшості країн світу (США, Німеччина, Франція, Італія, Чехія, Польща та ін.). Сьогодні спостерігається популяризація процедури медіації в Україні, про що свідчить прийняття 16 листопада 2021 року Закону України «Про медіацію», створення низки академій і центрів медіації, відповідних громадських формувань, які об'єднують професійну спільноту медіаторів тощо.

Поширення застосування медіації як альтернативного способу захисту приватноправових інтересів у досудовому порядку розвантажить і оптимізує роботу судів, підвищить рівень ефективності взаємодії державних інституцій з громадянським суспільством, дозволить уникнути конфліктуючим сторонам зайвих витрат часу, коштів, сил та енергії. Поряд з цим, є нюанс – законодавством визначено, що медіація є добровільною процедурою. Це означає, що для її застосування має бути згода всіх учасників конфлікту (спору), тому вона не завжди можлива.

Список використаних джерел:

1. Бірюкова А. Г. Співвідношення приватного та публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76-80.
2. Вайнагій М. В. Теоретико-правові проблеми переговорного процесу : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 270 с.
3. Кондуфорова Л. В. Поняття «приватний інтерес» та його співвідношення із суміжними правовими категоріями. *Право і суспільство*. 2020. № 1. Ч. 2. С. 26-32.
4. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
6. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>.
7. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>.

МЕДИЧНЕ ПРАВО У СИСТЕМІ ПРИВАТНОГО ПРАВА

*Брюховецька М. С., к.ю.н.,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Право та медицина мають суттєвий вплив на суспільні відносини та, на нашу думку, не можуть існувати без певного взаємозв'язку. Без існування медичного права, втрачається специфіка та суть відносин, що виникає між медичними працівниками та пацієнтами, а вирішення конфліктів між ними розглядаються як безкомпромісні.

О. В. Двірська наголошує на тому, що наука медичного права покликана забезпечувати можливість приймати ефективні принципово-важливі правові рішення, а також надавати цим рішенням необхідні юридичні властивості [1, с. 13].

Аналіз наукових підходів свідчить про поширеність думки про комплексний характер медичного права як галузі права. Разом з тим, науковці стверджують, що у зв'язку із фактичним включенням медицини до цивільного обігу, висновок про віднесення медичного права до підгалузі права соціального забезпечення втратив свою актуальність [2, с. 108].

Ідею визначення медичного права самостійною галуззю підтримує й В. Ю. Стеценко, який досліджує також його предмет, метод та систему. Під предметом медичного права, вчений розглядає суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення медичної діяльності. Методами є імперативний та диспозитивний, а під системою варто розглядати складові елементи медичного права [3, с. 302].

Варто зауважити, що під широким поняттям медичної діяльності, варто вбачати діяльність, пов'язану з медичними процедурами, направленими на лікування та надання медичної допомоги. Разом з тим, медичне право також охоплює правовідносини, що виникають з приводу лікарських засобів та інших питань організації системи охорони здоров'я.

О. В. Губанова зазначає, що деякі науковці критично ставляться до визначення медичного права окремою галуззю права, натомість визначають його як комплексну галузь законодавства. Вчена виокремлює відносини, що входять до предмету медичного права на дві групи: ті, що виникають в результаті отримання медичної допомоги та ті, що виникають під час здійснення медичної діяльності. Вчена схиляється до визначення медичного права як самостійної, що утворилась на межі профілюючих галузей права [4, с. 105].

Л. Васечко аналізуючи етапи формування галузі права, зазначає, що виокремлення медичного права, як окремої галузі, є цілком

аргументованим, оскільки, наявні відповідні правові норми, що регулюють конкретну сферу відносин [5, с. 64].

Таку ж точку зору мають Ю. В. Вороненко та Я. Ф. Радиш, які доречно зазначають щодо існування широкого масиву підзаконних нормативно-правових актів у системі охорони здоров'я, що демонструє слабкість, невизначеність та нестабільність правового стану галузі. Така ситуація призводить до колізій та суперечностей норм один одному, тому вони стають складними у застосуванні та не ефективними. На думку вчених розробка та прийняття Медичного кодексу України і прийняття на його основі спеціальних законів є завершальною стадією формування галузі медичного права в системі права України [6].

На нашу думку, така пропозиція не втратила свою актуальність й на сьогодні. Оскільки медичне право – це сукупність норм, що стосуються прав та обов'язків медичних працівників та їхніх пацієнтів. На сьогодні, великий обсяг застарілих нормативно-правових актів, відсутність їх систематизації та ефективного механізму застосування викликає ряд перешкод на практиці під час реалізації прав як медичних працівників, так і пацієнтів.

Вивчення правової бази у сфері медицини та наукової доктрини дозволяє сформулювати висновки, що медичне право – є самостійною галуззю права, що регулює суспільні відносини, що виникли в результаті здійснення медичної діяльності, пов'язаної з наданням медичної допомоги та/ або лікування, а також інших послуг у сфері охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Двірська О. В. Медичне право як наука, галузь права та навчальна дисципліна: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 37. С. 13-17.
2. Клименко О. В. Історія виникнення медичного права. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 107-109.
3. Стеценко В. Ю. Предмет, метод, система медичного права. *Медичне право України: проблеми становлення та розвитку. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20.04.2007*, м. Львів, С. 302-307.
4. Губанова О. В. Медичне право в системі права: погляд на проблему. *Форум права*. 2016. № 4. С. 101-106.
5. Васечко Л. О. Місце сучасного медичного права у системі права України. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 60-65.

6. Вороненко Ю. В., Радиш Я. Ф. Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку. *Український медичний часопис*. № 5. URL: <https://www.umj.com.ua/article/371/medichne-pravo-v-sistemi-prava-ukraini-stand-i-perspektivi-rozvitku>.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Біланов О. С.,

кафедра філософії та суспільних наук,

Полтавський державний медичний університет

Питання національних відмінностей у правовому регулюванні правовідносин сурогатного материнства спричиняло постійні обговорення серед міжнародної спільноти.

Транснаціональне сурогатне материнство визначається як певний процес, в якому сурогатне материнство відбувається в країні, відмінній від громадянства потенційних батьків.

Відсутність єдиної світової практики та наявність ряду суперечливих законів про сурогатне материнство між різними країнами призводять до плутанини у визначенні законних батьків дитини, невизнанням дітей у країнах, де репродуктивні технології заборонені законом, порядку та умов виконання договору сурогатного материнства.

З самого початку появлення репродуктивних технологій інститут сурогатного материнства викликав дискусії серед науковців та юристів всіх країн. Більш того, навіть, термінологія, що застосовувалась у різних державах не співпадала у своєму значенні.

Так, наприклад, у Великобританії угоди, де сурогатна мати також є генетичною матір'ю дитини, були визначені як «часткове», «пряме» або «генетичне» сурогатне материнство, а угоди, де сурогат не є генетично пов'язаним з дитиною, називаються «повним», «приймаюче» або «гестаційне» сурогатне материнство. У Сполучених Штатах Америки (далі – США) сурогатне материнство спочатку означало домовленість, за якою потенційні батьки намагалися зачати за допомогою жіночої яйцеклітини. В результаті лікування шляхом запліднення «in vitro», з'явився ще один варіант сурогатного материнства, коли пара або особа працювали з жінкою, яка мала б генетично неспоріднений ембріон, який був переданий їй. У такому випадку сурогат сприяв лише виношуванню дитини [1].

З 15 лютого 2021 року у США в дію вступив Закон про безпеку батьків дітей (далі – Закон). Положення вказаного Закону легалізують гестаційне сурогатне материнство та надають простий спосіб встановити біологічним батькам їх батьківські права. Тобто, фактично, узаконюється гестаційне сурогатне материнство за умови, що домовленість відповідає передовій практиці у сфері захисту інтересів сурогатної матері, передбачуваних батьків та дитини. Вносяться зміни щодо вимоги для забезпечення юридично закріпленого батьківства для одностатевих пар, створює юридично зобов'язуючі відносини батько-дитина, як тільки дитина народжується. Не можна не зазначити, що було регламентовано ряд гарантій прав сурогатної матері. Наприклад, цікавим є те, що жінка може самостійно приймати рішення щодо способу народження та всього процесу вагітності, крім того, визначено право на відмову від сурогатного материнства до вагітності без накладення штрафних санкцій [2].

Існують різні погляди на питання міжнародних прав людини та практики сурогатного материнства. Сурогатне материнство за міжнародним правом може визначати потенційних батьків по-різному. Наприклад, матір'ю дитини може бути сурогатна жінка до тих пір, доки суд не ухвалить рішення про батьківство. Існують також складні питання, щодо визначення громадянства дитини, зокрема, якщо ця дитина була б без громадянства, коли вона народилася за кордоном у межах міжнародної сурогатної домовленості.

Відтак, залежно від громадянства потенційних батьків, сурогату та тих, хто надає генетичний матеріал, в результаті дитина може стати: без громадянства і без законних батьків (наприклад, така ситуація може скластись в Індії); без батьків, але з громадянством країни народження (наприклад, США); або бути дитиною сурогатної жінки лише з громадянством країни народження (наприклад, Таїланду) [3].

О. Розгон пропонує вирішувати питання транснаціонального сурогатного материнства з урахуванням норм міжнародного приватного права та колізійних норм: закон громадянства, закон найбільш тісного зв'язку, особистого закону дитини, особистого закону матері і т.д. [4, с. 130].

Слушно зауважує Н. М. Квіт, щодо того, що різниця у правопорядку держав призвели до виникнення такого явища, як «репродуктивний туризм». Суть вказаного поняття полягає у тому, що громадяни країн, де заборонене сурогатне материнство прямують до країн, де воно дозволене, що призводить до виникнення проблем з точки зору міжнародного цивільного та кримінального права [5, с. 41].

Підхід держав до політики України у сфері сурогатного материнства демонструє, що Україну продовжують розглядати як сприятливу платформу для використання сурогатного материнства. Разом з тим, юристи стверджують, що Україна ратифікувала ряд міжнародних договорів, що є складовою українського національного законодавства, таким чином, в державі не порушується право на повагу до людської гідності під час застосування сурогатного материнства [6].

Враховуючи вищевикладене, окреслені нами проблеми можуть бути вирішені шляхом реформування законодавства держав та прийняття єдиного міжнародного акту, який би визначав однакову термінологію, зразок примірного договору сурогатного материнства, правовий статус учасників та визнання факту батьківства незалежно від місця застосування сурогатного материнства.

Список використаних джерел:

1. Andrea Braverman, Polly Casey, Vasanti Jadv. Reproduction through surrogacy. The UK and US experience. 2012. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/reproductive-donation/reproduction-through-surrogacy/45650C19336078552E6E527EE4EC4E97>
2. The Child-Parent Security Act: Gestational Surrogacy. Department of Health. 2021. URL: <https://health.ny.gov/community/pregnancy/surrogacy/>
3. Regulating Surrogacy in Australia. Human rights Law Centre. 2015. URL: https://www-hrlc-org-au.translate.googleusercontent.com/bulletin-content/regulating-surrogacy-in-australia?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc
4. Розгон О. В. Колізійне регулювання встановлення походження дитини при застосуванні сурогатного материнства. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 123-133.
5. Квіт Н. М. Інститут сурогатного материнства: проблеми колізійного регулювання. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 38-49.
6. Колесник Г., Светлічний І., Погоріленко А. Комерційне сурогатне материнство: огляд міжнародно-правових підходів. Вища школа адвокатури НААУ. 2021. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/komertsijne-surogatne-materynstvo-oglyad-mizhnarodno-pravovyh-pidhodiv/>

ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Орел В. А.,

кафедра правознавства, ПУЕТ

Російсько-українська війна згуртувала весь цивілізований світ для подолання агресії та забезпечення захисту людських цінностей, миру, добробуту та стабільності на усьому континенті. Від початку цієї війни європейські партнери допомагають виявити солідарність з Україною, шляхом надання їй ефективної політичної, економічної, фінансової, гуманітарної та військової допомоги. Українці покладають великі надії також на європейську систему правосуддя, яка допоможе покарати винних і встановити справедливість.

Нині Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) є однією з найбільш авторитетних міжнародних судових інституцій. Його діяльність спрямована на забезпечення ефективного контролю за втіленням й охороною у рамках правових систем держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) низки визначальних європейських цінностей.

Що робить рішення ЄСПЛ такими дієвими і яка їх роль у національній судовій системі?

Як правило, на внутрішньодержавному рівні при вирішенні справ суди держав-членів Ради Європи згідно з національним законодавством мають надати детальне обґрунтування їх судження. Добре обґрунтовані суддівські рішення є не тільки юридичним обов'язком, а й забезпечують виконання таких цілей: надання учасникам судового процесу можливості зрозуміти, чому суддя дійшов певного висновку і в подальшому розглянути необхідність його оскарження; сприяння прийняттю рішення сторонами та громадськістю; запобігання свавіллю у прийнятті судових рішень і належне здійснення правосуддя, що забезпечить довіру суспільства до судової системи.

Основним (але не єдиним) джерелом, яке закріплює обов'язок судів надати чітку аргументацію своїх рішень є стаття 6 (Право на справедливий суд) і стаття 47 (Консультативні висновки) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (далі – Конвенція) [1].

Відповідальність за мотивоване рішення є першочерговим обов'язком судді, який його складає. Інші сторони судового процесу (прокурори, адвокати) також несуть спільну відповідальність у захисті

прав людини національному рівні. Ефективна, неупереджена та незалежна судова система є наріжним каменем функціонуючої системи демократичних стримувань і противаг.

Рішення Європейського суду з прав людини є джерелом права для багатьох країн романо-германського типу правової системи, тому в українському праві вони посідають чільне місце, вважаючись «еталонними», взірцевими.

Рішення ЄСПЛ мають певну структуру, відмінну від структури рішення українського суду. ЄСПЛ ухвалює два типи рішень: власне, «рішення» (англ. – *judgment*, франц. – *arrêt*) та «ухвали» (англ. – *decision*, франц. – *decision*).

Типове рішення палати ЄСПЛ має таку структуру:

– Титульна сторінка.

– Назва справи, список суддів, які проводили слухання по заяві і ухвалили рішення, а також дати проведення слухань за зачиненими дверима.

– Розділ «Процедура» (англ. – *Procedure*, франц. – *Procédure*).

– Розділ «Факти» (англ. – *The facts*, франц. – *En fait*), до якого входять два підрозділи: власне, викладення обставин справи заявника та «Відповідне національне і [за необхідності] міжнародне право і практика».

– Розділ «Право» (англ. – *The law*, франц. – *En droit*) – вважається найбільш важливим з кількох міркувань: по-перше, вона має схожі риси із мотивувальною частиною національного судового рішення, тому в ній можна швидко знайти посилання на інші аналогічні справи; по-друге, вона вміщує всі аргументи, які стосуються справи (аргументи уряду, аргументи заявника щодо прийнятності скарги та їхня оцінка Судом та його висновки щодо прийнятності та аргументи уряду, аргументи заявника щодо розгляду суті, їх оцінка Судом); по-третє, саме ця частина рішення Суду допомагає швидко зорієнтуватися в суті порушеної справи.

– Розділ «Застосування статті 41 Конвенції».

– Резолютивна частина. У цій частині рішення Судом резюмується, серед іншого, чи є скарги заявника прийнятними, чи було порушення того чи іншого положення та як ухвалювалося рішення з цих питань (одноголосно чи інакше).

– Підпис голови Палати та секретаря Секції, а також інформація, якою мовою ухвалено рішення, місце та дата.

– Окремі думки суддів (за наявності) [2].

Аргументація суддів ЄСПЛ будується за правилами формальної логіки, яка вдосконалена в юриспруденції. Пошук аргументів починається із постановки проблеми, яка потребує аналізу та

вирішення. Характеристики цієї проблеми формулюються як тези та досліджуються з метою обґрунтування чи спростовування. Суддя, при дослідженні тези визначає факти або обставини у справі, а також обставини, які потребують з'ясування; знаходить відповідну норму чи принцип, цитує, а потім витлумачує їх; надає оцінку, яким чином норма чи принцип стосуються фактів або з'ясованих обставин у конкретній справі; робить висновок щодо тези, обґрунтовуючи або спростовуючи її на підставі оцінки фактів та з'ясованих обставин. Такий спосіб побудови аргументів є взірцевим для національних судів.

Однак існує думка, що сьогодні ЄСПЛ обходить послідовність і динамічний підхід до прав на користь відмови від прогресивного тлумачення, вдаючись до свободи розсуду та субсидіарності на користь судового обмеження. Однак цю гіпотезу може підтвердити виключно ретельний аналіз судової практики ЄСПЛ за останнє десятиліття.

Питання обґрунтованості судових рішень неодноразово розглядалося ЄСПЛ у справах проти України (наприклад, «“Совтрансавто-Холдинг” проти України», «“Совтрансавто-Холдинг” проти України», «Богатова проти України», «Білуха проти України», «Серявін та інші проти України» та інші). Залишається сподіватися, що рішення, винесені ЄСПЛ у справах проти України зрештою привернуть увагу суддів до проблеми обґрунтованості судових рішень.

Отже, з метою забезпечення незалежності та прозорості судової системи, судові рішення повинні містити чітку аргументацію, мати логічну структуру. Прикладом для українських судів має бути практика ЄСПЛ, яка допомагає з виявлення проблем системного характеру та встановленням стандартів дотримання прав людини, до яких потрібно прагнути.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з протоколами № 11 і № 14 до Конвенції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. С. 49-52. URL: https://kmdka.com/sites/default/files/files/posibnyk_yespl.pdf

ПОНЯТТЯ «МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРАВА»

Кропова А. С.,

*аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства, Київський університет права НАН України*

Міжнародне інвестиційне право як окрема галузь права виокремилася від міжнародного фінансового права після Другої світової війни. Проте, у 1970-х роках Міжнародний суд ООН визнав, що дана тематика так і не була детально досліджена [1]. Вперше таку спробу зробив у 1996 році професор Сінгапурського університету М. Сорнараджа, який випустив монографію «Міжнародні інвестиції і міжнародне право» [2]. У цій праці було комплексно обґрунтовано тематику міжнародного інвестиційного права.

Крім того, важливі питання досліджуваної тематики розглядалися у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема А. Г. Богатирьов, М. М. Богуславський, Н. Н. Вознесенська, К. В. Громовенко, О. О. Дмитрик, Г. К. Дмитрієва, В. І. Любашенко, Р. В. Петрова, С. А. Сосна, Є. А. Шебанова, В. М. Шумілов та інші. Серед іноземних дослідників тему міжнародного інвестиційного права досліджували В. Ваді, Р. Дозлер, Д. Коллінз, М. Сорнорах, С. Субеді, Р. Фолс, К. Шроєр, тощо.

Велика українська юридична енциклопедія не дає тлумачення терміну «міжнародне інвестиційне право», а розглядає його у контексті міжнародного фінансового права. Відповідно міжнародне фінансове право – це сукупність норм і принципів права, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права у фінансовій сфері. До основних фінансових відносин відносяться податкові, кредитні, валютні, інвестиційні тощо [3, с. 470].

Р. В. Петрова у своїй праці з міжнародного приватного права так визначає термін «міжнародне інвестиційне право» – це сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між держави з приводу капіталовкладень.

В. П. Мозолін розглядає міжнародне інвестиційне право як частину міжнародного публічного права та міжнародного приватного інвестиційного права, що регулює відносини між інвесторами [4].

Більш детально тематику міжнародного інвестиційного права розглядали іноземні науковці.

Так, провідний американський вчений у галузі міжнародного економічного права Ральф Фолсом трактує поняття «міжнародного

інвестиційного права» як галузь міжнародного публічного права, яке регулює рух прямих іноземних інвестицій, та регулює спори, що можуть виникати у процесі їх руху між іноземними інвесторами та незалежною державою [5].

На думку німецьких вчених Рудольфа Дозлера та Крістофа Шроера, міжнародне інвестиційне право – це галузь міжнародного права, яке за своєю природою близьке до міжнародного економічного права, і яке визначає чіткі правила захисту прямих іноземних інвестицій [6].

Італійська дослідниця Валентіна Ваді розглядає міжнародне інвестиційне право з точки зору його належності як до приватного, так і публічного права, і пропонує наступне визначення: міжнародне інвестиційне право – це галузь права, яка поєднує структурні елементи як міжнародного приватного, так і публічного права, і діяльність якого направлена на регулювання відносин між приватними економічними суб'єктами та представниками влади [7].

За визначенням англійського науковця Девіда Коллінза міжнародне інвестиційне право – це галузь міжнародного публічного права, яка регулює комерційну діяльність багатонаціональних підприємств, що ведуть свою діяльність в іноземних державах [8, с. 1].

Британський юрист та професор Сурья Субеді трактує міжнародне інвестиційне право як частину міжнародного права, яке покликане захищати іноземців відповідно до принципів міжнародного права в області захисту прав людини на принципах справедливості, рівноправності, чесності та недискримінації [9, с. 8].

Дещо схожої думки дотримується і малайзійський дослідник Мутукумарасамі Сорнараях, який трактує міжнародне інвестиційне право як частину міжнародного права в області захисту прав людини, основна мета якого захист іноземних інвестицій багатонаціональних суб'єктів правовідносин та контроль за будь-якими порушеннями з їхнього боку [10, с. 12].

Проаналізувавши ряд визначень, які наводять провідні дослідники у сфері міжнародного інвестиційного права, ми можемо сформулювати власне визначення даного терміну. Міжнародне інвестиційне право – це галузь, що формується на основі міжнародного публічного та приватного права, і регулює інвестиційні та комерційні відносини між багатонаціональними підприємствами, які здійснюють капіталовкладення у вигляді прямих інвестицій, та державами і їх суб'єктами.

Отже, проблематика міжнародного інвестиційного права активно почала досліджуватися, починаючи з 1990-х років минулого століття. Тому, науковці поки що не дійшли до єдиного визначення даного

терміну. Проте, переважна більшість дослідників виділяє спільну мету, що характерні для даної галузі права: регулювання інвестиційної діяльності між суб'єктами різних країн.

Список використаних джерел:

1. Mann F. A. Foreign Investment in the International Court of Justice: the ELSI Case. *The American Journal of International Law*. Vol. 86, No 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/2203139> (дата звернення 23.05.2022).
2. Тумакова М. С. Міжнародне інвестиційне право як галузь сучасного міжнародного права. *Часопис Київського університету права*. 2009/3. URL: http://www.kul.kiev.ua/images/chasop/2009_3/CHAS09_257.pdf (дата звернення 27.05.2022).
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 13: Міжнародне приватне право / редкол.: А. С. Довгерт (голова) та ін. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. К., 2021. 864 с.
4. Петрова Р. В. Міжнародне приватне право. 2015. URL: https://stud.com.ua/68402/pravo/mizhнародне_privatne_pravo (дата звернення 22.05.2022).
5. Folsom R. Foreign Investment Law in a Nutshell. 2016. URL: https://unimelb.libguides.com/investment_law (дата звернення 22.05.2022).
6. Dolzer R., Schreuer C. Principles of International Investment Law, second edition. Oxford University Press. 2012. 407 p.
7. Vadi V. International investment law as a field of international law. 2018. URL: https://www.elgaronline.com/view/9781785368578/11_chapter1.xhtml#FNanchor_0139 (дата звернення 22.05.2022).
8. Collins D. An Introduction to the International Investment Law. Oxford University Press. 2017. 350 p.
9. Subedi Surya P. International Investment Law Reconciling Policy and Principle. Hart Publishing. 2008. 229 p.
10. Sornarajah M. The International Law on Foreign Investment, third edition. Oxford University Press. 2010. 524 p.

ЗАХИСТ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ І НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Дуброва А. М.,

аспірант, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються Конституцією України найвищою соціальною цінністю. Також права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Інші статті Конституції України гарантують право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, також ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1]. Цивільний кодекс України відносить право на невтручання в особисте та приватне життя до конституційних особистих немайнових прав, які перебувають під особливим захистом держави [2].

Конституція України має найвищу юридичну силу і норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1]. Проте згідно статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

У міжнародному праві захист права до приватного і сімейного життя, житла захищається статтею Стаття 8 Європейської конвенції з прав людини (далі Конвенція): «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання зворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [3].

Державі-учасниці зазначеної вище Конвенції несуть зобов'язання гарантування прав закріплених статтею 8 що, в свою чергу, підлягає наглядовій юрисдикції з боку Європейського суду з прав людини, створеного за цією Конвенцією.

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16 [4]. І тому національне законодавство повинно бути чітким, передбачуваним та адекватно доступним, що передбачає діяльність осіб відповідно до закону і чітке розмежування обсягу дискреційних повноважень державних органів. Це дає громадянам зрозумілу інформацію про умови та обставини, за яких влада має повноваження вживати будь-яких заходів таємного нагляду та збору даних.

Вимога про чіткість поширюється на обсяг дискреційних повноважень органів державної влади. Внутрішнє законодавство повинно з достатньою чіткістю вказати обсяг та спосіб здійснення відповідного рішення, що надається органам державної влади, з тим щоб забезпечити особам мінімальний рівень захисту, на який вони мають право при верховенстві права у демократичному суспільстві.

Проте поняття «приватне життя» залишається чітко не визначеним Європейським судом з прав людини, який дотепер не дав чітке визначення. Зокрема Європейський суд з прав людини уникає спроб щодо визначення і зосереджує увагу на конкретних питаннях. Це питання залишається найскладнішим та найбільш дискусійним в практиці Європейського Суду. Однак кількість справ, пов'язаних із правом на «приватне життя» відносно невелика, що також пов'язано з іншими сферами, які захищаються статтею 8 Конвенції, а саме: сімейним життям, житлом, кореспонденцією.

Також виникає питання щодо місця втручання в право, тому що не всі заходи, які вживаються державою і зачіпають життя окремої людини, можуть вважатися «втручанням» за змістом статті 8 Конвенції.

Застосування статті 8 Конвенції детальніше розкрито у Довіднику із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Виходячи з матеріалів практики Європейського Суду, можна зазначити, що «приватне життя», містить такі складові [5]: потерпілі від насилля; репродуктивні права; примусове лікування та обов'язкові медичні процедури; психічні хвороби; охорона здоров'я і лікування; проблеми щодо завершення життя; проблеми, пов'язані з інвалідністю; проблеми щодо поховання; екологічні проблеми; статевая орієнтація та статеve життя; професійна і ділова діяльність; право на власне зображення і фотографію, оприлюднення фотографій і статей; захист особистої репутації; наклеп; захист даних; право на доступ до особистої інформації; інформація про здоров'я особи; збирання інформації службами безпеки або іншими державними

органами; поліцейське стеження; повноваження поліції із затримання і обшуку; приватне життя під час ув'язнення; право на особистий розвиток і автономію; право встановити своє походження; релігійні і особисті переконання; бажана зовнішність; право на ім'я/посвідчення особи; гендерна ідентичність; право на етнічну ідентичність; апатридизм, громадянство і місце проживання; шлюбний і батьківський статус тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Європейська конвенція з прав людини. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. Закон України від 17.07.1997р. № 475/97-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Право на приватність у світлі статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/pravo-na-privatnist-u-svitli-statti-8-konventsii-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-osnovopolozhnykh-svobod/>
6. Берназюк І. М. Захист права на повагу до приватного й сімейного життя у практиці Європейського суду з прав людини. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* Том 31 (70). № 4. 2020. С. 104-110.
7. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право на повагу до приватного і сімейного життя / Переклад з доповненнями адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової. Перше видання. 2018. 83 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ ДЕРЖАВОЮ, У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

*Кульчій О. О., к.ю.н., доц.
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Проблемні питання відшкодування шкоди, спричиненої іноземною державою фізичним та юридичним особам України масово почали виникати у 2014 році внаслідок окупації АР Крим (у даному випадку РФ зрештою безпосередньо визнала свою відповідальність за ці дії, формально анексувавши цю територію).

Процес окупації супроводжувався доволі масовими процесами націоналізації майна фізичних та юридичних осіб, під які потрапили навіть окремі власники-громадяни РФ. Націоналізацію було здійснено до формальної анексії, вірогідно, з метою уникнути відповідальності за такі протиправні дії проти права власності. Якщо для громадян РФ спосіб захисту права був єдиним і очевидним – звернення до суду РФ, то для громадян, та юридичних осіб України цей шлях був ускладнений. Звернення до суду РФ, окрім очевидної безперспективності, могло розцінюватися ще й як формальне визнання юрисдикції держави-агресора на захопленій території. Як наслідок – юристами було розроблено доволі складний механізм захисту з використанням «Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій» 1998 р. (надалі – Угода). Зокрема, мова про справи за позовами ПАТ «Укрнафта», ТОВ «Стабіль», ПАТ «Ощадбанк» та ін. [1]. Сутність механізму зводиться до того, що експропрійоване майно українських компаній визнається інвестиціями, якими протиправно заволоділа друга сторона Угоди, що, за певних умов, дає право на звернення до арбітражу (ст. 9 Угоди). Загалом практика побідних арбітражних рішень суттєво знижує реальну ефективність цього способу захисту. Примітним є той факт, що незважаючи на потенційну небезпечність Угоди РФ не денонсувала її.

Водночас у національних судах України «визрівали» інші прецеденти. У серпні 2019 р. громадянка України звернулася із позовною заявою до РФ про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України в інтересах своїх двох малолітніх дітей та власних [2]. Моральна шкода була спричинена загибеллю чоловіка та батька дітей. Суди першої інстанції діяв з позицій формально-юридичного аналізу змісту правових норм та, очікувано, відмовив у задоволенні позовних вимог, незважаючи на

побічне визнання факту відповідальності РФ за спричинену шкоду. Основна підстава для відмови – ст. 79 ЗУ «Про міжнародне приватне право», яка встановлює судовий імунітет для іноземної держави «якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України». Подібної позиції (необхідності отримання згоди компетентних органів РФ) дотримувався й суд апеляційної інстанції, зупинивши провадження у справі.

Доволі цікавою стала позиція Верховного Суду, викладена вже після початку повномасштабної агресії з боку РФ. Із посиланням на Європейську конвенцію про імунітет держав, прийняту Радою Європи 16.05.1972 р., та Конвенцію ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийняту резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї 02.12.2004 р. ВС обґрунтував неможливість РФ посилатися на імунітет «від юрисдикції при розгляді справи в суді іншої Договірної держави, який зазвичай має компетенцію розглядати справи, які стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду» [3]. У практиці ЄСПЛ судом було віднайдено підстави для застосування цих конвенцій як звичаїв міжнародного права, незважаючи на те, що Україна їх не ратифікувала.

Відтак, можна зауважити, що національне законодавство на сьогодні обмежує можливості особи щодо цивільно-правового захисту своїх порушених прав шляхом безпосереднього подання позову до держави-агресора. Судова практика спроможна ці недоліки пом'якшити, але не вирішити. Тож законодавчому органу варто якомога швидше врегулювати питання обмеження судового імунітету РФ у справах щодо відшкодування шкоди, спричиненої фізичним та юридичним особам на території України.

Список використаних джерел:

1. Юрлов М. Захист інвестицій на окупованих територіях. *Юридична газета*. 2018. № 21-22 (623-624). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhнародne-pravo-investiciji/zahist-investiciy-na-okupovanih-teritoriyah.html>
2. Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 02.02.2021 р. у справі № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94815876>
3. Постанова ВС у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.04.2022 р. у справі № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Сорокіна В. Д.,

студентка 2-го курсу спеціальності «Право», ПУЕТ;

науковий керівник – к.ю.н. Брюховецька М. С., ПУЕТ

Визначення відповідальності за шкоду, завдану життю та здоров'ю громадян є актуальним питанням для дослідження в наш час. Актуальність зумовлюється тим, що у сучасному демократичному суспільстві повинні діяти ефективні механізми захисту та відновлення прав та інтересів кожної особи у разі їх порушення чи недотримання, незалежно від наявності чи відсутності договірних відносин. На нашу думку, деліктні зобов'язання є одним з найскладніших інститутів цивільного права, а тому підлягають глибокому вивченню.

Варто зазначити, що під зобов'язанням із завдання шкоди в правовій доктрині розуміють як зобов'язання, в результаті якого особа, яка завдала шкоди іншій особі або її майну зобов'язана відшкодувати завдану шкоду в повному обсязі, а особа, яка є потерпілою має право вимагати того, щоб понесена нею шкода була компенсована [1, с. 52].

На основі аналізу глави 82 Цивільно кодексу України (далі – ЦК України) зобов'язання внаслідок завдання шкоди розділяють на дві групи: зобов'язання, основою виникнення яких є правопорушення (деліктні); зобов'язання, основою яких є факт завдання шкоди, який не є правопорушенням (квазиделіктні) [2]. Дані групи виділяються на основі такого критерію як особливості правостворюючих юридичних фактів.

Зобов'язання внаслідок зобов'язання із завдання шкоди називають деліктним зобов'язанням. Таку назву ці зобов'язання отримали від латинського слова *delictum* (правопорушення). Під деліктом (*delictum*) в римському праві розуміли правопорушення, завдання шкоди окремій особі, її сім'ї або її майну порушенням правового встановлення чи заборони, в результаті чого незалежно від волі правопорушника виникали нові права то обов'язки [3, с. 401].

На нашу думку, найбільш повне вираження основних правил генерального делікту визначено у Цивільному кодексі Франції, відповідно до якого, «яке б то не було діяння людини, яка заподіяла іншій шкоду, зобов'язує того, з вини якого збиток стався, до відшкодування збитку» [4, с. 4].

У науковій літературі зверталася увага на існування проблеми, що виникає при вирішенні питання про компенсацію моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях. Тобто, неодноразово можна спостерігати, що розмір компенсації моральної шкоди є малим, практично символічним. Дійсно, існування зазначеного дефекту механізму правового регулювання веде до того, що такі функції, як охорона прав і свобод суб'єктів, компенсація фізичних і моральних страждань, попередження заподіяння шкоди, стають не ефективними на практиці.

Законодавство Німеччини не закріплює конкретний розмір компенсації моральної шкоди. В цілому суди орієнтуються на власну практику та попередній досвід. Право Федеративної Республіки Німеччини відносить зобов'язання із заподіяння шкоди, недозволеної поведінки до категорії зобов'язань в силу закону. Правовою основою законодавства ФРН про деліктних зобов'язаннях є норми Німецького цивільного уложення. Відповідно до Німецького цивільного уложення деліктне зобов'язання передбачає відшкодування шкоди, заподіяної посяганням, особою, яка протиправно (навмисне або необережно) зазіхнула на життя, тілесну недоторканність, здоров'я, свободу, майно або інші права іншої особи. Єдина функція німецького законодавства про деліктних зобов'язаннях – відновлення цілісності або компенсація заподіяної шкоди [5, с. 82].

У Сполучених Штатах Америки підставами виникнення деліктних зобов'язань є певні юридичні факти. У державі існує сингулярна система деліктів, що визначає особливості того чи іншого делікту. За загальними умовами цивільного права У американському цивільному праві загальними умовами є зовнішній прояв вольової поведінки заподіювача у формі дії або бездіяльності, протиправність, наявність шкоди, причинний зв'язок між зазначеною поведінкою і шкодою, наявність вини, караність поведінки [6, с. 198].

Говорячи про дефекти, пов'язаних з неможливістю реалізації функцій інституту позадоговірних зобов'язань, слід підкреслити, що подібні проблеми можуть виникати не тільки відносно зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди [7, с. 166]. З метою недопущення дефективності правового регулювання зобов'язальних відносин законодавцю необхідно створити такий правовий механізм, при якому в максимально можливій формі були б реалізовані функції позадоговірних зобов'язань [8, с. 61].

З огляду на те, що створити ідеальні правові норми на практиці вкрай складно, а також той факт, що при різних обставинах реалізація функцій можлива різними способами, особливу роль має відіграти судова практика. Судам при вирішенні спорів, що виникають з позадоговірних зобов'язань, слід узгоджувати своє рішення з

функціями і завданнями правових інститутів, застосовуючи при цьому основоположні принципи цивільного права [9, с. 112]. Слід виходити з цілей і основних принципів правового інституту, а саме принцип повного відшкодування шкоди.

Проаналізувавши правове регулювання зобов'язань із заподіяння шкоди за законодавством зарубіжних держав, а саме Франції, США, Німеччини, можна стверджувати, що інститут деликтних зобов'язань має характерні особливості залежно від положень цивільного права кожної окремої держави. Однак, під поняттям «зобов'язанням внаслідок заподіяння шкоди» у вказаних державах однаково розуміється позадоговірне зобов'язання, метою якого є забезпечити найбільш повне відновлення прав за рахунок заподіювача шкоди або за рахунок інших осіб, на яких законом покладений обов'язок відшкодування шкоди.

Список використаних джерел:

1. Пилитенко С. А. Договірні зобов'язання в цивільному праві України, Англії та США (порівняльно-правовий аспект). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3(9). С. 52-55.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: навч. посіб. Вид. 4-те, переробл. і допов. Київ, 2018. 512 с.
4. Плахіна І. В. Зобов'язання із заподіяння шкоди в праві ФРН, Франції, Англії та США. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4. С. 1-7.
5. Онищенко О. С. Відшкодування моральної шкоди у деликтних зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. 209 с.
6. Борисова Ю. Є. Підстави виникнення деликтних зобов'язань у цивільному праві України та США. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 1(34). С. 193-200.
7. Цивільне право України : Договірні та не договірні зобов'язання / За заг. ред. С. С. Бичкової. К. : Алерта, 2014. 496 с.
8. Бурлака І. В. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини: монографія / І. В. Бурлака. Х. : Право, 2016. 200 с.
9. Галкевич С. В. Вина як категорія цивільного деликтного права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2017. Вип. 4. С. 109-118.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ І ЮРИДИЧНИМИ ОСОБАМИ УКРАЇНИ У ДОГОВОРІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Кучеренко В. С.,

студентка 4-го курсу спеціальності «Міжнародне право»,

Київський університет права НАН України;

*науковий керівник – к.ю.н. Мельниченко О. В., кафедра міжнародного
права та порівняльного правознавства,*

Київський університет права НАН України

Будь-яка сучасна технологія, котра дозволяє заощадити час на вчиненні будь-яких дій або проведенні будь-якої операції, має велику цінність. Саме тому у багатьох країнах світу, намагаються удосконалювати свої правові норми в сфері регулювання сучасних технологій. Україна не є винятком. Тому прийняття нормативно-правових актів, котрі регулюють спосіб і порядок укладення договорів в електронному вигляді, є позитивним моментом в осучасненні українського законодавства та наближенні його до сучасних ділових реалій бізнесу. Зрештою, час – це гроші.

Ще в минулому столітті європейські законодавці звернули увагу на стрімкий розвиток електронної торгівлі, в результаті чого було прийнято ряд правових актів. До приміру, це Типовий закон про електронну торгівлю і Керівництво по прийняттю ЮНСІТРАЛ 1996 р.; Директива 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах» 1997 р., Директива «Про Електронну комерцію» 2000/31/ЄС від 8 червня 2000 р., Директива № 2002/65/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг і про внесення змін до Директиви Ради № 90/619/ЄЕС та Директиви № 97/7/ЄС та 98/27/ЄС» 2002 р. У цих правових актах закріплені механізми врегулювання даних правовідносин. Зокрема, визначаються спосіб та порядок укладання договорів.

У національному законодавстві України було прийнято низку нормативно-правових актів, що регулюють укладання електронних договорів та їх ключові аспекти. Так, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» закріпив правовий статус електронного документа, передбачив презумпцію дійсності електронної форми документа та його допустимості як доказу. Закон

України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріпив можливість укладення зовнішньоекономічного контракту суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником як у простій письмовій, так і в електронній формі. У Законі України «Про захист прав споживачів» також виокремлений договір, який укладається за допомогою засобів дистанційного зв'язку.

Законом України «Про Електронну комерцію» було внесено ряд змін в діючі правові акти. Так, в чинний Цивільний Кодекс України були внесені зміни, якими передбачається, в ст.ст. 205-207, можливість вчинення правочину в електронній формі, та те, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку. Ч. 2 ст. 639 ЦК України була доповнена ще одним пунктом, в якому зазначено, що в разі домовленості сторін укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем він вважається укладеним у письмовій формі.

Крім цього, Закон України «Про Електронну комерцію» закріпив легальне визначення електронного договору, як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі. Також було визначено порядок укладення електронних договорів, суть якого полягає в пропозиції укласти даний договір (оферта) однієї зі сторін і відповідно, її прийняття іншою стороною (акцепт).

При цьому, закон встановлює певні вимоги до змісту самої оферти, такі як порядок укладення договору, можливість і порядок внесення змін, порядок накладення електронних підписів, спосіб акцепту та ін.

Місцем укладення електронного договору є місцезнаходження юридичної особи або місце фактичного проживання фізичної особи, яка є продавцем (постачальником) товарів. Електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у відповідному порядку, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі.

Ще одним важливим моментом, який робить дані правовідносини більш оперативними і зручними, є припис, згідно з яким кожний примірник електронного документа з накладення на нього підпису, вважається оригіналом такого документа.

Не менш важливим є момент підписання електронного договору між сторонами, якщо ця необхідна умова прямо передбачена чинним законодавством або встановлена в самому договорі. Законом

передбачено кілька варіантів підписання електронного договору, а саме:

– використання електронного підпису або електронного цифрового підпису (далі ЕЦП) за умови використання засобів електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину;

– використання електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначених цим Законом або використання аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

Більшість інтернет-ресурсів і більшість інтернет – користувачів використовують простий електронний підпис, який формується шляхом створення логіна і пароля при реєстрації на сайті, і відповідно, який ідентифікує конкретного користувача серед інших. Зокрема, розповсюдженим способом є використання електронної поштової скриньки, за допомогою, якої сторони обмінюються офертою і акцептом, та яка виступає ідентифікатором сторін договору. Зручність полягає в конфіденційності особистих даних листування, і можливості зберігання повідомлень в якості електронних документів протягом тривалого періоду, що дуже важливо, оскільки електронне листування у відповідності до чинного законодавства, має юридичну силу і може використовуватися як доказ в суді, в разі виникнення спору. При цьому, закон передбачає, що електронний підпис не може бути визнаним недійсним тільки через те, що він має електронну форму або не ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа.

У більш значних угодах, як правило, використовується електронний цифровий підпис, оскільки він створений з використання криптографічних засобів, які забезпечують не тільки ідентифікацію, але й цілісність повідомлення, на відміну від простого електронного підпису, запобігаючи можливості внесення змін у документ, що дозволяє уникнути ризиків, які можуть виникнути в майбутньому (наприклад, внесення однією стороною змін в електронний документ або проведення операцій заднім числом). Проте цей спосіб є менш простим та гнучким, оскільки спочатку вимагає звернення осіб в Центр сертифікації ключів або в акредитований центр сертифікації ключів (далі АЦСК) для отримання ЕЦП і послуг з обслуговування самих сертифікатів.

Для кожної ЕЦП використовується два ключі. Один з них особистий (належить й доступний лише особі, яка підписала документ), а другий ключ відкритий, оскільки він може

використовуватися для перевірки підпису власника особистого ключа усіма особами, зацікавленими в цьому. Комфортною умовою також виступає можливість перевірити справжність ЕЦП в АЦСК онлайн в режимі реального часу, в той час, як для перевірки звичайного підпису необхідно провести тривалу графологічну експертизу. Тому законодавець пропонує поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя», зокрема, покласти на суд обов'язок направлення рішення учасникам судового процесу та здійснювання інших процесуальних дій в електронній формі.

Слід також зазначити взаємодію в сфері використання ЕЦП на міжнародному рівні. Постановою Кабінету Міністрів України від 23.01.2019 № 60 визначено порядок взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав. Ч. 1 ст. 37 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначено, що Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації, зокрема на основі міжнародних договорів України. Так, під час п'ятого засідання Комітету асоціації Україна-ЄС, що відбулося 18-19 листопада 2019 р. у Брюсселі, де українською стороною було наголошено про намір укладення двосторонньої угоди Україна-ЄС про взаємне визнання електронних довірчих послуг.

Список використаних джерел:

1. Про електронні довірчі послуги: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
3. Про Електронну комерцію: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
4. Типовий закон про електронну торгівлю і Керівництво по прийняттю ЮНСІТРАЛ 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321#Text
5. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

ДОГОВІРНО-ПРАВОВА БАЗА СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

Пашко С. М.,

*студентка 4-го курсу спеціальності «Міжнародне право»,
Київський університет права НАН України*

В зв'язку з завершенням у 2008 році терміну дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС 1994 року, для обох сторін постало актуальне питання розпочати процес щодо укладання нової угоди, яка б визначала та закріплювала подальший формат співробітництва. Відтак, 14 вересня 2007 року у Парижі на Одинадцятому Саміті Україна-ЄС, зазначені сторони офіційно досягли двосторонньої згоди про початок переговорного процесу щодо укладання нової Угоди. Також сторони разом констатували у спільній заяві за результатами Саміту, що нова угода повинна бути посилена новими положеннями та має окреслити абсолютно новий посилений формат співробітництва [1, с. 9].

Варто відзначити і те, що після схвалення сторонами останньої редакції Угоди про асоціацію з Україною, в ЄС було започатковано новий процес розробки такого типу угод про асоціацію зі країнами-партнерами європейського регіону. Ці угоди за своїм правовим характером охоплюють значне коло питань одночасного інтересу сторін. Окрім того, на їх базі вперше пропонуватиметься тісне партнерство на основі так званого «принципу обумовленості». Визначення цього принципу тлумачиться як «можливість переходу країною до нових етапів інтеграції за умови виконання попередніх завдань». Тобто, варто зазначити, що Угода про асоціацію є особливим двостороннім договором, який виходить за стандартні положення та рамки угод про асоціацію, які були укладені ЄС свого часу з іншими державами Центральної чи Східної Європи, тощо.

Стосовно юридичної характеристики Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – вона є двостороннім міжнародним договором [2, с. 17]. По-друге, з точки зору договірної практики ЄС, такі угоди вважаються змішаними. Йдеться про те, що міжнародний договір має положення про розподіл компетенції між ЄС та його державами-членами, а предмет угоди потрапляє не лише під виключну компетенцію ЄС, а й під часткову компетенцію його держав-членів. Такі міжнародні угоди разом з державами-членами також підписує ЄС.

Угода про асоціацію є базовою угодою, широкомасштабного та комплексного спектру дії. Тобто, угода поширюється на все коло

правовідносин між Україною та ЄС. Щодо комплексного характеру Угоди про асоціацію, ця характеристика означає не тільки максимальне охоплення сфер взаємодії сторін, а й як визначення певних, конкретних цілей.

Угода про асоціацію є документом, що створює загальні засади та визначає основні принципи, на підставі яких здійснюється взаємодія сторін, за його допомогою відбувається регулювання взаємовідносин сторін у багатьох сферах співробітництва.

Відповідно до статті 481 Угоди про асоціацію, вона укладена на невизначений термін, тобто має характер безстрокового договору. Проте, відповідно до статті 481(1) Угодою додатково встановлюється, що через п'ять років з моменту набуття Угодою чинності, або у інший час за взаємною згодою сторін може відбутися перевірка щодо виконання цілей Угоди.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, не має жодного чіткого положення, яке б давало змогу усвідомлювати про чіткі перспективи набуття членства Україною в ЄС, але водночас Угода і не заперечує їх.

Відповідно до преамбули Угоди встановлюються такі політичні еталон, як забезпечення непохитності інститутів, які гарантують захист демократії, верховенства права та прав людини. Окрім того, відповідно до статті 6 Угоди про асоціацію вищезазначені положення взагалі встановлюються, як невід'ємна підстава створення політичного діалогу. Відповідно до статті 14 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС закріплюються положення про співробітництво у сфері свободи, безпеки та юстиції.

А на економічному етапі передбачено створення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як в свою чергу, може бути правовим засобом для України, з метою остаточного переходу до чинної ринкової економіки.

Взагалі, загальний обсяг угоди поєднує 486 статей, які викладені в семи розділах. Окрім цього, до Угоди додається 44 додатки та 3 протоколи, а також спільні декларації, які разом уварюють приблизно 2000 сторінок друкованого тексту. Вищевказане, на нашу думку може свідчить, про створення між сторонами абсолютно небувалого договору за рівнем його деталізації.

В основу відносин сторін вони традиційно покладають: принцип вільної ринкової економіки та сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності.

Для точнішої характеристики організаційної та нормативно-правової бази процесів європейської інтеграції в Україні, їх потрібно розглядати в розрізі головних етапів становлення взаємовідносин між

Україною та Європейським Союзом, які котрі можна поділити на 3 етапи.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом та їх державами-членами створила правові основи відносин між Україною та Європейським Союзом і саме у відповідності з даною угодою було створено механізм співпраці між Україною та ЄС. Під час дослідження документу можна виявити, що незалежно від загальної економічної спрямованості угоди, наголос також робиться на політичне співробітництво між Україною та Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. European integration portal. Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union 2015-2020. 2020. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/aa_implementation_report_2015-2020_eng_final.pdf
2. Бакумов О. С. Конституціоналізація стратегічного курсу України в контексті доктрини юридичної відповідальності держав. URL: <http://oaji.net/articles/2019/2258-1560323171.pdf>

ПРАВОВА ПРИРОДА АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ

Бойко В. Ю.,

*студент 4-го курсу спеціальності «Право», ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»;
науковий керівник – д.ю.н., доц. Дудченко О. С., кафедра
правознавства, ПУЕТ*

Питання «правової природи адміністративно-господарських санкцій» досліджувалося багатьма вченими-правниками, кожен з яких, визначає правову природу по-різному. На думку В. М. Гайворонського, адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання, тим, що в цих відносинах наявний особливий суб'єкт [2, с. 262].

Дослідники Д. Х. Липницький і А. Д. Болотова вважають, що ця група санкцій включає ті з них, які у чітко визначених законом випадках застосовуються тільки відповідними державними органами управління або контролю (антимонопольними органами, органами

стандартизації) [3, с. 12]. Особливість цих санкцій полягає в тому, що вони можуть застосовуватися виключно в «діагональних» і «вертикальних» відносинах, не за порушення договірних зобов'язань, а за порушення встановлених державою правил здійснення господарської (підприємницької) діяльності, у чітко визначених законом випадках і правильність їхнього використання може бути оскаржена в судовому порядку. Дана група санкцій за своєю спрямованістю є господарськими (економічними), тому що застосовуються до суб'єктів господарювання за порушення господарських зобов'язань або правил (умов) здійснення господарської діяльності [3, с. 12].

Адміністративно-господарські санкції за своїми матеріальними і процесуальними властивостями мають загальні риси з адміністративною відповідальністю. Логічна структура норм адміністративно-господарських санкцій допускає наявність гіпотези, диспозиції і санкції, які за змістом тотожні адміністративно-деліктним нормам з їх імперативним, державно-владним характером. Одним із моментів, який дає змогу стверджувати, що адміністративно-господарські санкції є одним із різновидів адміністративних санкцій, це те, що Господарський кодекс України розмежовує адміністративно-господарські та інші види господарських санкцій за критерієм суб'єкта застосування даних санкцій [6, с. 105]. Відповідно до ст. 217 Господарського кодексу України (далі – ГП України) господарські санкції застосовуються у встановленому законом порядку за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – за ініціативою уповноважених органів державної влади або місцевого самоврядування [4].

Значну увагу заслуговує проблема визначення поняття «адміністративно-господарські санкції». Згідно з ст. 238 ГК України за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків [4].

Адміністративно-господарськими санкціями визнаються не тільки заходи майнового характеру (штраф, вилучення прибутку, стягнення зборів), але й заходи організаційно-правового характеру (анулювання ліцензії, обмеження діяльності суб'єкта та ін.), направлені на запобігання і припинення правопорушень у сфері господарювання, а

за необхідності – і застосування певних стягнень у вигляді негативних наслідків для правопорушника [5, с. 119].

Виходячи з того, що право застосування адміністративно-господарських санкцій надано нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері господарювання, а органи державної влади, органи місцевого самоврядування діють у публічно-правових відносинах, реалізуючи, в основному, повноваження владно-розпорядчого змісту, виникає питання про те, у якій сфері суспільної діяльності вказані органи діють – господарської чи адміністративної. Тобто у відносинах щодо застосування адміністративно-господарських санкцій виступають органи державної влади як суб'єкти, що реалізують господарську компетенцію, чи компетенцію адміністративно-правового змісту.

Відповідь на вказане запитання дозволить встановити правову природу спору, який виникне в разі незгоди суб'єкта господарювання з рішенням про застосування адміністративно-господарських санкцій – чи є він публічно-правовим, чи стосується сфери господарської діяльності. Звідси випливає і відповідь на те, до юрисдикції якого суду буде належати розгляд такого спору – адміністративного чи господарського. Наведене питання також не є суто теоретичним, а підтверджується, зокрема, і листом Вищого адміністративного суду України від 22.10.2010 р. № 1464/11/13-10 «Про застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення вимог щодо формування, встановлення та застосування цін (тарифів)», у якому фактично надано роз'яснення проблемного питання, виникнення якого обумовлене недоліками правового регулювання відносин у сфері застосування адміністративно-господарських санкцій [6, с. 275].

Варта уваги думка З. Ф. Татькової, яка вказує на неоднорідність адміністративно-господарських санкцій, оскільки вони мають «або організаційний, або майновий характер, тобто мають спрямованість на різні негативні наслідки, що мають бути враховані при їх застосуванні» [7, с. 3]. До організаційних санкцій дослідниця відносить застосування антидемпінгових заходів, припинення експортно-імпорتنних операцій, застосування індивідуального режиму ліцензування, зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності, анулювання ліцензії (патенту), обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання, скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання тощо. До майнових санкцій дослідниця зараховує вилучення прибутку (доходу), адміністративно-

господарський штраф, стягнення зборів (обов'язкових платежів) [7, с. 4].

Таким чином, адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших господарсько-правових санкцій тим, що вони закріплюються виключно законодавчими актами та можуть застосовуватися лише уповноваженими органами державної влади або місцевого самоврядування, у разі порушення правил здійснення господарської діяльності. Ці санкції спрямовані на запобігання і припинення правопорушень у сфері господарювання, а за необхідності – і застосування певних стягнень у вигляді негативних наслідків для правопорушника. Види адміністративно-господарських санкцій, а також їх опис закріплені в чинному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України від 1 січня 2004 року / За ред. В. К. Мамутова. Юрінком Інтер, 2004. 441 с.
2. Богомолова Н. М. Відповідальність у сфері господарювання. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 514-533.
3. Дмитрук І. М. Правове регулювання господарських санкцій згідно законодавства України. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 872-875. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2017/11/211.pdf>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Редакція від 12.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Войнарівський М. М. Про правову природу та гарантійне значення строків застосування адміністративно-господарських санкцій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Випуск 68. С. 492-497. URL: <http://www.apdp.in.ua/v68/75.pdf>
6. Кантор Н. Ю. Адміністративно-господарські санкції як гарантії реалізації та захисту економічних інтересів держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 34(2). С. 87-90. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(2)_24)
7. Рябченко О. П. Правова природа адміністративно-господарських санкцій: деякі проблемні питання визначення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1(1). С. 273-277. URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/visnik-1-2012/1137-ryabchenko-o-p-pravova-priroda-administrativno-gospodarskikh-sanktsij-deyaki-problemni-pitannya-viznachennya>

СЕКЦІЯ 3. ВЗАЄМОДІЯ ТА ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПАМ'ЯТКО-ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ВЗАЄМОДІЇ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Червякова О. В., д. держ. упр., проф.,
проректор з наукової роботи, Київський університет права
Національної академії наук України*

Основою державності та її розвитку є визнання історичного походження країни, етнічно-культурних цінностей спільнот, і це не дозволяє зруйнувати національну ідентичність народу.

Україна належить до країн з багатою історико-культурною спадщиною, кращих етнорегіональних традицій, проте однією з найбільш суттєвих проблем у гуманітарної політики держави є узгодження потреб охорони та збереження культурної спадщини.

На сьогодні збереження етнокультурної спадщини в Україні в автентичному вигляді для історичних населених місць спотворюється негармонійною сучасною забудовою, що зменшує їхню привабливість для туристів та туристичний потенціал країни, і впливає на її культурний престиж. Як результат завдає значних збитків місцевим та державному бюджетам. Саме тому їх охорона та збереження є справою державного значення. Хотілось би зазначити, що останнім часом у цій сфері відбулися важливі зміни правового характеру.

Наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України (від 21.02.2018 № 92) «Про внесення змін до Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» [1] внесено зміни до Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць. Зокрема, згідно Постанови проектна документація на нове будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт (крім реконструкції та капітального ремонту квартир чи окремих приміщень, які здійснюються без зміни об'ємно-просторових характеристик) у межах історичних ареалів населених місць

розробляється з урахуванням вимог затвердженого в установленому законом порядку історико-архітектурного опорного плану. А у разі незатвердження історико-архітектурного опорного плану населеного місця, що внесене до Списку історичних населених місць України, проектна документація на нове будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт (крім реконструкції та капітального ремонту квартир чи окремих приміщень, які здійснюються без зміни об'ємно-просторових характеристик) у межах історичного ареалу розробляється з урахуванням вимог історико-містобудівного обґрунтування, порядок розроблення якого визначається наказом Мінкультури та Мінрегіону. Але застосування цих положень передбачено до 1 січня 2019 року. Водночас втратили чинність пункти 8 і 9 Постанови Кабінету Міністрів України № 318 від 13 березня 2002 року «Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» [1]. Виходячи з цього вся проектна документація на нове будівництво в історичному ареалі міста має розроблятися лише відповідно до історико-архітектурних опорних планів.

Зокрема, слід зазначити, що відповідно до п. 1.1. Державних будівельних норм України (затверджених Наказом Мінрегіону України від 28.10.2011 р. № 259, чинні з 1 вересня 2012 р.) «Історико-архітектурний опорний план – науково-проектна документація, яка розробляється у складі генеральних планів історичних населених місць та в якій відображається інформація про нерухомі об'єкти культурної спадщини населеного пункту, пов'язану з ними історичну забудову (значні й рядові історичні будівлі); землі історико-культурного призначення; місця втрачених будинків, споруд, оборонних укріплень, що мали важливе історичне або містобудівне значення; дисгармонійні будівлі та споруди; пам'ятки природи, природні заповідники, цінні природні ландшафти; межі історичних ареалів населеного місця; межі зон охорони пам'яток культурної спадщини, що є діючими на час складання історико-архітектурного опорного плану (за наявності)» [2]. Також згідно зазначеного документу історико-архітектурний опорний план є виконують для всіх населених пунктів, що занесені до Списку історичних населених місць України.

Відповідно ст. 32. Закону України «Про охорону культурної спадщини» (від 26.07.2001 р. № 878 із змінами) [3] Список історичних населених місць України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини затверджується Кабінетом Міністрів України.

Водночас згідно ст. 3. вищезазначеного Закону державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на

Кабінет Міністрів України та спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини, до яких належать також обласні, районні державні адміністрації та виконавчий орган сільської, селищної, міської ради [3].

У даному контексті хотілося б відзначити, що останні роки в Україні працювали обласні Програми збереження і використання пам'яток культурної спадщини з метою створення більш ефективних і сприятливих умов для:

- розвитку сфери охорони культурної спадщини;
- забезпечення належного рівня збереження та використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті;
- удосконалення ведення обліку;
- здійснення їх державної реєстрації.

Зокрема в Закарпатській області здійснювалась Комплексна програма збереження і використання пам'яток культурної спадщини Закарпатської області на 2016-2020 роки (затверджена рішенням обласної ради від 22.12.2015 р. № 91), за результатами роботи якої було:

– проведено невідкладних першочергових протиаварійних заходів реставрації церкви Св. Духа в с. Гукливий, Воловецького району (виділено 350,0 тис. грн. – роботи проведено, кошти не використано, виконавець робіт не подав вчасно документи);

– проведено невідкладних першочергових протиаварійних заходів реставрації дзвіниці церкви Св. Духа в с. Гукливий, Воловецького району (виділено 550,0 тис. грн. – роботи проведено, використано – 530,0 тис. грн.);

– усунуто наслідки руйнування конструкції даху вежі Замку-фортеці, с. Невицьке Ужгородського району (виділено 187,1 тис. грн. – роботи проведено);

– виготовлена проектно-кошторисна документація, експертиза ПКД Замок-фортеця, с. Невицьке Ужгородського району (виділено 112,0 тис. грн. – роботи проведено);

– ліквідовано аварійний стан Ужгородського замку (Закарпатський краєзнавчий музей) (виділено 800,0 тис. грн. – кошти по субвенції переведені краєзнавчому музею, використано – 688,05 тис. грн);

– відремонтовано (реставровано) дзвіниці Миколаївської церкви, с. Сокирниця, Хустського району (виділено 600 тис. грн – кошти по субвенції переведені Хустському районному бюджету, використано 600,0 тис. грн.).

В рамках Комплексної програми збереження і використання пам'яток культурної спадщини Закарпатської області на 2016-2020 роки відділом охорони пам'яток департаменту культури Закарпатської області за 2019 рік проведено 7 засідань

Консультативної ради, на яких розглянуто понад 80 питань; відділом охорони культурної спадщини у 2019 році видано 8 Приписів про порушення Закону України «Про охорону культурної спадщини»; до Списку історичних населених місць України внесено 19 населених пунктів Закарпатської області (історико-архітектурні-опорні плани, у склад яких включена науково-проектна документація з визначення меж історичних ареалів, розроблені для міст Ужгород, Хуст, Виноградово, Рахів, Тячів та Берегово. Розробляються історико-архітектурні-опорні плани для м. Мукачево, м. Перечин, смт Буштино, смт Тересва). Проте, на жаль інші населені пункти Закарпатської області внесені до Списку історичних населених місць України не мають розроблених історико-архітектурних опорних планів, що негативно впливає на збереження історичного та культурного надбання.

Таким чином становище в сфері практичної пам'ятко-охоронної діяльності залишається складне відповідно до норм законодавства. Цілісна система виконавчої влади, що повинна стежити за дотриманням норм чинного законодавства, відсутня. Через це не здійснюються належним чином виявлення та облік об'єктів культурної спадщини, укладання охоронних договорів на пам'ятки, видача розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток, не відпрацьована система охорони пам'яток на землях, що передаються у власність, відсутні паспорти на пам'ятки.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць. Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2018-%D0%BF#Text>
2. Про затвердження державних будівельних норм. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 28.10.2011р. № 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0259858-11#Text>
3. Про охорону культурної спадщини. Закон України від 8.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
4. Червякова О. В. Процеси глобалізації та інтеграції як чинник впливу на внутрішньодержавне управління. *Збірника тез науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи» (26 березня 2020 р.)*. Харків: ХарІДУНАДУ, 2020. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2020-1/index.html>

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ЯК ПОЄДНАННЯ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСІВ

Солдатенко О. В., д.ю.н., проф.
кафедра правознавства, ПУЕТ

У більшості суспільних відносин «публічне» і «приватне» є взаємно переплетеними та такими, що перебувають у діалектичному зв'язку. На думку вітчизняного вченого-юриста С. Рабіновича, публічним є все, що стосується благ та інтересів спільноти («спільного блага»), а приватним – усе, що стосується благ та інтересів кожного з її учасників. Таким чином, приватне в одному аспекті є одночасно публічним в іншому [1, с. 5].

П. Рабінович обґрунтовує, що більшість інтересів, які, здавалося б, є суто індивідуальними («приватними»), одночасно є і соціальними – як за історичними передумовами формування, так і за засобами, за інструментарієм задоволення, а сам процес реалізації «приватних» інтересів так чи інакше зачіпає також інтереси та потреби інших учасників соціального життя, а отже – як правило, є процесом соціальним, «публічним» [2, с. 62].

Доцільно погодитися з тим, що під публічним інтересом треба розуміти спільні інтереси, які можна розглядати як узагальнення особистих і групових інтересів, без задоволення та реалізації яких неможливо, з одного боку, реалізувати приватні інтереси осіб, а з іншого – забезпечити цілісність, стабільність і нормальний розвиток організацій, держав, націй, соціальних прошарків і суспільства в цілому [3, с. 35].

Саме таким, що поєднує у собі приватний та публічний інтереси, є право на охорону здоров'я, адже здоров'я – це благо кожного з учасників суспільства, тобто індивідуальне право, яке одночасно є і соціальним (публічним) правом, оскільки держава зацікавлена у здоров'ї нації – однієї з основних умов життєздатності суспільства, його соціального благополуччя і темпів розвитку національної економіки. З огляду на це, кожний громадянин має право вимагати окремих дій від держави та, як суб'єкт таких суспільних відносин, зобов'язаний дотримуватись інтересів держави і суспільства, а також інтересів інших громадян.

У цьому контексті можна стверджувати, що право на охорону здоров'я забезпечує особисту свободу і незалежність, недопущення будь-яких форм дискримінації громадян. Воно належить до приватного (індивідуального) права людини, але є одночасно

публічним (соціальним) правом. Його можна визначити як соціально-економічне право, реалізація якого забезпечується системою державного фінансування соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм джерелом якої, зокрема, є бюджетні видатки. Адже як у вітчизняному законодавстві, так і в нормативно-правових актах міжнародного рівня базовим принципом функціонування сфери охорони здоров'я визначено забезпечення її надійною системою фінансування.

Фінансовою основою для реалізації та забезпечення задоволення публічних інтересів є державний бюджет – публічний фонд, який має цільове призначення щодо фінансування потреб та інтересів держави і її громадян. Територіальний інтерес також є різновидом публічного інтересу, носієм якого є органи місцевого самоврядування, а отже місцеві бюджети також є публічними фондами, кошти яких мають відповідне цільове призначення, наприклад утримання матеріально-технічної бази медичних закладів і лікувальних установ.

Такий підхід щодо розмежування джерел фінансування реалізації права громадян на охорону здоров'я дозволяє виокремити ознаки «приватності» та «публічності»:

1) форма власності на кошти грошових фондів (приватна власність окремих громадян або спільна власність об'єднання громадян, комунальна, державна);

2) характер інтересу у відносинах з приводу коштів грошових фондів (приватний або публічний);

3) мета утворення грошових фондів (задоволення потреб однієї окремої людини; задоволення потреб суспільства; задоволення потреб держави);

4) метод правового регулювання відносин з приводу витрачання коштів грошових фондів (встановлення цивільно-правових засад регулювання відносин між суб'єктами з приводу формування, розподілу й використання коштів таких фондів, встановлення владних приписів щодо утворення, управління та їх використання) тощо.

У цьому контексті для забезпечення ефективного і цілеспрямованого управління процесом реалізації права громадян на охорону здоров'я у світі функціонують системи охорони здоров'я, що базуються на фінансуванні за рахунок бюджетних видатків, за рахунок видатків фондів обов'язкового медичного страхування і за рахунок видатків фондів добровільного (приватного) медичного страхування або видатків громадян. При цьому зауважимо, що і державні, і ті системи охорони здоров'я, що базуються на обов'язковому страхуванні, виконують одну й ту саму соціальну функцію та фінансуються з публічних грошових фондів, а

відрізняються тільки організаційно-економічною формою їх утворення і витрачання ресурсів таких фондів. Крім того, такі системи орієнтуються на вирішення двох груп завдань: ефективного використання наявних фінансових ресурсів на розвиток сфери охорони здоров'я і нарощування фінансового потенціалу для максимального задіяння усіх можливих джерел її фінансування. У цьому процесі суттєву роль відіграють засади публічно-приватного партнерства.

Ураховуючи теоретичні підходи щодо поняття «право на охорону здоров'я», відповідні норми вітчизняного законодавства і міжнародних нормативно-правових актів, приходимо до висновку, що таке право є сукупністю цивільних, адміністративних та кримінальних правових норм, які регулюють як індивідуальний, так і соціальний аспекти його реалізації, що дозволяє право на охорону здоров'я віднести до об'єктів дослідження медичного, трудового, адміністративного, цивільного, кримінального і фінансового права. Це, у свою чергу, підтверджує взаємодію та взаємопроникнення приватного і публічного права, адже досягнення оптимального співвідношення приватних і публічних інтересів можливе тільки за умови ефективного публічно-правового регулювання приватно-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Рабінович С. Субсидіарність як принцип взаємодії приватної та публічної влади у сучасному суспільстві. *Юридична Україна*. 2006. № 2. С. 4-11.
2. Рабінович П. Природне право: діалектика приватного й публічного. *Право України*. 2004. № 9. С. 61-63.
3. Нечай А. А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів : монографія. Чернівці : Рута, 2004. 376 с.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЯК ЗАСОБІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ КОНФЛІКТІВ

Атаманюк О. А., начальник відділення;

Кротова О. Г., головний спеціаліст;

Боровиков О. В., к.е.н., доц., арбітр,

*Національна служба посередництва і примирення (НСПП), відділення
в Полтавській області, м. Полтава*

Соціально-економічні умови економіки України потребують постійної уваги на кризових ситуаціях у соціально-трудових відносинах в трудових колективах підприємств країни в умовах зовнішнього вторгнення та війни. Метою публікації є обґрунтування необхідності існування соціального партнерства та соціального діалогу як засобів попередження соціально-трудових конфліктів в умовах зовнішнього вторгнення та війни. Саме соціальне партнерство становить системне якість сучасної цивілізації в розвинених демократичних країнах з ринковою економікою, служить запобіганню і мирного вирішення соціальних конфліктів, гарантією соціальної злагоди і прогресу. Головні функції держави в системі соціального партнерства: законодавча, нормотворча, організаційна, прогностична, контрольна та судова. Соціальне партнерство вибудовується на основі так званого поняття «трипартизм» (латинська мова tres – три і partis – частина, галузь, відділ), тобто трудові відносини регулюються умовами тристороннього співробітництва держави, працівників і працедавців. При цьому укладання кожного індивідуального трудового договору перебуває під впливом держави, організацій працедавців і організацій працівників (професійних спілок). Працівник, укладаючи індивідуальний трудовий договір, користується підтримкою держави і профспілки, працедавець – держави та організації працедавців. Узгодження інтересів найманих працівників і власників капіталу у сфері соціально-трудових відносин здійснюється шляхом переговорів і завершується укладанням колективних договорів і угод. Крім того, система соціального партнерства реалізується через укладання угод на рівні суспільства загалом або на рівні окремих регіонів (вертикальна система договорів і угод). На рівні суспільства предметом переговорів стають основні напрями соціально-економічної політики держави, включаючи розробку показників соціального добробуту нації, системи соціальних гарантій для всіх прошарків населення, а також заходів із захисту інтересів суб'єктів соціально-трудових відносин. Відповідні угоди укладаються між організаціями, що представляють найманих працівників, об'єднаннями роботодавців і державою. В Україні таким документом є Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями. 17 листопада 1998 року відповідно до Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [1.] та на

виконання Указу Президента України, з метою сприяння поліпшенню трудових відносин та запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів), їх прогнозування та своєчасного вирішення було створено нову державну структуру – Національну службу посередництва і примирення (НСПП). До цього жоден державний орган не виконував подібних функцій медіації і створення НСПП засвідчило прагнення України до побудови моделі державного устрою сучасного зразка. Саме оцінка відповідності критеріям репрезентативності та підтвердження репрезентативності суб'єктів сторони профспілок та сторони роботодавців здійснюється: національною службою посередництва і примирення на національному та галузевому рівнях; відділеннями НСПП в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі на територіальному рівні. Порядок оцінки відповідності критеріям репрезентативності та підтвердження репрезентативності суб'єктів сторін профспілок та організацій роботодавців відповідно до Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [2.] визначає процедуру проведення оцінки відповідності критеріям репрезентативності та підтвердження репрезентативності профспілок, їх організацій та об'єднань, організацій роботодавців та їх об'єднань на національному, галузевому та територіальному рівнях. Оцінка відповідності критеріям репрезентативності та її підтвердження для суб'єктів сторін профспілок та роботодавців проводиться на рівнях: національному – для участі у колективних переговорах з укладення генеральної угоди, для делегування представників до Національної тристоронньої соціально-економічної ради, до органів управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування та інших тристоронніх органів соціального діалогу, участі у міжнародних заходах; галузевому – для участі у колективних переговорах з укладення галузевих (міжгалузевих) угод та для делегування представників до відповідних органів соціального діалогу; територіальному – для участі у колективних переговорах з укладення територіальних угод та для делегування представників до відповідних органів соціального діалогу. Національна служба посередництва і примирення існує вже 24 роки [3]. Так, у 2021 році НСПП [4] сприяла вирішенню 370 колективних трудових спорів (конфліктів) (3 – на національному, 4 – на галузевому, 5 – на територіальному, 358 – на виробничому рівнях), безпосередніми учасниками яких стали понад 1,6 млн працівників 7758 суб'єктів господарювання. Найбільшу кількість КТС(К) було зареєстровано, серед видів економічної діяльності, на підприємствах, в установах, організаціях бюджетної сфери – 167 (на 43% більше порівняно з 2020 роком), добувної

промисловості і розроблення кар'єрів – 37 (на 73% більше, ніж у 2020 році), транспорту (35), державного управління (27), машинобудування (16). Загалом, упродовж 2021 року Службою проведено 4428 примирних процедур, спрямованих на сприяння вирішенню КТС(К) та запобігання їх виникненню, зокрема 4136 узгоджувальних зустрічей, 290 засідань примирних комісій та 2 засідання трудових арбітражів. За результатом заходів, вжитих НСПП у ході сприяння вирішенню КТС(К) та запобігання їх виникненню, погашено заборгованість із виплати заробітної плати в сумі 853,3 млн грн або 60% від загальної суми боргу (1 млрд 425,9 млн грн), що стала основною причиною виникнення спорів та конфліктних ситуацій. В ефективній роботі Відділення НСПП у Полтавській області сприяють позаштатні фахівці НСПП, а саме: 12 осіб трудових арбітрів, 5 осіб незалежних посередників НСПП та в кожному районі області створені та діють інформаційно-консультаційний центри НСПП, які приймають активну участь у здійсненні моніторингу стану соціально-трудових відносин колективів підприємств, установ, організацій області, сприяють розвитку соціального партнерства та соціального діалогу в умовах зовнішнього вторгнення та війни.

Список використаних джерел:

1. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3 березня 1998 р. № 137/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 34. Ст. 227. URL: https://nspp.gov.ua/images/3У_Про_порядок_вирішення_колективних_трудоуих_спорів_конфліктів.doc.
2. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 28. Ст. 255. URL: <https://nspp.gov.ua/reprezentativniststorin-sotsialnogo-dialogu/zu-pro-siotsialnij-dialog-v-ukrajini>.
3. Повноваження та завдання Національної служби посередництва і примирення (НСПП). URL: <https://nspp.gov.ua/home/povnovazhennya-ta-zavdannya-nspp>.
4. Інформація про результати діяльності Національної служби посередництва і примирення за 2021 рік. URL: <https://nspp.gov.ua/home/struktura-nspp-5>.

БАЛАНС ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО ПРАВА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

*Горбань О. В., к. філософ. н., доц.,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Актуальність проблематики теми окреслила А. Г. Бірюкова. У *правничому аспекті* – потреба вирішення проблеми розмежування, співвідношення і взаємозалежності приватного і публічного права [1, с. 76-77]. У *філософському аспекті* – проблема розуміння дуалізму, тобто співіснування двох протилежностей, оснований на різних принципах (римські юристи виокремили приватне право з публічного як протилежність йому) [1, с. 79]. Загалом – слід шукати *балансу*, справедливої рівноваги двох взаємозалежних протилежностей [1, с. 80].

Логіка правничо-філософського характеру теми визначає вектор *міждисциплінарного підходу* до розв'язання її проблематики. Зокрема нереалізованим ресурсом є *правничо-політологічний підхід*, який уже застосовувався авторкою до одного з аспектів проблеми [2]. Сучасна світова наука й вища освіта мають досвід розробки правової політології (політології права). Так, Стенфордська правнича школа (США) орієнтує абітурієнтів на отримання дипломів за програмою «Юриспруденція і політологія»; Трінті-коледж Дубліна при Дублінському університеті вважає ефективним сумісне вивчення права і політології з огляду на нерозривний зв'язок між ними в галузях ролі і влади Конституції, судової системи, прав людини, міжнародного права; Оксфордський довідник з політології вказує на право як продукт політики та приз, за який ведеться велика політична боротьба. На підставі цього досвіду І. Кузьмін актуалізує методологічний інструментарій політології права в науці держави і права та в навчальних програмах підготовки фахівців відповідних профілів – спеціалізованого чи змішаного [3].

І. О. Кресіна констатує формування правової політології в Україні на межі політології і правознавства як *інтегративної системи знань*, яка поєднує *пізнавальні ресурси обох наук*. Об'єктивні потреби в інтегрованих ресурсах вона вбачає у тенденціях сучасної політичної дійсності до невизначеності, вірогідності, нелінійності, хаосу, біфуркації та флуктуації. Водночас, також, у викликаному процесами глобалізації й демократизації зростанні кількості суб'єктів політичної діяльності та управління, що потребує посилення ролі права.

Особливістю перехідного суспільства України І. О. Кресіна називає «відсутність синхронного розвитку політичної і правової сфер» і факт «політизації права». Зазначені загальні й особливі умови диктують необхідність включення до предметного поля політичної науки питань про політичні підстави правової практики, політичну ефективність права, його роль у функціонуванні політичної сфери суспільного життя [4, с. 293-294, 295]. У 2021 р. під керівництвом І. О. Кресіної видано підручник з правової політології, на основі якого може бути започатковано відповідну підготовку фахівців [5].

Міждисциплінарний підхід до проблеми балансу приватного і публічного права найбільш актуальний *в екологічному аспекті*. Екологія в числі глобальних проблем сучасності досліджується й вивчається у науці та початковій дисципліні «Політологія». Гостроту проблеми засвідчують: Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату (1992); Кіотський протокол (1997) та Паризька угода (2015) щодо клімату. 15.06.2021 у м. Києві відбувся Екологічний Форум ООН із вирішення критичних екологічних проблем. 17.09.2021 відбулося онлайн-засідання з питань збереження клімату планети групи світових лідерів і представників ООН у рамках «Форуму найбільших економік». 31.10. – 17.11.2021 у Глазго відбулася 26-та Конференція ООН з питань кліматичних викликів людству, яка виявила переважання політичних суперечностей над узгодженням правового врегулювання проблеми в інтересах усього людства.

У перехідному суспільстві України глобальна екологічна проблема має свою специфіку. Відзначена І. О. Кресіною загальна тенденція «політизації права» поєдналася з хижацьким первісним нагромадженням капіталу. Відтак побажанням, а не нормою, лишається конституційна заборона використання права власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, екологічній ситуації і природним якимостям землі [6, ч. 7 ст. 41]. Приватне право, унаслідок всеохоплюючої приватизації, стало домінантою в суспільстві, зокрема й у вищій юридичній освіті.

Докорінну зміну в подоланні глобальної екологічної проблеми окреслили інтелектуали Римського клубу в ювілейній доповіді 2017 року [7]. Її провідною ідеєю є досягнення *балансу* у відносинах між людиною й природою через формування *екологічної свідомості*. Більша частина знань щодо екології, взаємозв'язку систем і стійкого розвитку, за висновком авторів Доповіді, є новими й іще не стали частиною загального культурного багажу. Відповідно, визначається ключова роль освіти в реалізації провідної ідеї.

Узагальнюючи положення Доповіді відповідно до теми цих тез, слід виокремити головну мету сучасного освітнього процесу:

формування *цілісного гуманістичного, але вільного від антропоцентризму*, світогляду з акцентом на *благополуччі усіх живих істот і світу в цілому!* Досягнення мети потребує виконання таких основних освітніх завдань (у тому числі в правничій освіті):

– Утвердження пріоритету загального блага над максималізацією приватної користі, що прямо стосується проблеми балансу приватного і публічного права.

– Формування інтегрального, а не лише аналітичного мислення.

– Подолання характерного багатьом університетам просування конкретних наукових шкіл на шкоду плюралізму змісту освіти. Необхідно викладати «увесь спектр суперечливих і комплементарних перспектив», доповнювати одні форми знань іншими, а не виключати й відкидати їх.

Виконання зазначених завдань і досягнення мети потребує реформування структури і змісту освіти в Україні. Зокрема у вищій юридичній освіті, із врахуванням виданого підручника з правової політології, доцільно запровадження викладання відповідної навчальної дисципліни. Загалом же слід інтегрувати навколо ідеї формування екологічної свідомості зміст філософії права, політології (краще правової політології), теорії держави і права, конституційного, адміністративного, цивільного, приватного, публічного права та ін. фундаментальних і вибіркових навчальних дисциплін. Для цього провести взаємоузгодження їх навчальних програм.

Список використаних джерел:

1. Бірюкова А. Г. Співвідношення приватного і публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76-80. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/16.pdf (дата звернення: 03.03.2022).
2. Горбань О. В. Фактор публічної політики в еволюції принципу свободи волі в праві. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. Вип. 33. Харків, 2021. С. 7-14.
3. Кузьмин И. А. Политология права в системе юридических исследований (постановка проблемы). *Право и политика*. 2021. № 4. С. 25-35. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=35547 (дата звернення: 01.03.2022).
4. Кресіна І. О., Сотник А. Л. Правова політологія: проблеми наукової інституціоналізації. *Правова держава. Випуск 25*. 2014. С. 291-309.

5. Правова політологія. Академічний курс: підручник /авт. кол.; за ред. І. О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2021. 480 с.
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.03.2022).
7. Римский клуб, юбилейный доклад. Вердикт: «Старый мир обречен. Новый мир неизбежен». URL: https://matveychev-oleg.livejournal.com/6653054.html?utm_source=fbsharing&utm_medium=social (дата звернення: 25.02.2022).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ТА СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Білокінь Р. М., д.ю.н.,
кафедра правознавства, ПУЕТ

Важливим в дослідженні питання кримінально-процесуальної відповідальності залишається місце та роль кримінально-процесуального правопорушення, вчиненого різними учасниками кримінального провадження, які мають різний процесуальний статус та компетенцію, відповідно від здійснюваної ними процесуальної функції, та невиконання або неналежне виконання будь-яким з них процесуальних обов'язків або повноважень, що тягне за собою відповідні юридичні наслідки. Процесуальна відповідальність – це будь-яке погіршення становища особи в процесі, будь-який додатковий обов'язок, що має негативні наслідки не тільки штрафного, а й організаційного характеру.

Кримінальна процесуальна відповідальність – це існуюче у формі кримінально процесуальних правовідносин застосування у встановленому законом порядку до особи, яка вчинила кримінально-процесуальне правопорушення, заходів кримінального примусу, що передбачені санкцією кримінальної процесуальної норми, які полягають у покладанні на правопорушника додаткового обов'язку або позбавлення (звуження обсягу) його суб'єктивних прав.

Ефективність застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності як способу відновлення нормального розвитку кримінальних процесуальних правовідносин залежить від дотримання умов законності та обґрунтованості. Застосування заходів

кримінальної процесуальної відповідальності обумовлене наявністю для цього підстав, якими є: норма права (юридична підстава), факт вчинення протиправного діяння (фактична підстава), наявність рішення про застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності (процесуальна підстава). Кримінальній процесуальній відповідальності, як і підставам її застосування, недостатньо приділялося уваги в працях учених-процесуалістів.

У той же час серед підстав кримінальної процесуальної відповідальності найбільше уваги приділялося дослідженню саме фактичної складової підстав, зокрема, кримінальному процесуальному правопорушенню.

Кримінальне процесуальне правопорушення, як фактична підстава кримінальної процесуальної відповідальності, досліджувалося такими вченими: Г. М. Ветровою, В. С. Вепревим, Л. В. Гаврилюк, П. С. Елькінд, З. Ф. Коврігою, С. Г. Ольковим, А. І. Столмаковим, Г. Ж. Сулейменовою, Л. Д. Удаловою, О. Ю. Хабло, В. Д. Чабанюком.

Характеризуючи кримінальне процесуальне правопорушення, вчені-процесуалісти здебільшого дотримуються загальновизнаної теоретичної конструкції правопорушення та стверджують, що кримінальне процесуальне правопорушення – це протиправне, винне, суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності, яке спричиняє юридично визначені негативні наслідки для правопорушника [1, с. 13]. Нормою Кримінального кодексу України, зокрема в ч. 1 ст. 11 КК України, поняття злочину (кримінального правопорушення) дещо звужено і трактується як суспільно-небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Як бачимо, ключова ознака злочину – протиправність – виключена з норми права, впливаючи на розуміння правових наслідків, в тому числі тих, що мають місце під час реалізації процесуальних норм.

Втім таке загальне визначення кримінального процесуального правопорушення не дає відповіді на питання щодо його особливостей, не розкриває окремих важливих та дискусійних питань цього правового явища.

Метою цього дослідження є аналіз кримінального процесуального законодавства, думок учених-процесуалістів щодо характеристики кримінального процесуального правопорушення як фактичної підстави кримінальної процесуальної відповідальності; визначення особливостей суспільної шкідливості та протиправності кримінального процесуального правопорушення, дослідження питання співвідношення кримінальної процесуальної відповідальності

як виду юридичної відповідальності та кримінально-процесуального правопорушення, як передумови настання чи застосування кримінальної процесуальної відповідальності, місце та роль кримінальної процесуальної відповідальності в умовах проведення реформ судової та правоохоронної систем.

Вітчизняні вчені, які розробляли поняття кримінального процесуального правопорушення, пропонують різні визначення цієї категорії. Так, В. Д. Чабанюк стверджує, що кримінально-процесуальне правопорушення – це «винне, суспільно-небезпечне діяння, вчинене суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин із порушенням вимог КПК, законів, Конституції України, рішень Європейського суду з прав людини, чинних міжнародно-правових договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що завдають шкоди правам і законним інтересам учасників процесу та тягнуть за собою відповідальність за їх вчинення» [2, с. 7]. Втім у цьому визначенні спірними є питання щодо визнання обов'язковою ознакою кримінального процесуального правопорушення суспільної небезпечності, а не суспільної шкідливості, та щодо доцільності перераховування у визначенні джерел кримінального процесуального права. Заслугує на увагу дефініція кримінального процесуального правопорушення, запропонована Л. Д. Удаловою та І. В. Бабій, які вважають, що кримінальне процесуальне правопорушення – це «винне протиправне діяння суб'єкта кримінального провадження, яке полягає у порушенні процесуальних обов'язків та спричиняє шкоду правозастосовному процесу і заборонено кримінально-процесуальними санкціями...» [3, с. 63]. У цьому визначенні акцентується увага на таких загальнотеоретичних ознаках правопорушення, як винність, протиправність, шкідливість та відповідальність. Ці ознаки потребують окремого аналізу з урахуванням особливостей, обумовлених специфікою кримінальних процесуальних правовідносин. Адже саме в таких категоріях, як ознаки та елементний склад, кримінальне процесуальне правопорушення знаходить свою конкретизацію як правове явище. Суспільна шкідливість (небезпечність) є обов'язковою ознакою будь-якого кримінального процесуального правопорушення.

На загальнотеоретичному рівні вчені стверджують, що суспільна шкідливість (небезпечність) правопорушень «виявляється у тому, що вони спроможні здійснити такі зміни в функціонуванні суспільних відносин, які не відповідають соціальному прогресу, нормальним умовам існування людини та суспільства» [4, с. 239]. Вчені-процесуалісти також вважають, що кримінальне процесуальне

правопорушення має бути суспільно небезпечним або шкідливим, тобто спричиняти очевидну фізичну, майнову або серйозну моральну шкоду, характер і ступінь якої слід встановлювати під час детального наукового опрацювання [5, с. 91].

Втім, потребує уточнення питання щодо термінологічного визначення цієї ознаки. Адже одні вчені вважають, що кримінальне процесуальне правопорушення – це суспільно небезпечне діяння, інші називають його суспільно шкідливим діянням, треті вказують, що кримінальне процесуальне правопорушення може бути як суспільно небезпечним, так і шкідливим діянням.

Відмінність суспільної небезпеки та суспільної шкідливості полягає в характеристиці ступеня заподіяної шкоди. Зокрема, О. Ф. Скакун наводить такі приклади цих термінів: суспільна шкідливість – прогул, а суспільна небезпека – зазіхання на життя людини [6, с. 455]. Тобто, суспільна шкідливість притаманна для правопорушень, які не створюють небезпеку для суспільства, але заподіюють шкоду певним суспільним відносинам. При цьому ступінь суспільної шкоди визначається кількістю суспільних зв'язків, що ними порушуються, та ступенем можливості їх відновлення [4, с. 239]. Критеріями визначення шкідливості є: значимість регульованих правом суспільних відносин; розмір заподіяної шкоди; спосіб, час і місце вчинення протиправного діяння; особа правопорушника та інші фактори і обставини [7, с. 232-233]. Аналіз порушень кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що такі діяння можуть бути як суспільно небезпечними, так і суспільно шкідливими. Зокрема, у Кримінальному кодексі України передбачена відповідальність за ті порушення кримінального процесуального закону, які є суспільно небезпечними, а саме: «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою» (ст. 371), «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» (ст. 372), «Примушування давати показання» (ст. 373), «Порушення права на захист» (ст. 374), «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (ст. 375), «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину» (ст. 383), «Завідомо неправдиве показання» (ст. 384), «Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків» (ст. 385) тощо. Але не всі кримінальні процесуальні правопорушення спричиняють суспільно небезпечні наслідки. Ті діяння, які мають меншу ступінь суспільної небезпеки (неприбуття за викликом, невиконання обов'язків поручителя), також спричиняють шкоду кримінальним процесуальним правовідносинам, адже

унеможливають досягнення завдань кримінального провадження щодо швидкого та повного розслідування та судового розгляду.

А тому кримінальні процесуальні правопорушення, які характеризуються ознакою суспільної шкідливості, а не суспільної небезпеки, є підставою настання кримінальної процесуальної чи адміністративної відповідальності.

Так, у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) передбачена відповідальність за окремі діяння, які вчиняються під час кримінального провадження – «Злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора» (ст. 185)4), «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист» (ст. 185)11). У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) також визначаються заходи кримінальної процесуальної відповідальності. Зокрема, в ч. 1 ст. 139 КПК України передбачена відповідальність у виді грошового стягнення за неприбуття підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; в ст. 72 КПК України вказано, що у разі неприбуття спеціаліста до суду на нього покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні тощо. Звертає на себе увагу той факт, що одні й ті ж діяння можуть бути підставою застосування як адміністративної, так і кримінальної процесуальної відповідальності. Відмінність між вказаними вище нормами полягає в тому, що в ст. ст.185)4 КУпАП передбачена відповідальність за злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Злісність тлумачиться як неодноразовість, системність.

Відповідальність за такі дії полягає є накладенні штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Згідно з положеннями пункту 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України неоподатковуваний мінімум доходів громадян дорівнює 17 гривням. А тому в грошовому еквіваленті така відповідальність полягає у штрафі в розмірі від 51 до 136 гривень. Відповідно ж до ч. 1 ст. 139 КПК України в разі неприбуття на виклик слідчого, прокурора грошове стягнення накладається у розмірі від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати, а у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду – від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати. Враховуючи положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік», можна стверджувати, що сума грошового стягнення у разі неявки на виклик слідчого, прокурора у грошовому еквіваленті становить від 344,5 до 689 гривень, а у випадку

неприбуття на виклик слідчого судді, суду – від 689 до 2 756 гривень. Вищенаведене порівняння свідчить про необхідність вдосконалення законодавства.

Так, у ст. 185)4 КУпАП передбачена відповідальність за діяння, яке має більшу суспільну шкідливість (так як вчиняється повторно – злісне ухилення від явки). А тому його наслідки повинні бути більш негативними для правопорушника. Проте вищенаведені норми свідчать, що розмір штрафу за злісне ухилення в рази менший за покарання того ж самого діяння, вчиненого лише один раз.

Такий стан законодавства суперечить принципам доцільності та справедливості юридичної відповідальності. Вважаємо, що за вказане вище кримінальне процесуальне правопорушення відповідальність слід закріпити лише у КПК України, доповнивши при цьому ч. 1 ст. 139 КПК України пунктом 3, де передбачити відповідальність за повторне неприбуття на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Суспільна шкідливість поведінки суб'єктів кримінального провадження має бути закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві шляхом її заборони. Тому, якщо поведінка певного учасника кримінального провадження не відповідає вимогам кримінального процесуального законодавства, то вона є протиправною.

Протиправність (протизаконність) діяння є обов'язковою ознакою кримінального процесуального правопорушення. До форм вираження протиправності вчені, як правило, відносять: невиконання юридичного обов'язку, недотримання правових заборон, зловживання правом, створення перешкод для реалізації вимог правових норм [7, с. 233]. А тому протиправність, як ознаку кримінального процесуального правопорушення, слід характеризувати як невиконання чи неналежне виконання суб'єктами кримінального провадження своїх кримінальних процесуальних обов'язків. Дослідження протиправності кримінального процесуального діяння вимагає висвітлення таких питань: де мають бути закріплені норми права, які порушуються під час вчинення кримінального процесуального правопорушення? Яка повинна бути форма закріплення протиправності в нормах кримінального процесуального закону?

На думку В. Д. Чабанюка, в результаті вчинення кримінального процесуального правопорушення можуть порушуватися норми не тільки КПК чи законів України, але й відповідні положення Конституції України, рішень Європейського суду з прав людини, а

також чинні міжнародно-правові договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1, с. 6-7].

Такий підхід у цілому виправданий з огляду на те, що систему джерел кримінального процесуального права складають: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші закони України («Про судоустрій і статус суддів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»), рішення Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини [8, с. 22].

Втім, протиправність кримінального процесуального правопорушення також має певні дискусійні питання, які потребують наукового дослідження та вирішення. Адже юридичні підстави кримінальної процесуальної відповідальності закріплюються чи то у конкретизованих нормах кримінального процесуального законодавства (статті 72, 139, 330 КПК України), чи то в узагальнених (статті 87, 409, 438 КПК України). Закріплення конкретизованих заборон в охоронних нормах КПК України дозволяє без особливих труднощів встановити протиправність певного діяння. Зокрема, ні в кого із правозастосувачів не виникає заперечень з приводу того, що відповідно до положень ст. 72 КПК України неприбуття спеціаліста до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття є протиправною діяльністю, яка зумовлює настання кримінальної процесуальної відповідальності у вигляді відшкодування витрат, пов'язаних із оголошенням перерви в судовому засіданні.

Втім, заборонити кожний випадок неналежної реалізації процесуальних прав чи повноважень практично неможливо. Адже форма реалізації процесуальних прав та повноважень досить часто обумовлена різними ситуативними обставинами. А тому протиправність поведінки учасників кримінального процесу закріплюється і в узагальнених нормах кримінального процесуального законодавства. При цьому відсутність чіткого конкретизованого вираження протиправності діяння, яке є підставою кримінальної процесуальної відповідальності, обумовлює певні труднощі правозастосування. Адже в такому разі встановлення протиправності потребує аналізу як узагальнених охоронних норм, якими така діяльність заборонена, так і регулятивних норм, які визначають можливий порядок реалізації певних прав та повноважень.

І лише такий комплекс дій дозволить сформулювати конструкції правопорушення (зокрема, і в частині протиправності) з урахуванням усіх фактичних ознак, які складають його структуру [9, с. 127]. Зокрема, в ч. 1 ст. 87 КПК України визначено, що недопустимими є

докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Втім, які саме дії під час отримання доказів спричиняють істотне порушення прав та свобод людини, можна з'ясувати лише на підставі аналізу законодавства, яким гарантуються ці права та свободи – Конституції, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

А тому слід підтримати твердження В. С. Вепрева про те, що протиправність визначається не тільки на основі системи правових заборон, що містяться в КПК, а й з урахуванням загально-правових принципів, а також міжнародно-правових стандартів, загальновизнаних норм здійснення правосуддя [7, с. 81].

Цікавим для нашого дослідження є рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року у справі за конституційним поданням Служби безпеки України, де тлумачиться один із аспектів незаконності способів отримання доказів. Зокрема, Конституційний Суд України вказав, що положення першого речення ч. 3 ст. 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності.

Отже, кримінальне процесуальне правопорушення, як підстава кримінальної процесуальної відповідальності – це суспільно шкідливе, протиправне, винувате діяння, яке полягає у невиконанні чи неналежному виконанні суб'єктами кримінального провадження своїх кримінальних процесуальних обов'язків.

Тому визначаємо, що кримінально-процесуальна відповідальність настає виключно після вчинення кримінального процесуального правопорушення, що має на меті настання кримінально-процесуальних наслідків, прямо передбачених в нормах процесуального права.

Співвідношення понять кримінальне процесуальне правопорушення та кримінально-процесуальна відповідальність є прямим взаємозв'язком порушених процесуальних норм, шляхом вчинення суспільно шкідливого, протиправного, винного діяння суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин та настання кримінально-процесуальних наслідків, в тому числі і застосуванні заходів процесуального примусу.

Суспільна шкідливість поведінки суб'єктів кримінального провадження має бути закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві шляхом її заборони.

Список використаних джерел:

1. Гаврилюк Л. В. Відповідальність слідчого: кримінально-процесуальні засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2009. 20 с.
2. Чабанюк В. Д. Кримінально-процесуальні правопорушення в досудовому провадженні та відповідальність за їх вчинення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2009. 18 с.
3. Удалова Л. Д., Бабій І. В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище : монографія. К. : КНТ, 2010. 192 с.
4. Колодій А. М. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчикова, С. Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. К. : Юрінком Інтер, 2003. 368 с.
5. Ольков С. Г. Уголовно-процессуальные правонарушения в российском судопроизводстве: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Тюмень, 1994. 395 с.
6. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник 2-ге видання. К. : Алерта; КНТ ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
7. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности: Монография. М. : РАП, 2008. 324 с.
8. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. : 4-те вид., перероб. і доповн. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло, О. В. Римарчук. К. : КНТ, 2016. 269 с.
9. Вепрев В. С. Основания уголовно-процессуальной ответственности: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Челябинск, 2006. 265 с.
10. Білокін Р. М. Кримінально-процесуальна відповідальність: наукові та правові основи /дис. доктора юридичних наук: 12.00.09. Київ: 2018. 654 с.

ІМПІЧМЕНТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ЯК ЗАСОБУ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Запорожець А. В.,

*магістрантка 2-го курсу спеціальності «Право», кафедра
правознавства, ПУЕТ*

Імпічмент в Україні не повністю ввібрав у себе кращі здобутки країн усталеної демократії. Адже ускладненість процедури майже повністю унеможливило проведення цієї процедури на практиці. Це, з одного боку, породжує зловживання главою держави своїми повноваженнями, а з іншого – зумовлює імовірність не правового вирішення питання про відповідальність президента і можливість його зміщення в силовому порядку. Такі обставини зумовлюють необхідність оптимізації механізму конституційно-правової відповідальності Президента України та інших вищих органів державної влади, зокрема удосконалення процедури імпічменту глави держави. Успішність вирішення цього завдання залежить від повноти з'ясування правової природи імпічменту, його призначення і місця в структурі відповідальності, а також критичного опрацювання вітчизняного і врахування відповідного зарубіжного досвіду реалізації цієї процедури.

Сьогодні імпічмент – це особлива процедура притягнення до відповідальності, в тому числі кримінального, посадових осіб різного рівня аж до глави держави з подальшим відстороненням від посади. Сама процедура імпічменту відрізняється у різних країнах за рахунок відмінностей законодавства, оскільки ним же і регулюється та є однією зі складових системи стримувань і противаг.

Оскільки зазначена процедура, з одного боку, повинна бути ефективною та можливою для застосування за наявності відповідних підстав, а з іншого – не дестабілізувати механізм стримувань і противаг, то актуальним є питання її вдосконалення крізь призму досвіду розвинених країн.

В більшості державах процедура імпічменту закріплена в конституції. До того ж, завжди було дискусійним питання стосовно підстав конституційної відповідальності, що автоматично перетворює інститут імпічменту в процедуру політичного характеру. Цілком логічно може виникати ряд запитань, стосовно доцільності та

правомірності існування цього інституту у вітчизняному законодавстві. З цього приводу існують найрізноманітніші думки в науковому середовищі. Деякі вважають, що інститут імпичменту не є таким, що може прижитися в сучасній Україні [1, 77].

Відомо, що усунення Глави держави є виключно парламентською процедурою, адже згідно з Кримінально процесуальним кодексом кримінальне провадження може здійснюватися лише стосовно Президента України, повноваження якого було припинено. Інститут імпичменту є важливим засобом впливу на Главу держави через вплив на свідомість особи, яка розуміє про тяжкість наслідків, які можуть настати за порушення Конституції та інших законів України або за неналежне виконання своїх обов'язків. Врегульований порядок імпичменту забезпечує сприятливі умови для правомірного й ефективного виконання своїх функцій і повноважень.

Водночас, не враховуючи правову і соціальну значущість, в Україні інститут імпичменту завершеного удосконаленого правового регулювання не має, а вітчизняна процедура є досить неоднозначною і суперечливою. Важливою прогалиною є некоректне поєднання конституційної і кримінальної відповідальності, що вказують на існування колізій конституційних норм. Згідно з Конституцією і рішенням Конституційного Суду України імпичмент є різновидом конституційної відповідальності [2].

Наступною проблемою є відсутність механізму реалізації процедури імпичменту, який повинен регламентуватися на законодавчому рівні. Конституція та Закон «Про Регламент Верховної Ради України» не врегульовує правовий статус, повноваження та основи діяльності особливої тимчасової слідчої комісії, яка створена для проведення розслідування і встановлення факту вчинення злочину.

На законодавчому рівні також не встановлено порядок підготовки та надання Верховним Судом висновку про наявність в діях Президента ознак злочину. Не зазначено цілу низку інших процедурних питань: строки проведення імпичменту, процедура збору доказів тощо [3, с. 19]. На думку дослідників, ускладненням процедури імпичменту є залучення декількох судових органів (Конституційного Суду і Верховного Суду) [4, с. 42]. Автори проектів законів «Про імпичмент Президента України» та «Про порядок імпичменту Президента України» констатують, що в чинному законодавстві наявна низка суттєвих недоліків, що перешкоджають в повній мірі правильно забезпечити проведення процедури імпичменту.

Під час наукових досліджень вчені-конституціоналісти запропонували пропозиції щодо вдосконалення інституту імпичменту

Президента України з метою запобігання і усунення правових колізій і прогалин. Однією з пропозицій було розроблення окремого закону, який би регулював процедуру імпичменту Президента України і мав всі необхідні положення щодо конкретизації певних дій і процедур в ході усунення Глави держави.

25 вересня 2019 року набув чинності Закон України «Про особливий порядок звільнення Президента України з посади (імпичменту)» [5]. Даним законом було визначено правові та основні організаційні засади притягнення Президента України до конституційної відповідальності шляхом імпичменту. Так, Закон передбачає відсторонення Президента від посади шляхом імпичменту лише у разі його зради чи іншого злочину. Закон не розкриває значення «інших злочинів», не містить їх переліку, але депутати фракції «Слуга народу» прокоментували цей термін як «всі інші статті Кримінального кодексу». Таким чином, процедура імпичменту можлива лише за умови вчинення Президентом діяння, відповідальність за яке передбачена чинним Кримінальним кодексом України.

Усунення Глави держави є виключно парламентською процедурою, адже згідно з Кримінально процесуальним кодексом кримінальне провадження може здійснюватися лише стосовно Президента України, повноваження якого було припинено. Інститут імпичменту є важливим засобом впливу на Главу держави через вплив на свідомість особи, яка розуміє про тяжкість наслідків, які можуть настати за порушення Конституції та інших законів України або за неналежне виконання своїх обов'язків.

Характерними рисами реалізації процедури є багатоступеневість та складність. Передбачається проведення шести взаємопов'язаних послідовних процесуальних дій: ініціювання питання Верховною Радою, створення тимчасової слідчої комісії, розгляд Верховною Радою її висновків і пропозицій, перевірка здійсненої процедури розслідування Конституційним Судом, підготовка рішення Верховним Судом щодо наявності складу злочину в діях Президента і передача його до Верховної Ради, розгляд Верховною Радою питання про імпичмент і прийняття рішення. У декількох джерелах пропонується розмежування на сім стадій, виходячи з того, що висновки Конституційного та Верховного Суду України є послідовними етапами [6, с. 353].

Імпичмент є одним з механізмів контролю за діяльністю вищих посадових осіб, як конституційно-правове явище розкриває природу і потребу юридичної відповідальності керівників, які покликані

утверджувати конституційну законність у публічній сфері, а не вчиняти різного роду правопорушення, в тому числі й злочини.

Для того, щоб підвищити реальність застосування інституту імпічменту, потрібно детально розглянути можливість переведення цього виду конституційної відповідальності в площину кримінальної. Адже важливим є те, що єдиною підставою імпічменту виступає вчинення Президентом злочину, який повинен розслідуватися за чинним законодавством лише у кримінальному провадженні. Варто на законодавчому рівні удосконалити процедуру імпічменту для чіткішого розуміння окремих процедурних процесів.

Список використаних джерел:

1. Мартинюк Р. Інститут імпічменту в Україні: вади вітчизняної моделі. *Право України*. 2018. № 2. С. 105-108.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Наливайко Л. Процедура імпічменту: проблемні питання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 17-21.
4. Цимбалістий Т. О. Інститут імпічменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
5. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 40. С. 212.
6. Фрицький О. Ф. Конституційне право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. № 2. С. 510.

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Керпань А. М.,

*магістрант 2-го курсу спеціальності «Публічне адміністрування»,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Взаємодія між державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування є центральною та найгострішою проблемою територіальної організації влади в Україні. Питання удосконалення системи місцевої публічної влади в Україні вже

тривалий час знаходиться у центрі уваги як органів державної влади, так і науковців та експертів.

Дослідження окремих аспектів децентралізації та реформування територіальної організації влади в Україні є предметом наукових пошуків таких дослідників, як: В. Я. Малиновський – в частині визначення концептуальних засад трансформації; С. М. Сербогін та Н. Т. Гончарук – дослідження теоретичних засад та основних напрямків реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади, П. В. Ворона – щодо впливу адміністративного ресурсу на процеси децентралізації влади в Україні, В. А. Негода та А. П. Павлюк – щодо практичної реалізації запропонованих підходів та проблем реформування територіальної організації влади в Україні, І. П. Лопушинський розглядав громадівську модель самоврядування як одну з головних в процесах децентралізації.

Необхідність реформування місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою не викликає сумнівів. З 2014 року в Україні розпочалася реформа децентралізації, яка є однією з найуспішніших вітчизняних реформ. Так, на першому кроці відбувалося стимулювання територіальних громад до об'єднання через різні форми міжмуніципального співробітництва. Наступним кроком стало ухвалення Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». На початку 2020 року розпочався другий етап реформи, в результаті якого було затверджено оновлений адміністративно-територіальний устрій України базового рівня.

Відповідно до Конституції України Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Він здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Народне волевиявлення реалізується через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії.

Державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. Законодавчу владу здійснює Верховна Рада України через прийняття законів України. Вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. Судова влада реалізується в Україні виключно судами, які здійснюють правосуддя.

Відповідно до Конституції України в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Для вирішення питань місцевого значення територіальні громади сіл та їх об'єднань, селищ і міст обирають сільські, селищні, міські ради та сільських, селищних міських голів.

Питання про розмежування функцій та повноважень місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування виникають тому, що ці органи часто вступають у конфлікти між собою через різне розуміння межі здійснення ними функцій та повноважень. Такі питання виникають між районними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування сіл, селищ і міст (районного підпорядкування), районними радами; між обласними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування міст (обласного підпорядкування) і обласними радами.

Функції і повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування базуються на принципах галузевої компетенції, що за певних умов може стати на заваді переходу виконавчої влади до функціональних засад управління [1, с. 72].

Інституційні проблеми взаємодії місцевих державних адміністрацій та місцевих рад, пов'язані з недосконалістю інституту делегованих повноважень. Суперечність інституту делегування повноважень районними та обласними місцевими радами відповідним державним адміністраціям нормам Європейської хартії місцевого самоврядування. Так, у статті 44 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» визначено, що на районному та обласному рівнях ради делегують відповідним органам державної влади повноваження щодо транспорту, будівництва, розвитку охорони здоров'я [2]. Натомість одним із головних принципів самоврядування, який визначено в Європейській хартії місцевого самоврядування, є виключність його повноважень, що унеможливорює передачу самоврядних повноважень будь-якому іншому органу влади [3].

Налагодження співпраці та ефективної взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства на сучасному етапі набуває своєї актуальності в різних напрямках реалізації державної політики. Саме стан розвитку відносин між місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та структурними утвореннями політичних партій, інститутами громадянського суспільства засвідчує демократичність і публічність процесів та реалістичність кроків становлення громадянського суспільства в регіонах країни.

Тож головними принципами державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні мають стати її ефективність та збалансованість, прозорість та врахування громадської думки та «думки лідерів» – позиції громадських, благодійних, релігійних організацій, недержавних аналітичних центрів та науково-дослідних установ.

Європейський досвід щодо взаємодії місцевих і центральних органів влади з питань формування та реалізації державної політики свідчить, що чітке визначення повноважень і обов'язків місцевих органів влади гарантується основними принципами Європейської хартії місцевого самоврядування, а також прописано у більшості європейських конституцій або місцевому законодавстві. А інструментальні принципи, такі як взаємне інформування, консультування, фінансова достатність і моніторинг, сприяють налагодженню шанобливих і плідних стосунків між різними рівнями публічного управління після розподілу повноважень і обов'язків. Все разом це впливає позитивно на формування і реалізацію державної політики в різних сферах.

Процеси реформування територіальної організації влади в Україні відбуваються на основі законодавчо-нормативної бази, яка постійно змінюється. Необхідність реформування місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою не викликає сумнівів. Адже світ не стоїть на місці, постійно змінюються зовнішні та внутрішні умови функціонування держави, на які вона повинна адекватно (ефективно) реагувати.

Список використаних джерел:

1. Беленчук І. А. Адміністративне право України : навч. посіб. К. : Видавництво А.С.К. 2004. 176 с.
2. Про місцеві державні адміністрації: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=586-14>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F>
4. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ І ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сахно І. І.,

*магістрант 2-го курсу спеціальності «Публічне адміністрування»,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

Міркування про сталу та розвинену демократію в рамках міжнародного конституціоналізму з'явилися ще до розгортання

Другої світової війни. Стала демократія – це основною мірою погляд на те, що суспільство має застосувати ряд заходів з метою захисту демократії від внутрішніх антидемократичних рухів. Такі заходи потрібні для зменшення ризику політичних проєктів, які спроможні зашкодити демократичним процедурам у державі, обмежуючи політичні свободи певної частини населення. На Заході разом з поняттям «стала демократія» відомим є поняття «войовнича демократія».

Після завершення Другої світової війни світова спільнота усвідомила, що демократією можна скористатися з метою знищення власне демократії. Проте, з іншої сторони, існує точка зору, що недемократичною виступає заборона політичної партії чи руху, яка тільки формально діє за демократичними правилами, проте саме її існування вважається загрозою для демократії не тільки в певній державі, проте й в усьому світі. Стала демократія певною мірою обмежує самовизначення членів суспільства. Це прямо суперечить традиційному тлумаченню демократії, відповідно до якого народ прямо або за допомогою своїх представників приймає участь в управлінні державою. Прихильники сталої демократії стверджують, що заборона партії може мати місце, проте для її застосування потрібні важливі підстави. Демократія має захищатись від антидемократичних партій, які слід заборонити раніше, ніж вони завдадуть великої шкоди демократії.

Так, до основних передумов заборони політичних партій, які розповсюджені у країнах-членах Ради Європи, належать: 1) партії, діяльність яких базується на тоталітарній ідеології; 2) партії, діяльність яких тісно пов'язана з терористичними угрупованнями чи екстремістськими рухами; 3) ультраправі партії; 4) партії, діяльність яких посягає на конституційний устрій, територіальну цілісність та суверенітет держави; 5) партії, діяльність яких ґрунтується на релігійному фундаменталізмі; 6) партії, які підконтрольні зарубіжній державі; 7) партії з фіктивними цілями.

Що стосується концепції «войовничої демократії», то тут основна увага акцентується на трьох елементах: ціннісній орієнтації, превентивному захисту демократії і готовності до захисту. За цією концепцією зміст демократії полягає саме в її спроможності до саморегулювання та в тому, що вона не може зникнути навіть в умовах, коли більшість громадян прийме рішення змінити політичний режим мирними, законними методами (наприклад, шляхом референдуму).

Україна також рухається у напрямку концепції «войовничої демократії», адже на конституційному рівні (ст. 37 Основного Закону

України) заборонено створення і діяльність політичних партій і об'єднань громадян, програмні цілі або дії яких направлені на знищення незалежності України, повалення конституційного устрою насильницьким шляхом, зазіхання на суверенітет і порушення територіальної цілісності держави, підрив її національної безпеки, незаконне захоплення влади, пропаганду насильства, збройної агресії на розпалювання міжнародної, расової, міжконфесійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини.

Ми можемо стверджувати, що вирішальне значення для реалізації концепції «войовничої демократії» матиме остаточна заборона діяльності всіх антиукраїнських та антидемократичних партій, які діяли до сьогодні на території України.

Важливо зауважити, що на рівні ООН, та Ради Європи відсутній чіткий закон, який би зобов'язав заборонити партію, діяльність якої несе загрозу для демократії. У створеному прецедентному праві ЄСПЛ зазначив умови, за яких можлива заборона партії. Не дивлячись на рекомендації Венеціанської комісії, ЄСПЛ не розцінює використання або заклики до насильства зі сторони партійних лідерів важливою умовою заборони партії. Якщо ж буде встановлено, що антидемократична партія створює дійсну загрозу для демократії, заборону партії буде підтримано і виправдано.

У свою чергу, вітчизняна конституційна практика створила свою концепцію конституційно-правової відповідальності політичних партій. Але така концепція не знайшла повноцінного та ефективного відтворення у подальшій судовій практиці. З іншої сторони, у вітчизняну конституційну юстицію поступово проникають ідеї концепції войовничої демократії, але тільки у формі додаткових пояснень у межах окремої думки.

Необхідність на території України заборони політичних партій, починаючи з 2014 року, стала дуже складним викликом для національної правозастосовної системи. З того часу в Україні було заборонено дві проросійські партії, і діяльність двох партій була припинена на основі закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Примітним є те, що Конституція України не надає можливості не заборонивши партію, забрати у неї можливості приймати участь у виборах (подібна модель застосовується, приміром, в Ізраїлі), але із подальшим розвитком правозастосовної практики існує висока вірогідність впровадження такої практики і в Україні.

Вивчена практика зарубіжних країн дає нам змогу зробити наголос на відмінних підходах, які, з однієї сторони, проявилися

внаслідок відповідних історичних та політичних передумов, а з іншої, були результатом використання різних моделей відповідальності політичних партій. Так, ФРН скористалася «конституційною моделлю», аби захистити демократичні інституції від впливу нацизму. Дещо інший підхід застосував уряд Великої Британії, який поновив діяльність забороненої за скоєння насильницьких дій, партії, розраховуючи на повернення її членів до політичного діалогу. Країни колишнього Радянського Союзу (Україна, Латвія, Литва) заборонили діяльність тодішніх керівних тоталітарних партій.

Треба сказати, що донедавна Україні бракувало досвіду заборони політичних партій, якщо не рахувати розпуск партій через процедурні порушення. Водночас, єдиним випадком припинення діяльності політичної партії до 2014 року була заборона КПУ у 1991 році, яка проводилася у позасудовому порядку і яка була оголошена КСУ неконституційною у 2001 році. Рішення від 2001 року про неконституційність указів Президії ВРУ про заборону КПУ продемонструвало низку юридичних недоліків у поглядах КСУ стосовно правового обґрунтування заборони КПУ, чітко аргументацію та допущення неточностей у фактах і подіях. Для КСУ відсутність вироків виступила одним із ключових факторів для визнання конституційності КПУ. Тоді як, приписи Основного Закону України безпосередньо відносять питання заборони політичних партій до інституційної моделі. Поряд із контроверсійним рішенням КСУ, національне законодавство вміщує у собі суперечливі норми, яким не вистачає більшої визначеності, відповідно до яких політична партія може бути заборонена. Більшою мірою, це стосується питання, безпосередньо пов'язаного з юрисдикційною колізією стосовно вивчення цієї категорії справ. Розв'язання питання щодо антиконституційної діяльності партій є дуже складним завданням, яке потребує не тільки реальної оцінки, а й теоретичної аргументації. Неможливість висловлення окремої думки у справах із заборони та припинення діяльності політичних партій, правосуддя у яких реалізується одним суддею, значить погіршення здатності до розвитку юриспруденції у таких питаннях.

За рахунок законодавчих змін в Україні слід створити систему, коли заборона партії буде можлива тільки в тому разі, якщо партія складає дійсну загрозу для демократії, що вже сьогодні доведено. В Україні відмічається використання тільки окремих заходів, які формують ідею сталої демократії. І хоча на перший погляд, такі заходи здаються недемократичними, їх потрібно усвідомити та прийняти. Українська правова система повинна користуватися практикою ЄСПЛ по суті. За період незалежності було надано безліч

пропозицій, які здатні були зробити національну демократію європейською. Проте, змагання між двома векторами тяжіння політичної системи дуже уповільнило демократичний шлях нашої держави до наслідування європейських цінностей.

Судова практика зі своєї сторони у розглянутих справах показала недостатній рівень обґрунтування та формальний підхід до використання практики ЄСПЛ, про припинення діяльності політичних партій.

Так, вітчизняна правова система (зокрема, суди та правоохоронні органи) в ході вирішення справ, стосовно заборони чи припинення діяльності політичних партій, практично проігнорувала великі напрацювання ЄСПЛ у цьому питанні. В результаті, це негативно вплинуло на ступінь правової аргументації та правомірності поглядів суду. В той же час, результатом цих рішень може стати перегляд їх ЄСПЛ.

Отже, використання практики ЄСПЛ як джерела права в нашій державі щодо справ, які стосуються гарантування свободи об'єднань, знаходиться на неналежному рівні. В основному в поглядах судів переважає правовий формалізм, а робота правоохоронних установ чи органів юстиції має вигляд непослідовної та ставить під загрозу надання системної правової оцінки діяльності проросійських партій та їх ролі в посяганні на суверенітет України. Має місце достатньо парадоксальна ситуація. З однієї сторони, є неспростовні факти, що очільники і члени заборонених політичних партій співпрацювали з РФ. Дозволити таким партіям продовжувати функціонувати є загрозою для української державності. З іншої сторони, вітчизняна правова система повинна повноцінно застосовувати практику ЄСПЛ у цих питаннях, а не формально цитувати приписи Венеціанської комісії.

Список використаних джерел:

1. Бернацький Б. В. Формування української моделі заборони політичних партій у світлі міжнародних стандартів і практик. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дис.. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2019. 210 с.
2. Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 4. С. 122-131.
3. Верховна Рада заборонила діяльність проросійських партій. URL: <https://zaxid.net/news/>

4. В Україні заборонили діяльність проросійських партій. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210980_v-ukran-zaboronili-dyalnst-prorosyskikh-party
5. В Україні заборонили проросійські політичні партії. Що це означає і що відбуватиметься далі? URL: <https://dejure.foundation/tpost/9o3oacia41-v-ukran-zaboronili-prorosisk-politichn-pa>
6. Заборона пропаганди тоталітарних режимів. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/3164-zaborona-propagandy-totalitarnyh-rezhymiv>
7. Керівні принципи заборони та розпуску політичних партій: Документ 994-159 від 11 грудня 1999 р. / Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
9. Нові підстави для заборони політичних партій. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/novi-pidstavu-dlya-zaborony-politychnyh-partij/>
10. Лаврик Г. В. Політико-правовий порядок в Україні: свобода, досягнення дієвості верховенства права, правосуддя? // Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) 2022. С. 158-161. URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=43880&ua>
11. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій: Закон України від 03.05.2022 № 7172-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39307>
13. Пронька М. М., Ковалишин П. І. Войовнича демократія: вітчизняна практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 105-108.
14. Рада заборонила проросійські партії: як працюватиме закон. URL: <https://politic.karpat.in.ua/?p=47875&lang=uk>
15. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі встановлення конституційності стосовно Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону

пропаганди їхньої символіки» від 16 липня 2019 року № 9-р/2019.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#Text>

16. У Верховній Раді пропонують заборонити вихідцям із антиукраїнських партій приймати участь в публічній політиці.
URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/radi-proponuyut-zaboroniti-vihidcyam-iz-antiukrayynskih-partiy-brati-uchast-v-publichniy-politici.html>

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Осіпенко І. С.,

*магістрантка 2-го курсу спеціальності «Публічне адміністрування»,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

В умовах прискорення євроінтеграційних процесів України актуалізується питання відповідності національного законодавства до *acquis communautaire* Європейського Союзу (далі ЄС), зокрема у сфері належного урядування, яке суттєво змінює роль держави на «сервісну», де інституції та процеси слугують усім членам суспільства. У зв'язку з цим, необхідним видається дослідження сучасного стану правового регулювання адміністративної процедури в Україні та розроблення рекомендацій щодо конструктивної модернізації чинного законодавства з метою гармонізації останнього до стандартів ЄС.

Слід зазначити, що більшість держав-членів ЄС використовує три основні моделі систематизації адміністративно-процедурних норм: системні та конкретизовані процедурні норми у вигляді кодифікованого нормативно-правового акта, приміром, як у Німеччині; адміністративне право, яке складається із загальних принципів, що зосереджені в актах невеликого розміру (Італія); адміністративне законодавство, яке стосується лише деяких частин процедури, наприклад, доступу до документів, участі, слухань, без рамкового законодавства, як у Франції та Великобританії [1, с. 164]. Водночас, порівнюючи національне правове регулювання з моделями, які застосовуються в країнах-членах ЄС, можна дійти висновку про його фрагментарність, яка виявляється не лише у відсутності спеціального нормативно-правового акта, а й у диференціації норм адміністративно-процедурного права на рівні актів різної юридичної

сили. Так, питання, пов'язані з реалізацією громадянами України та іншими суб'єктами суспільних відносин права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування прямо чи опосередковано врегульовані на рівні Конституції України [2], Закону України «Про звернення громадян» [3], постанови Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348 «Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації» [4] та інших, що, вочевидь, не дозволяє повною мірою забезпечити право осіб на участь в управлінні державними справами згідно з європейськими стандартами належного урядування.

Окрім цього, необхідність прийняття спеціального закону про адміністративну процедуру передбачена Стратегією реформування державного управління в Україні на період до 2021 року, згідно з якою передбачено, що пріоритетом розвитку сфери адміністративних процедур є прийняття закону про загальну адміністративну процедуру згідно з європейськими стандартами і поступове при ведення окремих адміністративних процедур у відповідність з визначеними загальними принципами [5].

Так, на сучасному етапі Робочою групою Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування запропоновано проект Закону про адміністративну процедуру № 3475 [6], який наразі направлено на підпис Президентові України. Зазначений законопроект визначає принципи адміністративної процедури (ст. 4), права та обов'язки учасників адміністративного провадження (ст. 29), етапи адміністративного провадження (Розділ III) тощо. До того ж, Проектом закону передбачені революційні для українських реалій норми та гарантії, які здатні істотно покращити життя громадян, а саме вводиться принцип офіційності, за яким орган сам збирає докази, а не вимагає особу одержувати документи, якщо інше не передбачено законом; принцип презумпції правомірності дій та вимог особи; встановлений обов'язок органу забезпечити для учасників безоплатний віддалений доступ у режимі реального часу до всіх матеріалів справи, які зберігаються в електронній (цифровій) формі; передбачена можливість подати заяву в усній формі, якщо закон не вимагає в письмовій та інші. крім того, прописана можливість подання єдиної заяви для вирішення кількох справ, що належать до компетенції різних адміністративних органів, якщо причиною для звернення є настання однієї події у житті заявника, урядом має бути визначений

перелік подій, щодо яких може бути подана єдина заява, а також справ, які підлягають вирішенню за такою заявою [7, с. 181].

При цьому, як відзначає Д. В. Сущенко у своєму дисертаційному дослідженні, «метою законів про адміністративну процедуру, що діють на території країн ЄС, є забезпечення захисту особи від свавілля з боку адміністрації» [8, с. 14]. Аналізуючи вказану тезу та у наступному надаючи її екстраполяції на норми законопроекту, вбачається, що останній дозволяє досягнути такої мети, адже встановлює процедурні норми, спрямовані на проведення чітко визначеної адміністративної процедури, яка базується на принципах, сформульованих європейським співтовариством.

Отже, законопроект «Про адміністративну процедуру» сприяє уніфікації принципів та правил адміністративних проваджень щодо розгляду адміністративних справ, виробленню ефективного правового механізму реалізації та захисту прав, свобод, законних інтересів приватних суб'єктів. Вдосконалення правового регулювання адміністративних процедур є одним із першочергових завдань у процесі здійснення адміністративно-правової реформи. Очевидно, що консолідація адміністративно-процедурного законодавства в Україні повинна відбуватися з урахуванням найкращих практик правового регулювання адміністративно-процедурних відносин держав-членів ЄС з метою адаптації та гармонізації українського законодавства до законодавства ЄС.

Список використаних джерел:

1. Юрійчук І. Правове регулювання адміністративних процедур в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 162-167. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/29.pdf>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 140.
3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: Постанова Кабінету Міністрів України; Інструкція, Форма типового документа, Картка, Зразок, Журнал, Форма, Вказівки від 14.04.1997 р. № 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/348-97-%D0%BF>

5. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 24.06.2016 р. № 474-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/474-2016-%D1%80>
6. Проект Закону України № 3475 від 14.05.2020 р. «Про адміністративну процедуру». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834
7. Міхеєв М. Окремі аспекти правового регулювання адміністративних процедур в Україні та в Європейському Союзі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 178-182. URL: http://lsej.org.ua/5_2021/44.pdf
8. Сущенко Д. В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 22 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/aref/07_2018/Sushchenko-aref-pdf.pdf

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЛЮСТРАЦІЇ (ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ): ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Кобеляцький А. В.,

*магістрант 2-го курсу спеціальності «Публічне адміністрування»,
кафедра правознавства, ПУЕТ*

У зв'язку зі збройною агресією РФ проти України та форсованими євроінтеграційними процесами, актуалізується питання дослідження загальновизнаного у країнах Європи явища люстрації, аналізу детермінуючих факторів його регламентації у національному законодавстві та перспективами вдосконалення чинних нормативно-правових актів, прийнятих у цій сфері, задля кореляції українських норм права з європейськими стандартами.

У Європі передумови регламентації інституту люстрації почали формуватися з початком усунення режиму радянзації. Падіння комуністичного режиму у низці країн Центральної та Східної Європи, а також Прибалтики обумовило якісно новий вибір зі сторони публічних інституцій політико-правової реформи, яка не обмежувалася декомунізацією та деноменклатуризацією, а й включала в себе люстраційні механізми.

Приміром, у Чехословаччині процедура очищення влади провадилася доволі жорстко, розпочавшись де-факто раніше, ніж її юридичне закріплення. Так, навесні 1990 року Міністром внутрішніх справ Чехословаччини було перевірено кандидатів у парламент на предмет їх співпраці зі Службою державної безпеки (СДБ) шляхом встановлення відповідності між іменами осіб, які претендували на зайняття відповідних виборчих посад, та документами СДБ. Кандидати, чиї імена фігурували у файлах СДБ, були виключені партійними лідерами з виборчих списків, що, вочевидь, абсолютно не корелювало з принципом верховенства права та законності у зв'язку з відсутністю на той час правової підстави та регламентованого на законодавчому рівні механізму [1].

Люстрація у Польщі, порівняно з досвідом Чехословаччини, відбувалася поетапно та більш м'яко. Перший люстраційний закон у Польщі було прийнято в 1996 році з метою перевірки достовірності заяв вищих посадових осіб про їхні можливі зв'язки з органами державної безпеки, що діяли в комуністичний період. Так, усі бажаючі вступити на державну службу, а також кандидати в депутати на парламентських виборах, які раніше співпрацювали з комуністичними спецслужбами, мали публічно покаятися й отримати прощення [2].

В Естонії люстрація не була послідовною у зв'язку з відсутністю профільного законодавства, а відбувалася опосередковано, шляхом прийняття низки нормативно-правових актів у різних сферах, наприклад, закону про громадянство. Власне, у цьому полягає унікальність естонської моделі люстрації, мета якої була спрямована не тільки на те, щоб певні політичні групи, такі як комуністи і їхні співробітники, не входили в національну політику, але також була направлена виключення певної етнічної групи від участі в публічній службі. Так, особи, які працювали на радянську розвідку чи службу безпеки або служили солдатами в радянських збройних силах і діяли проти естонської держави та її безпеки було заборонено проходити процедуру натуралізації, тобто процес надання громадянства за індивідуальним клопотанням певної особи [3, с. 163]. Така політика, спрямована на витіснення «неестонського населення» була піддана критиці з боку ЄС в аспекті недодержання під час її проведення норм міжнародного права [4, с. 123].

Тобто, люстраційна політика у повноправних наразі країнах-членах Європейського Союзу була доволі диференційована. У цілому їх можна розподілити на три моделі:

– країни зі значними люстраційними заходами (Чехословаччина, Німеччина, Естонія, Латвія), для яких характерним є реалізація законодавчих актів, предметом регулювання яких була процедура

очищення влади; проведення процедур «скринінгу» та відсторонення від державних посад;

– країни з помірною люстраційною політикою (Польща, Румунія), основними ознаками якої є зупинення процедур очищення влади на певний період; блокування з боку суду конституційної юрисдикції процесу реалізації люстраційних законів, призупинення люстрації через політичні причини;

– нелюстровані де-факто країни, наприклад Болгарія, адже у цій країні діяли спеціальні законодавчі акти без належної їх реалізації; не відбулося відсторонення осіб від займаних посад, а самі люстраційні заходи були спрямовані на неполітичні посади [5, с. 30].

Варто відзначити, що така диференціація підходів нормотворця кожної із країн європейського співтовариства та Ради Європи (РЄ) обумовила формування так званих «європейських стандартів», які були визначені керівними інституціями РЄ та у концентрованому вигляді зайшли своє відображення у Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 1096 (1996) [6], Керівних вказівках щодо люстрації від 03.06.1996 р. [7], практиці Європейського Суду з прав людини, а також у Висновках Венеціанської комісії щодо люстраційних законів. Дотримання зазначених стандартів з боку законодавчих органів кожної із європейських держав легітиме застосування люстраційної процедури у цілому.

Так, згідно з п. 13 Резолюції ПАРЕ 1096 (1996) передбачено, що люстраційні закони та подібні адміністративні заходи мають відповідати вимогам держави, яка базується на принципі верховенства права [6]. При цьому, Керівні вказівки щодо люстрації від 03.06.1996 р. уточнюють зазначену вище норму декларуючи наступні стандарти зокрема:

– відсторонення від посади на основі люстрації не повинно тривати довше п'яти років, оскільки не слід недооцінювати здатність індивіда до позитивних змін у поведінці та звичках; слід завершити вжиття люстраційних заходів не пізніше 31 грудня 1999 року, тому що до того часу в усіх колишніх комуністичних тоталітарних країнах повинна бути консолідована нова демократична система;

– люстрація повинна проводитися лише стосовно дій, зайнятості або членства, які мали місце з 1 січня 1980 року до падіння комуністичної диктатури, бо малоімовірно, що особа, яка не вчиняла порушень прав людини протягом останніх десяти років, робитиме це зараз (звичайно, цей термін не відноситься до порушень прав людини, які переслідувалися на підставі кримінального законодавства) [7].

Екстраполюючи окреслені вище стандарти застосування процедури очищення влади на норми Закону України «Про очищення влади» (надалі – «Закон») [8], доводиться констатувати відсутність їх

чіткого дотримання національним законодавцем. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону, люстрація поширюється у тому числі на осіб, які були обрані і працювали на керівних посадах Комуністичної партії Радянського Союзу, Комуністичної партії України, Комуністичної партії іншої союзної республіки колишнього СРСР починаючи з посади секретаря районного комітету і вище та інші [8]. Поширення люстраційних заборон до вказаної категорії осіб суперечить європейським стандартам, які діють у цій сфері, а саме п. 104 Проміжного висновку Венеціанської комісії, відповідно до якого передбачено, що застосування люстраційних заходів до періоду правління радянської комуністичної влади через стільки років після закінчення цього режиму та набрання чинності демократичної конституції в Україні потребують переконливих причин для виправдання наявності конкретної загрози, яку колишні комуністи наразі становлять для демократії; Комісія вважає, що важко виправдати таку пізню люстрацію [9].

Крім цього, строк застосування люстраційних заходів у вигляді 10 років також не можна вважати пропорційним, на що, власне, звернув увагу Верховний Суд, розглядаючи касаційну скаргу, відповідно до якої спір виник у зв'язку зі звільненням позивача з публічної служби за процедурою очищення влади (люстрації) із застосуванням заборони протягом 10 років обіймати посади, щодо яких здійснюється люстрація, вказав, що такі суворі заходи, як звільнення з посади із заборonoю обіймати посаду на 10 років, не можуть застосовуватися до державних службовців лише через те, що вони залишилися на своїх посадах державної служби після обрання нового глави держави, без аналізу індивідуальної поведінки таких осіб і встановлення зв'язку з узурпацією влади, підривом основ національної безпеки та оборони України або протиправного порушення прав і свобод людини [10].

Таким чином, положення Закону України «Про очищення влади» не враховують повною мірою європейські стандарти, які застосовуються у даній сфері. У зв'язку з цим, на сьогодні залишається актуальним конструктивна модернізація чинних норм права з метою відповідності «європейській концепції очищення влади».

Список використаних джерел:

1. Хлабистова К. В. Інститут люстрації: конституційно-правові засади регулювання та вдосконалення: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. 250 с.

2. Трепак В. М. Міжнародний досвід та проблеми очищення влади в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 236-249.
3. Прокопенко І. П. Філітація і натуралізація як спосіб набуття громадянства в зарубіжних країнах. *Наукові читання. – 2017: наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ, Наук.-інновац. ін-т екології та лісу: ЖНАЕУ*, 2017. С. 162-164.
4. Нисневич Ю. Люстрація як інструмент протидії корупції. *Поліс. Політичне дослідження*. 2014. № 1. С. 109-130.
5. Cynthia Horne. Lustration and Trust in Central and East Europe: Assessing the Impact of Lustration on Trust in Public Institutions and National Government. *Comparative Political Studies*. 2012. Vol. 45, No. 4.
6. Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1096 (1996). URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/9CCC052FF67F623FC2257D9E0041D022>.
7. Керівні вказівки щодо відповідності люстраційних законів та подібних адміністративних заходів вимогам держави, що базується на принципі верховенстві права (витяг): Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи від 03.06.1996 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/inshi_dokumentistandarti_u_sferi_sudochinstva.html
8. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1682-18>
9. Проміжний висновок № 788/2014 щодо Закону України «Про очищення влади»: Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія).
10. Постанова Верховного Суду від 3.06. 2020 р., справа № 817/3431/14 (адміністративне провадження № К/9901/1400/18) URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_03_06_2020_roku_u_spravi_817_3431_14/

СЕКЦІЯ 4. ВИВЧЕННЯ (ВИКЛАДАННЯ) ПРИВАТНОГО ПРАВА У ЗВО УКРАЇНИ

ПРИВАТНЕ ПРАВО: ТРАДИЦІЇ ТА РЕАЛІЇ ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ В УКРАЇНІ

Яремчук В. Д., к.і.н., доц.,

*кафедра загально-правових дисциплін, Інститут права Львівського
державного університету внутрішніх справ*

Регулювання відносин у сфері приватних, індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів, вироблення відповідних правових норм складають предмет приватного права, яке, зрозуміло, складалось в Україні з давніх часів формування державності.

Ще у Київській Русі знаними нормативно-правовими актами, що закріплювали питання, які стосувались компетенції приватного права, були «Правда Ярослава», найдавніша частина зводу руського права «Руська правда», що містили у собі відголоски римського приватного права.

Традиційно для приватного права є те, що воно має велике значення в забезпеченні свободи автономної особи, незалежності й самостійності приватних осіб і тому є умовою і гарантом розвитку ринкової економіки, демократії, громадянського суспільства. Приватне право охоплює відносини, учасники яких не володіють ніякою примусовою владою один щодо одного та відокремленні від державної влади тому є «приватними». Однак, і це дуже важливо, їх договори, акти, в тому числі односторонні, наприклад акти власників, мають повноцінне юридичне значення, захищаються судом, визнаються і забезпечуються державою як її власні веління.

Приватне право створює зону свободи, ізольовану від державної влади, в якій здійснюють свою майнову, господарську діяльність приватні особи. Державна влада може втручатись у цю діяльність тільки в передбачених законом випадках, або за рішенням суду. Водночас дії приватних осіб, якщо вони не порушують встановлених законом заборон, державна влада зобов'язана не тільки визнавати, а й захищати.

У приватному праві суб'єкти самостійно здійснюють волевиявлення. Це означає, що приватноправові відносини можуть регулюватися, і відповідні права та обов'язки сторін можуть встановлюватися декількома суб'єктами за їх власною ініціативою.

При цьому застосовується договірна форма встановлення суб'єктивних прав і обов'язків.

Загальновизнаним є те, що до приватного права відносяться перед усім норми цивільного права, де забезпечується юридичний пріоритет у питаннях реалізації приватних інтересів, де ініціатива залежить від волі приватних осіб, громадян, їх об'єднань, недержавних суб'єктів господарювання, а регулювання відбувається на засадах координації, тобто за принципами юридичної рівності та автономії таких суб'єктів.

До сфери приватного права, де спостерігається реалізація приватних інтересів осіб, окрім цивільного права, відносяться сімейне право, господарське право, трудове право, житлове право, земельне право. На нашу думку, до згаданої сфери правовідносин відносяться і міжнародне приватне право, і медичне право, і освітнє право, їхні норми, які у свою чергу багато в чому сфокусовані на задоволенні потреб, реалізації прав і свобод індивіда.

У закладах вищої освіти України, перш за все юридичного профілю, перелік навчальних дисциплін з вищевказаних галузей права має рекомендаційний характер і сформований задля забезпечення найбільш якісного досягнення програмних результатів навчання, а також загальних і спеціальних компетентностей, визначених програмами підготовки бакалаврів та магістрів.

Досвід закладів вищої освіти України, зокрема, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Києво-Могилянської академії, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, засвідчує, що цей перелік формується та щороку оновлюється на основі пропозицій здобувачів освіти, роботодавців та кафедр закладів вищої освіти з урахуванням змін у законодавстві та сучасних тенденцій у юридичній науці та правозастосуванні. Здобувачі вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни поза цим переліком, з тих, що пропонуються для інших освітніх програм, що реалізуються в закладах вищої освіти з дотриманням умов визначених Законом України «Про вищу освіту» № 1556- VII від 01.07.2014 (пункт 15 частини 1 статті 62) та відповідними положеннями закладів вищої освіти.

Разом з тим, постійно виникають питання щодо компетентностей здобувачів вищої освіти (особливо першокурсників) у виборі ними навчальних дисциплін, рекомендованих закладом вищої освіти (так звана вибіркова компонента), а також позиція закладу вищої освіти щодо визначення вибіркового навчальних дисциплін.

Є приклади віднесення до вказаної категорії такої навчальної дисципліни як «Римське приватне право», а «Міжнародне приватне право» – до обов’язкових. На нашу думку, навчальна дисципліна «Римське приватне право» повинна входити до обов’язкових (нормативних) навчальних дисциплін, бо саме в римському приватному праві визначені та сформульовані основні норми – право власності, інститут володіння, інші, більш обмежені, права на речі (сервітути, емфітевзис і суперфіцій, заставне право), договори та інші зобов’язання, сімейні відносини, спадкове право, – які регулюють майнові та сімейні відносини, а також ті дефініції, що не втратили свого значення й змісту і сьогодні, зокрема у чинному Цивільному кодексі України 2003 року. Взагалі, як можна вивчати міжнародне приватне право без знання римського приватного права, коли перше ґрунтується на другому і не може взагалі існувати без римської правової традиції ?!

Маємо приклади віднесення до вибіркових компонентів і таких навчальних дисциплін як «Сімейне право України», «Житлове право України», «Земельне право України», хоча наша дійсність засвідчує нагальну потребу глибоких знань тих галузей права, які багато в чому визначають громадянську позицію, суспільну відповідальність особи за демографічну ситуацію в державі, долю України, необхідність збереження та розвитку її сталих цінностей.

Ми розуміємо, що зазначені міркування можуть мати спірні положення, проте схильні до того, що система юридичного виховання та навчання передбачає технологію системного занурення майбутнього юриста до соціокультурного середовища, упорядкованого відповідними цінностями, до яких, окрім *aequitas naturalis* (того, що виникає з природи речей; природної рівноваги), *naturalis ratio* (природного розуму), *sensus communis* (здорового глузду), *humanitas* (людяністю) і *benignitas* (добротою), *fides* (вірою), необхідно додати добрі звичаї (*bonimores*), злагоду (*concordia*), доблесті (*virtus*) та багато інших, які усі разом утворюють дух справедливості (*iustitia*) та сприяють вдосконаленню навчального процесу, спрямованого на підготовку сучасних, компетентних, конкурентоздатних фахівців-юристів.

ВАЖЛИВІСТЬ ЗНАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-ПРАВНИКАМИ

Гринь Н. О.,

кафедра ділової іноземної мови, ПУЕТ

Сьогодні дуже активно обговорюється оновлення напрямів неперервної освіти в сучасних соціально-економічних умовах. Вони обумовлюються підвищенням вимог до соціально-професійної компетентності працівника, рівню його готовності до постійного особистісного і професійного самовдосконалення.

Інтернаціоналізація освіти включає наступні форми міжнародної співпраці:

- індивідуальну мобільність: мобільність студентів (учнів) або професорсько-викладацького складу в освітніх цілях;
- мобільність освітніх програм;
- інтеграцію в навчальні програми міжнародних освітніх стандартів. Іншими словами з'явилися нові шляхи для отримання освіти та працевлаштування, внаслідок чого суттєво змінилася роль іноземної мови у суспільстві і поступово зі шкільної дисципліни вона перетворилася на необхідний елемент професійної реалізації особистості.

Студентам усіх спеціальностей необхідно здавати ЗНО після закінчення бакалаврату і продовження вищої освіти. Без знання англійської мови дуже важко обійтися. Не дарма Й. В. Гете зазначав: «Скільки мов ти знаєш – стільки разів ти людина». Багатьох людей надихають історії життя відомих юристів: адвокатів, поліцейських та держслужбовців. Боротьба із несправедливістю ніколи не втрапить своєї важливості. Людина, яка знає іноземну мову є прогресивнішою, мобільнішою, тому у неї не будуть виникати проблеми у пошуку престижної роботи.

Викладач кафедр іноземних мов постійно стикаються із проблемою низького рівня володіння іноземною мовою. Ця проблема починається ще у школі і триває у вищих навчальних закладах. Студенти роблять помилки у читанні, говорінні та письмі. Тому цьому слід приділити більше уваги.

Іншомовна комунікативна компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру й виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє

спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію.

Визначають наступні компоненти іншомовної комунікативної компетентності [2, с. 24]: гностичний, комунікативний та емоційний.

Отже, іншомовна комунікативна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти й саморозвитку особистості педагога. Студенти юридичних спеціальностей зможуть надавати допомогу людям із різних країн світу. Знання англійської мови розширює світогляд та рівень професійних навичок.

Майбутні юристи зможуть працювати із документами іноземною мовою.

Це особливо актуально для юристів, які спеціалізуються на господарському та міжнародному праві, консалтингових та корпоративних юристів. Зрештою, сфера діяльності юристів дуже широка, вона охоплює всі сторони суспільного життя, тому для тих, хто прагне розширити сферу своєї діяльності та працювати з іноземними клієнтами, а відповідно отримувати вищі гонорари, краще вивчити англійську.

Юристу, який працює з документами іноземною мовою, необхідно добре розумітися на тому, що він робить. Ціна помилки може бути дуже високою. Для компанії це може обернутися втратою репутації, колосальними штрафами, втратою фінансових вигод та багатьма іншими неприємними наслідками.

Для ведення переговорів студентам-правникам слід знати англійську мову на досить високому рівні. Звичайно, це стосується роботи з іноземними компаніями. Навички спілкування – вільного володіння професійними термінами – потребують особливої майстерності. Це може включати не тільки роботу з документами, консультації та допомогу при веденні бізнесу, але й діяльність медіатора, яка набуває все більшої популярності при вирішенні суперечок. Якщо робота з документами дозволяє витратити на неї більше часу – можна піддивитися слово, яке вам не знайоме, скористатися перекладачем, перечитати двічі, то при живому спілкуванні потрібно думати швидко, а висловлюватися чітко і зрозуміло, що однозначно вимагає значної підготовки і тривалого навчання.

Гарний знавець англійської мови завжди матиме додатковий дохід завдяки перекладу юридичних текстів іноземною мовою.

Фахівець, який знає свою справу та володіє іноземною мовою, завжди матиме можливість додаткового заробітку завдяки перекладам спеціальних юридичних текстів.

Англійська мова дає можливість брати участь у міжнародних конференціях

Це як українські, так і міжнародні заходи, такі як: конференції, форуми, круглі столи чи семінари – це завжди можливість поділитися досвідом, здобути нові знання, знайти нових клієнтів чи налагодити зв'язки з колегами. Відповідно, якщо ви можете взяти участь у міжнародних заходах, це дає вам більше можливостей для особистого розвитку та зростання вашої компанії.

Список використаних джерел:

1. Блеєр А. Н. Концептуальні основи розвитку додаткової професійної освіти. *Педагогіка*. 2012. № 5. С. 34-38.
2. Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ., 2013. 216 с.
3. Наумова Т. Б. ДПО в системі безперервної освіти. *Компетентність*. 2012. № 66. С. 10-16.
4. Словник іншомовних слів / уклад.: Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра. 2000. 136 с.
5. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування. *Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка*. 2013. № 4 (60). С. 190-192.
6. Файнбург Г. З. Проблемы изменения концепции и нормативно-правового регулирования в сфере дополнительного профессионального образования. *Менеджмент в образовании*. 2012. № 4. С. 26-29.

Наукове видання

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ОСВІТНІЙ ВИМІР

Матеріали XI Всеукраїнської
науково-практичної конференції

(м. Полтава, 8 червня 2022 року)

Оригінал-макет надано кафедрою правознавства Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 7,1.

Тираж 150 пр. Зам. № 063/562.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
к. 115, вул. Коваля, 3, м. Полтава, 36014; ☎ (0532) 50-24-81

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3827 від 08.07.2010 р.